

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Павло Артимишин

**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА
РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ У 2014–2024 РОКАХ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ**

Монографія

УДК [327.5/.8(476:100):[35.078.3:32.019.5](477:476)]"2014/2024"

A87

DOI: <http://doi.org/10.33402/ukrbil.2025>

Артимишин П. Зовнішня політика Республіки Білорусь у 2014–2024 роках в інформаційному просторі України: монографія / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2025. 192 с.

Здійснено комплексний аналіз і відтворення збірних образів зовнішньої політики РБ 2014–2024 рр. в інформаційному просторі України, зокрема щодо відносин РБ з Україною, РФ, західними державами, КНР. Реконструйовано підходи українських політичних, медійних та аналітичних інформаційних суб'єктів щодо білоруської дипломатії на тлі подій Революції Гідності в Україні й окупації РФ території АР Крим; риторики Мінська під час початку окупації російськими військовиками частини Донбасу та оголошення Києвом АТО та напередодні підписання Мінського протоколу («Мінська-1»); змісту та наслідків підписання «Мінська-1» та «Мінська-2»; лавірування білоруської сторони між західним і східним векторами дипломатії після президентських виборів 2020 р.; ролі офіційного Мінська у повномасштабному вторгненні РФ в Україну 2022 р.; місця білоруської опозиції в контексті перспектив білорусько-українських відносин; місця китайського чинника у сучасній зовнішньополітичній стратегії РБ.

Для науковців, політологів, працівників органів державної влади, політиків, представників експертного й інтелектуального середовища та зацікавленої тематикою широкої читачької аудиторії.

Artymyshyn P. Foreign policy of the Republic of Belarus in 2014–2024 in the information space of Ukraine: monograph / NAS of Ukraine, I. Krypiakivych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2025. 192 p.

A comprehensive analysis and reproduction of collective images of the foreign policy of the Republic of Belarus 2014–2024 in the information space of Ukraine is carried out, in particular regarding Belarus' relations with Ukraine, the Russian Federation, Western states, and the People's Republic of China. The approaches of Ukrainian political, media and analytical information subjects are reconstructed, which concern: Belarusian diplomacy against the background of the events of the Revolution of Dignity in Ukraine and the occupation of the territory of the Autonomous Republic of Crimea by Russia; Minsk's rhetoric during the beginning of the occupation of part of Donbas by Russian troops and the announcement by Kyiv of the ATO in Eastern Ukraine and on the eve of the signing of the Minsk Protocol (the so-called «Minsk-1»); the content and consequences of the signing of «Minsk-1» and «Minsk-2»; the maneuvering of the Belarusian side between the Western and Eastern vectors of diplomacy from the end of 2014 to August 2020; the significant strengthening of the Russian factor in the share of Belarusian diplomacy after the 2020 presidential elections; the role of official Minsk in the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine in 2022; the place of the Belarusian opposition in the context of the prospects of Belarusian-Ukrainian relations; the place of the Chinese factor in the modern foreign policy strategy of the Republic of Belarus.

For scientists, political scientists, government officials, politicians, representatives of the expert and intellectual community, and a wide readership interested in the topic.

Рецензенти:

доктор історичних наук, старший дослідник

Роман Голик

доктор історичних наук, професор

Руслан Сіромський

Науковий консультант

член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор

Гор Соляр

Рекомендувала до друку вчена рада
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 11 від 18 грудня 2025 р.)

© Артимишин П., 2025

© Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України, 2025

ISBN 978-617-14-0524-0

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ПРО СПРОБИ БІЛОРУСЬКОЇ БАГАТОВЕКТОРНOSTІ (2014–2020)	14
1.1. Між Майданом і початком війни на Сході України.....	14
1.2. Від початку АТО до Мінських угод.....	31
1.3. «Мінськ-1» і «Мінськ-2».....	46
1.4. «Амбівалентний» білоруський нейтралітет між Брюсселем, Києвом та Москвою.	64
РОЗДІЛ 2. КРАХ БІЛОРУСЬКОЇ БАГАТОВЕКТОРНOSTІ ТА ПОСИЛЕННЯ СХІДНОГО «МАЯТНИКА» ДИПЛОМАТІЇ: ВІЗІЇ В УКРАЇНІ (2020–2024)	111
2.1. Вибори президента РБ 2020 року і придушення протестів.....	111
2.2. Проросійський посилений дрейф і співучасть в агресії проти України.....	129
2.3. Між Союзною державою РФ та РБ і китайським фарватером.....	150
ВИСНОВКИ	169
Список аббревіатур і скорочень.....	178
Іменний покажчик.....	181
Географічний покажчик.....	187

ПЕРЕДМОВА

Протягом останнього десятиліття зовнішня політика РБ зазнавала значних трансформацій, які визначалися умовами, у яких вона реалізовувалася після 2014 р.: російсько-української війни; спроб становлення дипломатичної багатовекторності, що проявлялося у намаганнях Мінська лавірувати між співпрацею зі західними державами й Україною, зберігаючи тісну та навіть союзну співпрацю із РФ, державами пострадянського простору і країнами Глобального Півдня (насамперед КНР); прагненням Кремля посилити вплив на білоруську сторону заради активної інтеграції останньої до власних геополітичних проєктів, зокрема у форматі Союзної держави, у яких домінувати традиційно мала Москва, за одночасного бажання Мінська використовувати такі проєкти інтеграції, передусім для отримання економічних вигод.

Характерно, що у 2014–2020 рр. РБ намагалася зберігати нейтралітет і позиціонувати себе посередником (принаймні номінально) у врегулюванні російсько-українського конфлікту, підтримуючи економічну кооперацію з Україною, утримуючи певний простір маневру у відносинах із Заходом, але не відмовляючись від союзницької моделі відносин із РФ та пробуючи розвивати тіснішу співпрацю з офіційним Пекіном.

Так, наприкінці 2000-х – у першій половині 2010-х років РБ почала все глибше занурюватися в інтеграційні проєкти під керівництвом Москви. У 2010 р. було створено Митний союз ЄврАзЕС у складі РФ, РБ, Казахстану, де з 1 січня 2010 р. функціонувала єдина митна територія з єдиним митним тарифом і єдиною системою заходів митного регулювання, а з 6 липня 2010 р. діяв Єдиний митний кодекс цих країн. Із 1 січня 2012 р. на базі Митного союзу почав функціонувати ЄСП РБ, Казахстану і РФ. В Астані 29 травня 2014 р. було підписано Угоду про створення Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) на основі ЄврАзЕС. Відповідно до цієї угоди, такий союз у складі РФ, РБ, Казахстану почав функціонувати з 1 січня 2015 р., невдовзі до них приєдналися Вірменія та Киргизстан.

Особливі відносини з РФ мали для РБ й інший бік – численні енергетичні та торгові війни, використовуючи які, Москва намагалася схилити Мінськ до більшої слухняності та тіснішої інтеграції, як-от газові

конфлікти 2017 р. (попередні відбувалися ще у 2006–2007 рр. та 2010 роках), «молочні війни» через те, що РФ ввела санкції щодо білоруських молочних продуктів, відбувалися у 2017 р. (на додачу до конфліктів 2009 р. та 2011 р.), у 2014 р. розгорілася також «м'ясна війна».

З 2014 р. між РБ, з одного боку, та ЄС і США – з іншого, намітилося певне «потепління», яке тривало до 2020 р. Хоча вибори Президента РБ у 2015 р. не виявили нічого принципово нового, Президент Аляксандр Лукашенко (Аляксандр Лукашэнка) вкотре був оголошений переможцем, а реакція західного світу знову була негативною, у відносинах сторін окреслилася певна розрядка. У лютому 2016 р. ЄС зняв низку санкцій із РБ, що стало початком нового етапу двосторонніх відносин. Відбулися зустрічі між представниками державних структур, спрямовані на покращення відносин. Саме в той час А. Лукашенко у своїх виступах знову почав наголошувати на важливості та значенні багатовекторної політики для РБ, необхідності посилення співробітництва із Заходом на засадах взаємовигідного партнерства.

Врешті, у сегменті зовнішньої політики активною була роль Мінська й у спробах припинити російсько-українську війну, що розпочалася 2014 р. – столиця РБ упродовж наступних декількох років стала місцем проведення мирних переговорів і зустрічей Тресторонньої контактної групи (Україна–РФ–ОБСЄ) з мирного врегулювання ситуації на Сході України. Зокрема, саме тут були підписані документи, відомі під умовними назвами «Мінськ-1» (5 вересня 2014 р.) та «Мінськ-2» (12 лютого 2015 р.), відповідно до яких припинялись активні бойові дії на Сході України та стартував діалог із метою врегулювання кризи на Донбасі.

Однак білоруські події 2020–2021 рр. – жорстоке придушення владою масових антиурядових протестів проти нечесних президентських виборів 2020 р., примусова посадка у Мінську літака *Ryanair* із подальшим арештом білоруського опозиціонера Рамана Пратасевіча (Раман Пратасевіч) і, як наслідок, міжнародна ізоляція білоруського режиму – докорінно змінили ситуацію. У цих умовах Мінськ фактично втратив можливість самостійного зовнішньополітичного маневру та дедалі швидше інтегрувався у стратегічні плани Кремля, альтернативою до монопольного впливу якого на РБ залишалися хіба що контакти білоруської сторони з КНР.

Кульмінацією цього процесу стала сумнозвісна роль РБ у повномасштабному вторгненні РФ в Україну 24 лютого 2022 р., яке перетворило

її територію на ключовий військовий плацдарм, змінило структуру регіональної безпеки та поставило питання про співучасть офіційного Мінська в агресії. Хоча білоруські збройні сили формально не вступили у війну проти України, українські аналітики наголошували: політична, логістична і стратегічна підтримка Кремля є достатньою підставою стверджувати про відповідальність РБ як співагресора.

Кожен із вищезгаданих епізодів отримав оцінки в українському інформаційному просторі – сукупності національної інформаційної інфраструктури, текстових, аудіо- та відеоресурсів, технологій, а отже, суб'єктів, які власне й забезпечують збір, обробку, зберігання та поширення відповідної інформації, спонукаючи громадян, суспільство та державу (держави) до тих чи тих взаємодій, формуючи саму сферу розповсюдження даних на території України. В умовах російсько-української війни, що триває з 2014 р., до якої як співучасник російського агресора після 2022 р. безпосередньо долучилася й РБ, вивчення інформаційного простору набуває особливої актуальності, своєчасності та цінності.

Тематика трансформації зовнішньої політики РБ після 2014 р. уже частково розглядалася в історіографії. Наприклад, становлення зовнішньої дипломатії офіційного Мінська в контексті розвитку білоруської державності реконструював Іван Богданович. Поруч із загальною характеристикою зовнішньополітичних процесів тих державних утворень, які на різних історичних етапах містили сучасні білоруські терени (починаючи від Полоцького та Турівського князівств періоду існування Русі і до теперішнього часу існування незалежної РБ), автор окрему увагу приділив і підходам Мінська щодо міжнародних відносин протягом останнього десятиліття. У контексті останнього він зауважив, що, незважаючи на декларовану перед 2020 р. багатовекторність зовнішньої політики (і навіть певних спроб реалізувати таку модель, поєднуючи контакти із західними державами й Україною зі союзними відносинами із Кремлем і дедалі частішою комунікацією із КНР), у найближчій перспективі зовнішньополітичний курс РБ найбільше буде тяжіти до РФ, хоча в Мінську пробуватимуть певною мірою компенсувати геополітичний вплив РФ шляхом інтенсифікації відносин з офіційним Пекіном, в той час, як повноцінний розвиток західного напрямку дипломатії, на його думку, за умов збереження при владі А. Лукашенка, був практично неможливий¹.

¹ Богданович І. Формування зовнішньої політики Республіки Білорусь в контексті

Оксана Валіон приділила свою дослідницьку увагу специфіці, динаміці та еволюції «особливих відносин» між РБ і РФ на рубежі ХХ–ХХІ ст. та під час російсько-української війни. За твердженням вченої, основними аспектами співпраці у цьому напрямку було надання РФ фінансово-економічної допомоги, енергетичних субсидій, кредитів на втілення білоруської економічної моделі РБ. Як стверджувала О. Валіон, таке дедалі тісніше зближення Кремля та Мінська в економічній сфері мало позитивний вплив на білоруську промисловість і загалом економіку, яку у підсумку таки вдалося зберегти, попри повторно введені після 2020 р. західні санкції, але все більше закріплювало російську сферу впливу на білоруську і внутрішню, і зовнішню політику. Це, на думку дослідниці, врешті призвело до ситуації, за якої на тлі російського повномасштабного вторгнення проти України Мінськ підтримав саме Кремль, з-поміж іншого надавши російським військовикам білоруську територію та повітряний простір для наземних і повітряних атак українських міст та сіл².

Руслан Кирпичник та Олексій Кордун, аналізуючи новітні інтеграційні процеси між РБ та РФ у рамках Союзної держави, констатували, що після згортання 1994 р. попередніх первісних спроб офіційного Мінська взяти курс на багатовекторну модель розвитку, домінуючим для РБ на наступні десятиліття став вибір на користь поглиблення співпраці із державами-членами СНД, насамперед із РФ, що до кінця 1990-х років призвело до створення Союзної держави РФ і РБ, щоправда, протягом наступних понад 20 років вона радше залишалася аморфним утворенням, а ніж реальністю. Лише на тлі надзвичайного посилення впливу залежності РБ від РФ у Кремлі повернулися до теми повноцінної реалізації згаданого геополітичного проєкту, проте, у Мінську намагалися використовувати його винятково в економічній площині, не порушуючи політичних аспектів. Тим не менше, як висновували автори, попри публічні заяви про те, що Союзна держава передбачає рівноправну участь у ній обох складових (РБ і РФ), які спільно планують, приймають рішення та їх імплементують, де-факто, РФ нав'язували модель, за якої лише вона одноосібно мала визначати порядок денний співпраці, а РБ мала лише весь час адаптуватися до сформованої реальності, що,

еволюції її державності. *Історичні основи зовнішньополітичного курсу пострадянських країн*: монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. Київ, 2023. С. 88–101.

² Валіон О. «Особливі відносини» між Білоруссю і Російською Федерацією в економічній сфері на рубежі ХХ–ХХІ ст. та під час агресії проти України. *Культурологічний альманах*. 2022. Вип. 4. С. 31–44.

врешті, заклало основи для довгострокової загрози і для самої білоруської державності, і для її сусідів – України, Литви та Польщі, та й для Центрально-Східної Європи загалом³.

Політолог Євген Магда, аналізуючи білоруський чинник у новітній російсько-українській війні (після 2014 р.), відзначав, що за останнє десятиліття РБ пройшла шлях від держави, чиє керівництво на чолі з Президентом Аляксандром Лукашенком на момент російської окупації Кримського півострова перебувало під серйозним санкційним тиском ЄС та США, до майданчика для проведення політичних консультацій між РФ та Україною щодо дипломатичного врегулювання війни (що посприяло зняттю санкцій проти білоруського президента та його оточення), а врешті – до повторно підсанкційної країни, яка у 2022 р. стала співагресором проти України. У контексті останнього Євген Магда недвозначно наголошував, що РБ у переддень російського повномасштабного вторгнення до України була здебільшого підпорядкована інтересам російського агресора, а самопроголошений білоруський президент володів інформацією про плани Володимира Путіна (Владимир Путин) розпочати широкомасштабну агресію проти України, а тому є співвідповідальним за російські воєнні злочини в Україні. Водночас вчений акцентував і на фактах прояву серед білорусів і виразно проукраїнських налаштувань, як-от діяльність полку ім. Кастуся Калиновського, сформованого з білоруських добровольців, які долучилися до лав ЗСУ, чи заяви демократично налаштованої білоруської опозиції, яка сьогодні переважно перебуває в еміграції. Врешті, на думку Є. Магди, лише майбутні демократичні перетворення у самій РБ могли стати гарантією та важливим елементом майбутньої європейської системи безпеки (серед іншого – і для самої України), у той час як потенційне втягнення під різним приводом РБ безпосередньо до військових дій між РФ та Україною генерально відповідало стратегічним інтересам російської сторони і додатково завдавало б шкоди і без того складним білорусько-українським відносинам, аж до їх цілковитої руйнації⁴.

³ Кирпичник Р., Кордун О. Аналіз інтеграційних процесів між Республікою Білорусь та Російською Федерацією в рамках Союзної держави. *Сайт Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»*. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/analiz-intehratsiinykh-protsesiv-mizh-respublikoiu-bilorus-ta-rosiiskoiu-federatsiieiu-v-ramkakh-soiuznoi-derzhavy.html>

⁴ Магда Є. Фактор Білорусі у російсько-українській війні. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): Historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga: Publishing House «Baltija Publishing». P. 983–991. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-122>

Тарас Польовий, також, розглядаючи питання білорусько-російської інтеграції у пострадянський період, констатував, що первісно саме білоруська сторона у першій половині 1990-х років ініціювала інтеграційні процеси з Кремлем, намагаючись завдяки їм посилитися, насамперед економічно в умовах кризи, яка настала після розпаду СРСР, а Президент РБ Аляксандр Лукашенка розглядав її як і можливість здобуття ним саме політичного впливу на російську сторону (очолювану тоді президентом Борисом Єльциним (Борис Ельцин)). Коли ж у РФ відбулася зміна влади і новим президентом став В. Путін, то вже саме Кремль, зацікавлений у посиленні політичного впливу на Мінськ у контексті інтеграційних процесів, почав схилити його до їх прискорення, чому вже опиралися у РБ, що призвело до того, що упродовж 2000–2010 рр. запущена ще наприкінці 1990-х років ідея створення Союзної держави РФ і РБ так і не була повноцінно реалізована. Дослідник констатував, що станом на початок 2020 р. і білоруське, і російське суспільство надалі були зацікавлені в об'єднанні в Союзну державу, хоча для 2010-х років для білорусько-російських відносин були характерні не тільки періоди співпраці, але й загострень (насамперед в економічній сфері, але які були спровоковані політичними протиріччями), що могло в майбутньому дестабілізувати ситуацію і в середині самої РБ та суттєво посилити протиріччя між Мінськом і Кремлем (щоправда, ця стаття була написана ще напередодні серпневих подій 2020 р., які суттєво змінили дотеперішню конфігурацію)⁵.

Різні аспекти, які стосуються проблем, про які йдеться у цій книжці щодо зовнішньої політики РБ 2014–2024 рр., проаналізовано в дослідницьких матеріалах експертів із Ради зовнішньої політики «Українська призма» («Ukrainian Prism»), зокрема про: моделі українсько-білоруських відносин 2014–2018 рр.⁶; білорусько-китайську

⁵ Польовий Т. Проблеми інтеграції Білорусі і Росії: передумови, тенденції, наслідки. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2020. Вип. 48. С. 98–107.

⁶ Максак Г. Модель українсько-білоруського співіснування (2014–2018 рр.). *Україна–Білорусь. Нові виклики та можливості для двосторонніх відносин у 2020–2025 роках. Лютий 2020*. С. 2. URL: <https://prismua.org/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%8C-%D1%89%D0%BE-%D0%BE%D1%87%D1%96%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D0%BA%D0%BE%D0%BC/>

оборонну співпрацю⁷, вісь «РФ–РБ–КНР»⁸, співпрацю між РФ і РБ у воєнній сфері⁹.

Однак усі вищезазначені напрацювання стосуються безпосередньо самих аспектів білоруської дипломатії у відповідний період, натомість пропонується науково-дослідний проєкт є однією з перших в історіографії спроб здійснити всебічний порівняльний аналіз уявлень про зовнішню політику РБ у 2014–2024 рр., сформованих в українському інформаційному просторі. Йдеться про середовище поширення інформації, що функціонує завдяки визначеним елементам системи зв'язку й інформаційної діяльності та має нормативно закріплене підґрунтя. До таких елементів належать матеріально-технологічні засоби, які забезпечують горизонтальну й вертикальну циркуляцію інформації та її передачу в будь-якому напрямку.

Водночас слід наголосити, що межі інформаційного впливу не завжди збігаються з державними кордонами, а правила функціонування інформаційного середовища не завжди визначаються винятково національним законодавством, насамперед тоді, коли творцями й носіями інформаційного дискурсу є зовнішні державні чи недержавні актори. Інакше кажучи, інформаційний простір України – це середовище, у якому інформація продукується різними групами акторів (національними й іноземними), поширюється каналами комунікації до реципієнтів і піддається їхній інтерпретації – як під впливом власників каналів, так і на рівні підсвідомих смислів. Це середовище не обмежене територіальними кордонами держави, оскільки хоча формування інформаційного простору й відбувається всередині тої чи тої країни на різних рівнях (від локального до загальнонаціонального), але його зміст значною мірою

⁷ Радь П. Білорусько-китайська оборонна співпраця: чи все ще «залізні брати»? *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 2025. URL: <https://prismua.org/belarus-china-military-cooperation/>

⁸ Федь Н. Вісь «Росія–Білорусь–Китай»: стан відносин і перспективи розвитку. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 2025. URL: <https://prismua.org/234562-2/>

⁹ Оксентюк А., Радь П., Сінаюк М., Черногор Я. «Союзники»: співпраця між Російською Федерацією та Республікою Білорусь у воєнній сфері. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 2025. URL: <https://prismua.org/985457-2/>; Оксентюк А., Радь П., Сінаюк М., Черногор Я. «Союзное государство» між РФ і Білоруссю: виклики «дружби диктаторів» для України та демократичних країн. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 2025. URL: <https://prismua.org/9539716-2/>; Оксентюк А., Радь П., Черногор Я. Аналіз загального стану інтеграційних процесів між РФ та Білоруссю. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 2025. URL: <https://prismua.org/098765-2/>

визначають і зовнішні актори: сусідні держави, провідні світові країни, а також недержавні суб'єкти міжнародної політики. У структурному вимірі український інформаційний простір можна розглядати як сукупність кількох взаємопов'язаних інформаційних полів: 1) локального інформаційного середовища територіальних громад; 2) регіонального інформаційного поля великих міст та областей; 3) офіційного дискурсу центральних органів державної влади; 4) простору впливу зовнішніх геополітичних гравців.

Крізь таку призму досліджуватимуться українські інформаційні візії щодо зовнішньої політики РБ 2014–2024 рр. Це дасть змогу краще зрозуміти, як і наскільки змінювалися протягом останнього десятиліття українські інформаційні установки щодо білоруського чинника (у його відносинах із Україною, РФ, іншими державами пострадянського простору, західними країнами, КНР) у політичному, медійному, експертному сегментах України, та напрацювати висновки, які можуть стати корисними та помічними для державних органів у сфері інформаційної безпеки, міжнародних відносин, а також для гуманітаристики загалом.

Мета роботи – комплексний аналіз та відтворення збірних образів зовнішньої політики РБ 2014–2024 рр. в інформаційному просторі України, зокрема щодо відносин між РБ та Україною, РФ, західними державами, КНР, у рамках інтеграційних проєктів, інспірованих РФ або КНР.

Завдання наукової роботи полягає у реконструюванні підходів різних кластерів інформаційного простору України щодо таких аспектів зовнішньої політики РБ 2014–2024 рр.:

– білоруська дипломатія на тлі подій Революції Гідності в Україні й окупації РФ території АР Крим;

– риторика Мінська під час початку окупації російськими військовиками частини Донбасу та оголошення Києвом АТО та напередодні підписання Мінського протоколу («Мінська-1»);

– зміст і наслідки підписання у білоруській столиці 5 вересня 2014 р. Мінського протоколу («Мінська-1»), а 12 лютого 2015 р. – Комплексу заходів щодо виконання Мінського протоколу («Мінська-2»);

– лавірування білоруської сторони між західним і східним векторами дипломатії від кінця 2014 до серпня 2020 рр.;

– суттєве посилення російського чинника у частці білоруських міжнародних відносин через міжнародну ізоляцію РБ унаслідок жорсткого придушення внутрішніх масових антиурядових протестів після

серпневих президентських виборів 2020 р., що означало крах попередніх спроб Мінська побудувати багатовекторну дипломатію та призвело до її співучасті на стороні російського агресора під час повномасштабного вторгнення до України після лютого 2022 р.;

– намагання білоруського керівництва лавірувати після 2022 р. між Кремлем і Пекіном як спроба позбутися практично монопольного російського впливу на РБ та відновити, за посередництва КНР, контакти зі західними державами.

Під час реалізації проєкту використано сучасний методологічний інструментарій. Наукова робота базована на загальнонаукових принципах системності та контекстуалізації, наукового аналізу, історизму, системності, цілісності, конкретизації, світоглядного плюралізму, комплексного використання джерел та історіографії, пріоритетності, змістовного значення. Водночас використано загальні методи дослідження: структурно-функціональний, порівняльний, евристичний, методи аналізу та синтезу, узагальнення, інтерпретації. Також застосовано історичні методи: проблемно-хронологічний, ретроспективний та історико-генетичний.

Аналіз специфічного джерельного матеріалу, який формує інформаційний простір, передбачає також застосування спеціального наукового інструментарію: дискурс-аналізу українського політичного, медійного й експертного поля; порівняльний аналіз зовнішньополітичних рішень України та РБ; елементи кейс-стаді, що дають змогу простежити динаміку окремих переломних періодів як для зовнішньої політики РБ, так і оцінок українського інформаційного простору щодо неї (як-от, події 2014, 2020, 2022 рр.); структурно-функціональний підхід, за допомогою якого можна простежити оцінки ролі зовнішніх акторів (насамперед України, РФ, ЄС, КНР) на формування білоруської дипломатії; аналіз політичних наративів.

Автор монографії висловлює слова вдячності директору Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України Ігорю Ярославовичу Соляру за підтримку та фахові поради у процесі написання роботи. Окрема подяка – всьому колективі інституту, який став справжньою науковою родиною для молодого вченого, насамперед під час перших кроків у науці (за іронією долі, хронологічно вони саме співпали із періодом, який досліджено у цій монографії).

Окремі слова подяки – батькам Іванові та Лесі, дружині Юлії та дочці Юстинці – без вашої моральної підтримки та затишного сімейного

Передмова

побуту вочевидь не було б мотивації та можливості реалізувати цей науковий проєкт.

А ще – величезна пошана Україні та її Силам оборони, без яких праця просто була би неможливою. І з вірою у те, що відключення світла, в умовах яких дописувалася ця книжка, вже незабаром стане лише історією. Як і багато чого з того, що написано у цій монографії, попри, здавалося б, її найсучаснішу хронологію.

Павло Артимішин

РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ПРО СПРОБИ БІЛОРУСЬКОЇ БАГАТОВЕКТОРНОСТІ (2014–2020)

1.1. МІЖ МАЙДАНОМ І ПОЧАТКОМ ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Від початку 2014 р. відносини між офіційними Києвом та Мінськом визначалися кількома чинниками: питанням, чи обере Україна такий шлях євроінтеграції, зокрема у сфері економіки, до чого апелювали протестувальники – учасники Революції Гідності, а чи все ж погодиться на приєднання до інспірованого РФ Митного союзу РБ, Казахстану і РФ, який вже через декілька місяців мав перерости до Митного союзу ЄАЕС; зміною влади в Україні після перемоги Майдану; окупацією РФ АР Крим та розгортанням російсько-української війни.

Перший зі згаданих – «інтеграційний» – особливо активно дискутувався ще від осені 2013 р. і впродовж зими 2013–2014 рр. Характерною у цьому контексті є стаття Богдана Данилишина, колишнього міністра економіки України (2007–2010), а у 2013 р. – Президента Європейського Інституту економічних та політичних досліджень розвитку країн Центральної та Східної Європи і України у Празі, на ресурсі «День». На тлі революційних подій в Україні він недвозначно наголошував, що в таких умовах інтеграція Української держави до європейського політичного й економічного простору була очевидною навіть в умовах, коли Україна все ще залишалася «потужною “буферною зоною” між Заходом і Сходом, своєрідним водорозділом культур, світоглядів, ідеологій»¹⁰. Як стверджував автор публікації, його на такі думки навів приклад участі РБ (і Казахстану) у Митному союзі – цього «з часу розпаду СРСР найбільш вмотивованого регіонального інтеграційного проєкту на пострадянському просторі», за якого насамперед не згадані держави, а саме «Росія була, є і залишиться головним ідеологом геополітичної

¹⁰ Данилишин Б. Чому нам не можна в Митний союз? *День*. 2013. 26 листопада. URL: <https://day.kyiv.ua/blog/suspilstvo/chomu-nam-ne-mozhna-v-mytnyy-soyuz>

та геоекономічної реорганізації пострадянського простору, організатором “всіх перемог і провалів” як в економічній, так і політико-правовій сфері»¹¹. Відповідно й очікування щодо відкриття прибуткових ринків збуту для білоруських і казахських підприємців станом на 2010 – кінець 2013 рр., за підрахунками Б. Данилишина, так і не справджувалися, а навпаки наявність Митного союзу навіть ускладнювала безпосередню торгівлю між РБ та Казахстаном, адже проводилася вона винятково за посередництва РФ, що робило його нерентабельним (і це, за твердженням автора публікації, начебто визнавав навіть білоруський президент А. Лукашенка).

Згідно із тезами Б. Данилишина, у разі приєднання України до Митного союзу аналогічні процеси стали б характерними і для української економіки, зокрема і українсько-білоруських відносин, які стали б опосередкованими РФ. Окрім того, на думку автора, в Україні зросли би валютні ризики, які були вже у РБ, насамперед у вигляді експансії російських банків в Україну та розширення використання не національних валют, а російського рубля у зовнішньоекономічних відносинах, зокрема офіційних Києва та Мінська. І це – за одночасної відсутності будь-яких кращих, а ніж наявні на той час для української сторони, дієвих тарифних преференцій, суттєвих знижок на ціну газу, ефективних переваг для аграрного сектору (тим паче в той час, коли український сільськогосподарський експорт у країни ЄС напередодні 2014 р. уже розвивався динамічніше, ніж у країни Митного союзу), більш варіативного розвитку ОПК України, який на той час майже на 90 % був зорієнтований на експорт, гарантій якісного контролю за товарообігом всередині Митного союзу (включно з унеможливленням його «тінізації») та результативного переслідування таких негативних явищ, як наркотрафік, злочинність і невпорядкована міграція. Останнє, як висновував Б. Данилишин, в Україні могло проявитися як суттєвий вплив вихідців із республік Центральної Азії чи інших зубожілих регіонів пострадянського простору – як це вже відбувалося в РБ, де з приєднанням до Митного союзу з початку 2010-х років фіксувалося помітне зростання «кримінальної активності вихідців з республік Кавказу», що створювало потенційну загрозу провокування міжнаціональної напруженості між корінним населенням і приїжджими (як на економічній, так і соціальній основі). Тож висновок Б. Данилишина досить прямолінійний: «Свідоме затягування

¹¹ Там само.

України в Митний союз є однією зі спроб якось врятувати це інтеграційне об'єднання. Але Україна як реаніматор може бути і початком його кінця. А також кінцем імперій і режимів із затяжним пострадянським минулим (серед них, вочевидь, він мав на увазі й президентство А. Лукашенка в РБ – П. А.), в яких вітер демократії пробивається через ледь причинене віконце. Але протяг може бути суттєвий»¹².

Аналогічні думки озвучував політолог і журналіст-міжнародник Віктор Каспрук на сторінках газети «Шлях перемоги», який констатував, що попри зовнішньо привабливі умови членства у Митному союзі, насправді його учасники не перебували на рівноправних позиціях, і домінували у ньому винятково росіяни. Вони, як стверджував автор публікації, власне й розподіляли сфери відповідальності та навантажень усередині об'єднання поміж собою, РБ і Казахстаном, хоч у статті й відзначалося, що офіційна Москва вважала цей геополітичний проєкт неповноцінним без долучення до нього України, бо РБ та Казахстан «намагаються заміщати частину імпорту, але Сибіру потрібні українські груші і яблука, вишні і сливи, мелітопольська черешня і херсонські абрикоси, кавуни і дині»¹³, тож і українсько-білоруські відносини, на думку В. Каспрука, за такої конфігурації у рамках потенційної співучасті офіційного Києва у Митному союзі сприймалися би у Кремлі не як співпраця двох незалежних і самостійних держав, а як частина створення «по периметру» РФ «скріплювального кільця із союзників-сателітів», без якого, за словами В. Каспрука, й сама «Російська Федерація рано чи пізно розвалиться, як прогнила бочка», а без участі у цих процесах України й «всі інші пострадянські держави (серед них, вочевидь, і РБ – П. А.) так чи інакше “втечуть” від впливу Москви»¹⁴.

Водночас на порталі «Українська правда», із покликанням на безпосередні заяви Президента РБ А. Лукашенка, стверджували, що і білоруська сторона як член Митного союзу та ЄСП була б зацікавлена у долученні до цих об'єднань України (та й решти колишніх радянських республік)¹⁵. До того ж, глава РБ припускав, що у разі неприєднання Києва до згаданих інтеграційних проєктів, за одночасного продовження

¹² Данилишин Б. Чому нам не можна...

¹³ Каспрук В. Чому Росія Путіна так бореться за Україну? *Шлях перемоги*. 2014. 12 лютого. № 7(3112). С. 5.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Лукашенко каже, що Україну запрошують до Митного союзу. *Українська правда*. 2013. 22 жовтня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2013/10/22/7000489/>

курсу на підписання та імплементацію Угоди про асоціацію з ЄС, «Митний союз при необхідності може ввести підвищені митні збори для захисту свого ринку в разі відкриття українського кордону для європейських товарів», хоча, у типово «лукашенківському» стилі лавірування, підсумовував: «Кожен знає, яка позиція України щодо вступу в ЄС, що втрачаємо, що не втрачаємо. Треба зараз спокійно сісти, охолонуть і визначитися, як будемо далі діяти ... весь цей комплекс питань потрібно спокійно оцінити і прийняти відповідне рішення»¹⁶.

«Лакмусовим папірцем» для білорусько-українських відносин могли стати події Революції Гідності в Україні, а точніше ставлення білоруської влади, зокрема самого А. Лукашенка, до цих процесів. І в цьому контексті в українському інформаційному просторі відзначали вже традиційні для білоруського президента «маневрування» у риторичі. Так, у січні 2014 р. на порталі «Лівий берег» констатували взаємну «антипатію Майдану та Лукашенка», зокрема покликаючись на заяви білоруського лідера про те, що «політична криза в Україні» (так він переважно називав перебіг Революції Гідності) є «кошмаром та катастрофою», однак зауважували, що білоруський президент намагався свідомо відмежуватися від детальніших оцінок ситуації в Україні, вважаючи її «не своєю справою», у якій «повинні розібратися самі українці», та висловлюючи сподівання, що «конфлікт в Україні вирішиться і не буде негативно впливати на діяльність СНД, де Україна повинна була головувати у 2014 році»¹⁷.

Водночас портал «Кореспондент» акцентував на інших оцінках ситуації в Україні, озвучених А. Лукашенком того ж дня: мовляв, події осені 2013 – зими 2014 рр. були не лише наслідком конфлікту між українськими політиками, але й певним «підсумком ліквідації СРСР», після якого західні держави (у виступі білоруський президент згадував, зокрема, Польщу) намагалися втручатися у внутрішні справи та зовнішню політику усіх колишніх радянських республік, і в Україні начебто «ринкова економіка, клани у владі і корупція» особливо стали сприятливими чинниками для такого іноземного впливу¹⁸.

¹⁶ Лукашенко розповів, як МС буде захищатися від європейської України. *Українська правда*. 2013. 21 жовтня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2013/10/21/7000398/>

¹⁷ Лукашенко признал, что Майдан – это его кошмар. *LB.ua*. 2014. 22 січня. URL: https://lb.ua/world/2014/01/22/252547_lukashenko_priznal_maydan_html

¹⁸ Лукашенко про Євромайдан: Це кошмар і катастрофа. *Кореспондент.net*. 2014. 22 січня. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3287433-lukashenko-pro-yevromaidan-tse-koshmar-i-katastrofa>

А вже через місяць, 23 лютого 2014 р., коли революційні події завершилися перемогою протестувальників і зміною влади в Україні (після самовільної втечі з держави до РФ українського президента Віктора Януковича) та розгортанням ще з 20 лютого 2014 р. спецоперації із окупації АР Крим РФ «зеленими чоловічками» без розпізнавальних знаків, в «Українській правді» зауважували, що, на відміну від Кремля, де запустили тезу про те, що перемога сил Майдану означила «державний переворот», Аляксандр Лукашенка знову ж таки дотримувався радше нейтральних оцінок цих подій, стверджуючи, що РБ, попри будь-які обставини, «приречена жити з Україною в дружбі і злагоді», сама Українська держава «має бути цілісною» (з наголошенням на її, зокрема, територіальній цілісності) і «ніхто не повинен “роздерибанити” цю велику країну»¹⁹.

Однак в УНІАН виступ білоруського глави держави від 23 лютого 2014 р. подали під дещо іншим кутом зору: меншою мірою там згадали про твердження А. Лукашенка щодо майбутнього білорусько-українських відносин у постмайданівський період, натомість акцентували на вкрай негативному ставленні очільника РБ до подій в Україні, який стверджував, що для самої білоруської сторони «Майдан не те, що неприйнятний, Майдану в Білорусі не буде», вважаючи відповідні події (які розглядав як черговий етап у шерезі «невгасимих революцій в мусульманському світі (Арабської весни – П. А.) і періодичних заворушень в країнах Співдружності (СНД – П. А.)») нічим іншим, як результатом впливу «могутніх деструктивних зовнішніх і внутрішніх сил», які користалися з «ослаблення влади в державі, корупції, безкарності і безладу, безвідповідальністю влади», що призвели до розколу суспільства, стагнації економіки, що перетворило «страждаючих людей на сліпе знаряддя» третіх сторін²⁰. Окрім того, за повідомленням усе того ж УНІАН, Аляксандр Лукашенка спростовував заяви окремих медіа щодо того, що міністр внутрішніх справ Віталій Захарченко та проросійський олігарх, близький до сім'ї Віктора Януковича, Сергій Курченко втекли з перемогою Революції Гідності до РБ²¹.

¹⁹ Лукашенко заперечивав, щоб «Україну не роздерибанили». *Українська правда*. 2014. 24 лютого. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/24/7016017/>

²⁰ Лукашенко пообіцяв, що в Білорусі Майдану не буде. *УНІАН*. 2014. 24 лютого. URL: <https://www.unian.ua/world/888901-lukashenko-poobitsyav-scho-v-bilorusi-maydanu-ne-bude.html>

²¹ Лукашенко запевнив, що Захарченка і Курченка в Білорусі немає. *УНІАН*. 2014. 23 лютого. URL: <https://www.unian.ua/politics/888694-lukashenko-zapevнив-scho-zaharchenka-i-kurchenka-v-bilorusi-nemae.html>

Зрештою, знаковою є цитата президента РБ, озвучена того ж таки 23 лютого 2014 р., тиражована у «Дзеркалі тижня», яка певною мірою означила ту стратегію, якої в Мінську намагалися дотримуватися у своїй зовнішній політиці щодо України протягом декількох наступних років: «У них (України – П. А.) свої проблеми, для нас не новина. Це ж не вперше і, ви знаєте, з першими майданівцями (Віктором Ющенком та його «помаранчевою» командою – П. А.) я досі товаришую. У них свої питання, у нас – свої, і ми будемо на цьому будувати свою політику. У них своя держава, а у нас – своя ... якщо все по-доброму, по-мирному, ми приречені жити з ними у дружбі і злагоді»²².

Так, вже 28 лютого 2014 р., на тлі розпочатої РФ окупації АР Крим і за понад два тижні до сумнозвісного незаконного псевдореферендуму щодо статусу АР Крим, в українських медіа опублікували заяву міністра закордонних справ РБ Уладзімера Макєя (Уладзімір Макєй), озвучену за день до цього у Ризі після зустрічі з міністром закордонних справ Латвії Едгарсом Рінкевічсом (Edgars Rinkēvičs), у якій недвозначно наголошувалося на важливості збереження територіальної цілісності, суверенітету й незалежності України та на тому, що остання й надалі залишатиметься для РБ «дуже важливим партнером», хоча висловлювалася й стурбованість з того факту, що «на південних кордонах (в Україні – П. А.) до рук низки осіб потрапила величезна кількість зброї, зокрема з арсеналів МВС і збройних сил України»²³.

Сповненим протилежними думками щодо білорусько-українських відносин був інформаційний простір березня 2014 р. Наприклад, 12 березня 2014 р., буквально напередодні кримського псевдореферендуму, у низці українських медіа, зокрема у «Лівому березі», з'явилася нова заява А. Лукашенка про те, що РБ не припиняла співпраці з Україною після заміни тамтешнього державного керівництва (а отже, й визнала його), особливо в економічній сфері. Хоча поруч із таким, здавалося б, апелюванням до «добросусідства», білоруський глава держави, як відзначали в медіа, вдався і до менторських настанов, зазначаючи, що «новій (пост-майданівській – П. А.) українській владі треба просто працювати, менше

²² Лукашенко: ніхто не повинен роздерибанити Україну. *Дзеркало тижня*. 2014. 24 лютого. URL: https://zn.ua/ukr/WORLD/lukashenko-nihtto-ne-povinen-rozderibaniti-ukrayinu-138214_.html

²³ МЗС Білорусі: важливо зберегти територіальну цілісність України. *УНІАН*. 2014. 28 лютого. URL: <https://www.unian.ua/politics/891082-mzs-bilorusi-vajlivo-zberegti-teritorialnu-tsilisnist-ukrajini.html>

бігати по закордонах, а займатися власною країною і благополуччям власного народу»²⁴.

В «Українській правді» відзначали, що, окрім економічного аспекту білорусько-української співпраці, А. Лукашенка цього дня говорив і про гуманітарну складову – вкрай важливу «підтримку для українського народу у цю скрутну хвилину» – й апелював у сучасних відносинах офіційних Мінська та Києва ще й до спільного історичного досвіду, стверджуючи про «братерство» українців і білорусів: «Це наша країна, це наші люди, це наші брати. І я прямо скажу, що того, що зараз робиться в Україні і з народом України, народ України не заслуговує. Це героїчний народ, це народ, який переважною своєю більшістю бився проти фашизму, ми були разом в останній війні, і ми в цій війні перемогли. Тому позиція через нашу історичну пам'ять, нашу історію однозначна»²⁵.

Проте частина видань акцентувала все ж радше на проросійській (чи принаймні антизахідній) позиції білоруського глави держави попри його нейтральну позицію. Наприклад, у «Дзеркалі тижня» звертали увагу, що поруч із позитивними щодо українського народу конотаціями, білоруський президент вкотре наголошував, що до Майдану призвело не прагнення українців до європейської інтеграції, а «страшний розвал економіки та корупція», відсутність яких у РБ була найкращим запобіжником того, що «у Мінську майдану не буде». Та й про російський чинник А. Лукашенка не забував, наголошуючи, що поруч із підтримкою відносин з офіційним Києвом білоруська сторона буде водночас «діяти відповідно до нормативно-правової бази, яка у нас існує між Росією і Білоруссю ... зокрема відповідно до Договору про будівництво Союзної держави», і окрім українців «одним народом» із білорусами є росіяни, і саме такий підхід для білоруської сторони є основоположним, а не «страхи перед Заходом, який намагається налякати Білорусь можливими наслідками у разі підтримки Росії» чи «тиск на нього з боку Кремля у зв'язку з подіями в Україні»²⁶.

²⁴ Лукашенко визнає нову владу в Україні. *LB.ua*. 2014. 12 березня. URL: https://lb.ua/news/2014/03/12/259115_lukashenko_priznaet_novuyu_vlast.html

²⁵ Лукашенко жартує: Для вирішення кризи в Україні, віддайте її нам. *Українська правда*. 2014. 12 березня. URL: <https://www.prawda.com.ua/news/2014/03/12/7018575/>

²⁶ Лукашенко повідомив, що не буде «метушитися» через події в Україні і «ніякі Кремлі» на нього не тиснуть. *Дзеркало тижня*. 2014. 12 березня. URL: https://zn.ua/ukr/WORLD/lukashenko-povidomiv-scho-ne-bude-metushititsya-cherез-podiyi-v-ukrayini-iniyaki-kremli-na-nogo-ne-tisnut-139454_.html

В УНІАН також насамперед звернули увагу на те, що А. Лукашенко говорив станом на середину березня 2014 р. не лише про відносини з Україною (а якщо і так, то дуже загально), а й про відносини з РФ на тлі окупації нею АР Крим (про останнє, як відзначено в інтернет-виданні, перед псевдореферендумом в АР Крим білоруський президент волів взагалі не згадувати). Натомість А. Лукашенко не забував зазначати, що попри все він перебуває «в постійному контакті з Президентом Російської Федерації (В. Путіним – П. А.)» та обговорює «різні питання наших взаємин», зокрема начебто висловлюючи «спільне розуміння необхідності розвитку ситуації в інтересах українського народу й усіх людей, які проживають в Україні»²⁷ (ніби не РФ спровокувала збройну агресію проти української сторони).

У ТСН недвозначно конкретизували, у чому саме полягали білорусько-російські перемовини щодо їхніх взаємин на цьому етапі, покликаючись на заяви самого А. Лукашенка. Так, за свідченням інтернет-порталу, поки російські «зелені чоловічки» незаконно захоплювали ключові стратегічні цивільні та військові об'єкти Кримського півострова, білоруський глава держави був стурбований «ескалацією конфлікту» біля білоруських кордонів, тому поруч із початком перевірки готовності своїх збройних сил висловив російській стороні (агресору, який власне й спровокував ескалацію в Україні) додатково розмістити на білоруській території до 15 російських літаків через надзвичайно абстрактну причину – «у рамках спільних навчань у зв'язку з активністю НАТО»²⁸.

На порталі «Кореспондент» журналісти також зауважували, що ключовими причинами «української кризи» (так трактував події Революції Гідності сам А. Лукашенко і білоруське зовнішньополітичне відомство) в офіційному Мінську вважали «розвал економіки та страшну корупцію, які зруйнували державу», а от щодо «подій навколо України і конфлікту з Росією» білоруська сторона воліла не поспішати «звинувачувати якусь країну в тому, що хтось нагнітає пристрасті і розпалює ці пристрасті в

²⁷ Лукашенко каже, що Кремль не тисне на нього у зв'язку з подіями в Україні. УНІАН. 2014. 12 березня. URL: <https://www.unian.ua/politics/895883-lukashenko-kaje-scho-kreml-ne-tisne-na-nogo-u-zvyazku-z-podiyami-v-ukrajini.html>

²⁸ Путін розмістить у Білорусі до 15 літаків, бо Лукашенко не хоче «сидіти, як миші під віником». ТСН. 2014. 12 березня. URL: <https://tsn.ua/politika/putin-rozmistit-u-bilorusi-do-15-litakiv-bo-lukashenko-ne-maye-prava-siditi-yak-mishi-pid-vinikom-339367.html>

тому чи іншому регіоні»²⁹. Окрім того, в інтернет-виданні теж відзначали прохання білоруського президента до російської сторони щодо розміщення у себе додатково до 15 літаків «у зв'язку активністю НАТО біля свого кордону» – мовляв, через «посилення і розширення масштабних навчань (НАТО – П. А.) південніше на території Польщі», водночас про будь-яку ескалацію з боку РФ проти України не стверджувалося³⁰.

Однак в «Українському тижні» висловлювали переконання, що, попри «присутність російських літаків у Білорусі», у Мінську послідовно не підтримуватимуть РФ у питанні АР Крим, оскільки «Лукашенко – політик харизматичний і дуже чутливий до настроїв білорусів», більшість із яких станом на весну 2014 р. були чітко переконані, що російські дії в АР Крим – однозначно прояви агресії, і у форматі петицій до влади навіть вимагали через неї припинити членство РБ в ОДКБ, не підписувати договір про створення ЄАЕС та виходу із чинного Митного союзу РБ, Казахстану та РФ³¹.

Ще суперечливіші заяви з РБ спостерігалися в Україні наприкінці березня 2014 р. – уже після сумнозвісних подій псевдоволовляння кримчан щодо статусу півострова та підписання російським президентом В. Путіним із самопроголошеною владою АР Крим «угоди» про «приєднання» до РФ на основі результатів нелегітимного «референдуму».

З одного боку, в українській редакції BBC News звертали увагу на заяви білоруської опозиції, які лунали під час її мітингу в Мінську 25 березня 2014 р. у традиційний для білоруських правих середовищ «День Волі» (річниця проголошення у 1918 р. Білоруської Народної Республіки). Під час зустрічі, як стверджували на цьому інтернет-порталі, мітингувальники не оминули й подій в Україні довкола АР Крим, засудивши тамтешню «російську провокацію», відкрито висловивши підтримку Українській державі, яка, на думку протестувальників, «вибудовує новий алгоритм виходу з пострадянського минулого», і натомість заявивши, що «союзницькі зобов'язання нинішньої білоруської влади перед

²⁹ Лукашенко: Причина розвалу України – корупція. *Кореспондент.net*. 2014. 11 березня. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3317776-lukashenko-prychyna-rozvalu-ukrainy-koruptsiia>

³⁰ Білорусь запропонує Росії розмістити у себе додатково до 15 літаків. *Кореспондент.net*. 2014. 12 березня. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/3318358-bilorus-zaproponuie-rosii-rozmistyty-u-sebe-dodatkovu-do-15-litakiv>

³¹ Пульша С. Чому Лукашенка не підтримує Росію. *Український тиждень*. 2014. 19 березня. URL: <https://tyzhden.ua/chomu-lukashenka-ne-pidtrymuie-rosiiu/>

Москвою загрожують суверенітету і незалежності» і РБ, і України, бо «у Лукашенка не вийде мати мир із Києвом, співпрацюючи з Москвою, він втягується в небезпечні ігри, які загрожують бідною народам і України, і Білорусі»³².

З іншого боку, українські медіа відзначали й тодішні одіозні заяви самого білоруського президента, які до того ж постійно змінювалися. Наприклад, 23 березня 2014 р. на порталі «Oboz.ua» («Obozrevatel») констатували, що того дня під час зустрічі із журналістами А. Лукашенка зазначив, що «де-факто Крим став частиною Росії ... і ми будемо з РФ»³³.

В «Українській правді» додавали, що того дня президент РБ у ситуації, яка виникла довкола АР Крим, ще й дорікав українській владі, яка «допустила безліч помилок (серед них – начебто заборона російської мови та тиск на російськомовних людей, чим повторив наративи російської пропаганди, бо насправді скасування Верховною Радою України 23 лютого 2014 р. Закону України “Про засади державної мовної політики” – “закону Ківалова-Колесніченка” – цього не передбачало – П. А.), які призвели в результаті до втрати півострова»³⁴. Водночас у виданні зауважували, що А. Лукашенка хоч і запевняв, що офіційний Мінськ дотримуватиметься єдиної позиції з Кремлем, він «як громадянин негативно сприймає останні українські події», а «особисто від нього, від МЗС та інших відомств країни ніхто не вимагає юридичного визнання Криму російською територією»³⁵.

Врешті на порталі газети «День» особливо акцентували на заяві А. Лукашенка щодо перспектив подальшого можливого припинення співпраці України із СНД на тлі російського вторгнення до АР Крим, у якій глава РБ стверджував, що це був би «необачний» крок з українського боку, який і для самої організації став би «ударом», але втім не зупинив би і не унеможливив би її подальше функціонування³⁶.

³² Мельничук Т. Білоруська опозиція підтримала Україну. *BBC News. Україна*. 2014. 20 березня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/03/140326_bilorus_opposition_or

³³ Лукашенко де-факто визнав Крим територією Росії. *Oboz.ua*. 2014. 23 березня. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/68254-lukashenko-de-fakto-viznav-krim-teritorieyu-rosii.htm>

³⁴ Лукашенко: Україна сама винна, що втратила Крим. *Українська правда*. 2014. 23 березня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/23/7019987/>

³⁵ Там само.

³⁶ Лукашенко каже, що СНД без України буде жити. *День*. 2014. 23 березня. URL: <https://old.day.kyiv.ua/uk/news/230314-lukashenko-kazhe-shcho-snd-bez-ukrayini-bude-zhiti>

А ось в УНІАН наголошували насамперед на позитивних конотаціях виступу А. Лукашенка 23 березня 2014 р. перед журналістами, відзначаючи, що білоруський глава держави зазначав про необхідність збереження неподільності Української держави, оскільки, на його думку, створення окремих суб'єктів федерації України (на чому якраз активно тоді спекулювали окремі російські політики та політтехнологи, а також їхні поплічники з українського боку) могло б призвести до «подальшої ескалації конфлікту в суспільстві». Журналісти вказували й на озвучені А. Лукашенком тези про його готовність співпрацювати та налагоджувати відносини з новообраною українською владою, оскільки, за словами самого ж президента РБ, поданими у публікації, «з Україною ми (білоруси – П. А.) приречені жити разом і будемо вибудовувати відносини з тим урядом, який обере народ України»³⁷.

Окрім того, на порталі вказували і на досить претензійну вимогу А. Лукашенка щодо потреби збереження Україною позаблокового статусу, оскільки «якщо завтра в Україні висадиться НАТО, це для нас категорично неприйнятно» (щоправда, про той факт, що у стані позаблоковості українська сторона стала жертвою російського збройного нападу, замовчувалося)³⁸.

В УНІАН також наводили досить дивну цитату очільника РБ щодо «складності провести нормальні президентські вибори» в постмайданній Україні – в умовах, коли тут «діє кілька силових груп і підрозділів, а щоб ви знали, у кожного великого політика там група бойовиків від 150 до 1 000 осіб, озброєних, давно озброєних. Якщо туди підкинути іскру, буде спекотно всім: і нам, і росіянам, і Заходу ... те, що в Криму сталося, це ще будуть квіточки ... буде набагато страшніше і гірше, якщо відбудеться ескалація цього конфлікту» (хоч на деструктивному чиннику російської збройної агресії проти України, розпочатої з окупації АР Крим, як відзначалося, білоруський президент не акцентував)³⁹.

На рубежі березня–квітня 2014 р. низка матеріалів (часто взаємосуперечливих), які стосувалися риторики білоруського президента, з'явилися й на порталі ТСН. Так, уже 23 березня тут відзначали, що А. Лукашенка

³⁷ Лукашенко хоче допомогти Україні з президентськими виборами і обіцяє налагоджувати відносини з новою владою. УНІАН. 2014. 23 березня. URL: <https://www.unian.ua/politics/899652-lukashenko-hoche-dopomogti-ukrajini-z-prezidentskimi-viborami-i-obitsyaie-nalagodjuvati-vidnosini-z-novoyu-vladoyu.html>

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

констатував, що «кримський прецедент» (так завуальовано говорилося про окупацію РФ АР Крим) може стати небезпекою для всього світу, втім глава РБ, як наголошували на цього інформаційному ресурсі, досить неоднозначно констатував, що «Крим небезпечний не тим, що увійшов до складу Росії», а тим, що сам цей факт спровокує ситуацію, коли «багато територій по світу претендуватимуть на відділення від своїх держав ... особливо на тлі того, що Україні в обмін на ядерну зброю надали гарантії найпотужніші держави світу, але слова свого не дотримали», що, мовляв, загрожувало ядерним повторним озброєнням офіційного Києва⁴⁰.

Того ж дня у ТСН з'явилась й інша заява А. Лукашенка, який виступив проти ідеї федералізації України, адже, за словами білоруського глави держави, «федерація – це піаніно, на якому будуть грати: з одного боку одні сили, з іншого – інші сили, у тому числі зовнішні ... це назавжди дестабілізує ситуацію»⁴¹.

Вже через 5 днів після цієї новини ТСН, із покликанням на інтерв'ю Аляксандра Лукашенка журналісту Савіку Шустеру (Савик Шустер) в програмі «Шустер Live», тиражували його заяву про те, що начебто українська влада на тлі окупації росіянами півострова «просто склала лапки та здала Крим», чим, мовляв, де факто «своїми діями визнала, що Крим не є територією України»⁴². Водночас, покликаючись на те саме інтерв'ю, в ТСН писали, що, на думку А. Лукашенка, РФ «плювати» на те, що світ не визнає АР Крим у її складі⁴³.

Прикметно, що ці заяви озвучувалися незабаром після того, як у залі ГА ООН 27 березня 2014 р. на 68-й сесії ухвалили Резолюцію про територіальну цілісність України № 68/262. Авторами документу були Німеччина, Канада, Коста-Рика, Литва, Польща й Україна. Згодом до співавторства долучилася ще велика кількість країн, серед яких: Австралія, Австрія, Бельгія, Хорватія, Чехія, Данія, Естонія, Франція, Грузія,

⁴⁰ Лукашенко назвав кримський прецедент небезпекою для всього світу. *ТСН*. 2014. 23 березня. URL: <https://tsn.ua/svit/lukashenko-nazvav-krimskiy-precident-nebezpekoyu-dlya-vsogo-svitu-341429.html>

⁴¹ Лукашенко проти федералізації України. *ТСН*. 2014. 23 березня. URL: <https://tsn.ua/svit/lukashenko-proti-federalizaciyi-ukrayini-341436.html>

⁴² Лукашенко про Україну: ви просто склали лапки і здали Крим. *ТСН*. 2014. 28 березня. URL: <https://tsn.ua/politika/lukashenko-pro-ukrayinu-vi-prosto-sklali-lapki-i-zdali-krim-342512.html>

⁴³ Росії плювати на те, чи визнає світ Крим у її складі, – Лукашенко. *ТСН*. 2014. 28 березня. URL: <https://tsn.ua/politika/rosiyi-plyuvati-na-te-chi-viznae-svit-krim-u-yiyi-skladu-lukashenko-342522.html>

Швеція, Туреччина, Велика Британія, США, Ісландія, Італія, Японія, Норвегія та інші (сукупно 41 держава)⁴⁴.

У зазначеній вище резолюції констатовано, що ГА ООН: підтверджувала свою відданість суверенітету, політичній незалежності, єдності та територіальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах; закликала всі держави відмовитися й утримуватися від дій, спрямованих на часткове чи повне порушення національної єдності та територіальної цілісності України, включно з будь-якими спробами змін кордонів Української держави через загрози чи використання сили або інших незаконних засобів; спонукала всі сторони негайно здійснити мирне вирішення «ситуації щодо України» через «прямий політичний діалог», будучи стриманими й утримуючись від односторонніх дій і «запальної риторики, яка може посилювати напруженість» та повноцінно долучатися до міжнародних посередницьких зусиль; привітала зусилля ОБСЄ та інших міжнародних і регіональних організацій зі сприяння захисту прав усіх осіб в Україні, зокрема тих, які належали до меншин; наголосила, що референдум, проведений в АР Крим та в Севастополі 16 березня 2014 р., не мав чинності, а тому не міг бути жодною основою для будь-якої зміни статусу АР Крим та м. Севастополь; закликала всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати жодних змін статусу АР Крим і м. Севастополь на підставі вищезазначеного референдуму й утримуватися від будь-яких дій у цьому контексті. Водночас у документі ніяк не засуджували безпосередньо дії РФ, не згадували факту окупації АР Крим російськими збройними силами та чітко не вказували, що сам півострів та м. Севастополь – невід’ємні частини України (втім, оскільки станом на час прийняття згадуваної резолюції жодна міжнародна інституція не визнала їх російську окупацію, вочевидь варто трактувати, що вміщена у цій резолюції формула «міжнародно визнані кордони» включає і ці території до України)⁴⁵.

Проект постанови підтримали голосами 100 держав-членів ООН разом із її авторами, натомість РБ опинилася серед тих 11 держав, які проголосували проти (крім РБ ще РФ, Вірменія, Болівія, Куба, КНДР, Нікарагуа, Судан, Сирія, Зімбабве, Венесуела), 58 країн «утрималося»

⁴⁴ General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region. 2014. 27 March. URL: <https://press.un.org/en/2014/ga11493.doc.htm>

⁴⁵ Resolution 68/262. «Territorial integrity of Ukraine» adopted by the General Assembly on 27 March 2014. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/68/262>

(включно з КНР, чий представник заявив, що його держава «не бажає подальшої конфронтації» ситуації щодо України), а 24 країни взагалі не брали участі у голосуванні⁴⁶.

Журналіст Ростислав Хотин, пояснюючи саме таку білоруську (та й вірменську) позицію під час згадуваного голосування, стверджував, що вона стала наочним прикладом суттєвого поділу, який визрів у «європейській» частині пострадянського простору ще упродовж перших двох десятиліть після 1991 р., коли частина держав, які колись належали до СРСР, підтримували офіційний Київ, розглядаючи Україну як сторону, яка, в умовах подальшої європейської та євроатлантичної інтеграції, цілком реально могла б стати справжнім центром-противагою у конкуренції з РФ за лідерство в регіоні колишнього СРСР та у контексті подальшої розбудови поясу стримування РФ (країни Балтії, Грузія, Азербайджан і Молдова), тоді як РБ та Вірменія традиційно виступали на стороні Москви. Хоча, на думку автора статті, після АР Крим «Україна зазнала сильного іміджевого удару», голосування на рівні ГА ООН ще не означало, що позиція щодо України серед пострадянських партнерів суттєво змінилася. Та й офіційний Мінськ навіть у цих умовах продовжував маневрувати, бо «їй і Росія була дорога, бо з нею має Союзну державу, але й Україну далеко відпускати не хотілося», тим паче, що, на думку журналіста, дуже показовим був той факт, що тодішній в. о. президента України Олександр Турчинов здійснив наразі свій перший (і станом на початок квітня 2014 р. єдиний) закордонний візит саме до РБ – на тригодинні переговори з Президентом РБ Аляксандром Лукашенком⁴⁷.

Зрештою, згаданий вояж українського очільника до резиденції білоруського президента у с. Лясковичі 29 березня 2014 р. (уже в умовах окупації РФ АР Крим та напередодні активної військової агресії РФ на Сході України) теж обговорювався в інформаційному просторі України.

Наприклад, «Лівий берег» ретранслював сподівання А. Лукашенка, висловлені напередодні зустрічі з українським колегою, щодо того, що майбутні перемовини сторонам допоможуть «знайти загальну точку зору» та «зблизити наші позиції, які, можливо, сьогодні в силу браку

⁴⁶ *General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region*. 2014. 27 March. URL: <https://press.un.org/en/2014/ga11493.doc.htm>

⁴⁷ Хотин Р. Крим і пострадянський простір. *TCH*. 2014. 7 квітня. URL: <https://tsn.ua/analitika/krim-i-postradyanskiy-prostir-343917.html>

інформації не знаходять належного розуміння»⁴⁸. А в «Кореспонденті» відзначали, що білоруська сторона, яка власне ініціювала подію, розраховувала завдяки їй засвідчити свої наміри продовжувати відносини з «“братньою” Україною» та підтримувати «дуже тісний контакт» з українською владою і в постмайданних умовах⁴⁹.

В «Українській правді» більше уваги звернули на заяви, які лунали з двох боків уже після зустрічі. Прикметно, що тоді О. Турчинов висловлював упевненість у тому, що «з території Білорусі ніколи не буде агресії на територію України», як і «ніколи звідти третя сторона не буде погрожувати Україні», а А. Лукашенка зазначав, що «українсько-білоруські кордони – це кордони не розділення, а дружби», і загалом «навколо Білорусі створено пояс добросусідства понад 100 кілометрів вглиб України», який не потрібно руйнувати⁵⁰. Подібні наративи містилися й на порталі «Останні події», де, з покликанням на риторику білоруської сторони, констатували, що «білоруси не мають будь-яких “недобрих прагнень” в бік України», а замість ворожнечі орієнтовані на співпрацю та «спокій на спільному кордоні»⁵¹.

У «РБК-Україна» вищезазначені меседжі доповнили й інформацією про те, що під час зустрічі білоруська й українська сторони обговорили питання активізації двосторонньої співпраці в економіці – у транспортній, енергетичній сферах, висловилися за необхідність створення спільних підприємств, заявили про важливість збільшення обсягів двосторонньої торгівлі, наголосили на важливості розробки загалом «дорожньої карти» міждержавних відносин в економічній сфері і наголосили, з покликанням на слова О. Турчинова, що і для офіційного Києва, і для офіційного Мінська «дуже важливо, щоб між нашими народами зміцнювалися зв’язки, щоб ми компенсували проблеми в економіці, які існували протягом останніх років, та підвищили обсяги товарообігу»⁵².

⁴⁸ Турчинов і Лукашенко зустрічаються в Білорусі. *LB.ua*. 2014. 29 березня. URL: https://lb.ua/news/2014/03/29/261244_turchinov_lukashenko_vstrechayutsya.html

⁴⁹ Турчинов і Лукашенко зустрічаються в Гомельській області. *Кореспондент.net*. 2014. 29 березня. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3341398-turchynov-i-lukashenko-zustrichayutsia-v-homelskii-oblasti>

⁵⁰ Турчинов: З території Білорусі не буде агресії. *Українська правда*. 2014. 29 березня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/29/7020724/>

⁵¹ Лукашенко пообіцяв Турчинову про спокій на спільному кордоні. *Ostanni Podii*. 2014. 29 березня. URL: https://ostannipodii.com/a/201403/lukashenko_poobicyav_turchinovu_pro_spokiy_na_spilnomu_kordoni-100002967

⁵² Турчинов уверен, что с территории Белоруссии никогда не будет агрессии на территорию Украины. *РБК-Україна*. 2014. 29 марта. URL: <https://>

Про нівеляцію військової загрози з білоруської сторони, як і про можливість активізації економічної, зокрема у транспортному й енергетичному напрямках, міждержавної співпраці, після цієї зустрічі писали на порталі «Факти.ua»⁵³. «Факти ICTV» також писали про розробку «дорожньої карти» українсько-білоруських відносин, базованої «на основі дружби і добросусідства», зокрема у справі створення спільних підприємств, активізації двосторонньої торгівлі та економічних проєктів⁵⁴.

Водночас УНІАН тиражувало заяви в. о. президента України О. Турчинова, озвучені ввечері після зустрічі, у яких він висловлював вдячність білоруському главі держави за обіцянку «не давати Росії плацдарму для нападу на Україну», а отже, не допустити здійснення актів агресії проти України з території цієї країни, зокрема за участі третіх держав, що заклало для України основу для «шляху стабілізації та відновлення зруйнованої економіки, яку ми отримали у спадок (від попередньої влади на чолі з президентом В. Януковичем – П. А.)»⁵⁵, а в ТСН додавали ще й його думки щодо перспектив розвитку українсько-білоруських відносин – спікер ВРУ та тимчасовий глава держави відзначив, що важливо, щоб вони лише зміцнювалися, оскільки «українці й білоруси – це не просто два сусідніх народи, це братські народи ... наша спільна історія це доводить ... для нас дуже важливо відчувати плече дружнього білоруського народу»⁵⁶.

Врешті, у «Кореспонденті» підсумовували, що у Лясковичах 29 березня 2014 р. «сторони знайшли порозуміння з усіх проблем і питань, що хвилюють», і, з покликанням на підсумкову заяву А. Лукашенка, відзначали, що могли «сьогодні роз'їхатися в Мінськ і Київ і бути задоволеними тими домовленостями, яких ... тут досягли»⁵⁷.

www.rbc.ua/rus/news/turchinov-uveren-chto-s-territorii-belorussii-nikогда-ne-29032014154000

⁵³ Турчинов не ждет агрессии со стороны Беларуси. *Факти.ua*. 2014. 29 марта. URL: <https://fakty.ua/179235-turchinov-ne-zhdet-agressii-so-storony-belarusi>

⁵⁴ Тищук О. Турчинов і Лукашенко розроблять «дорожню карту» українсько-білоруських відносин. *Факти ICTV*. 2014. 29 березня. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/polituka/20140329-1509894>

⁵⁵ Турчинов подякував Лукашенку за обіцянку не давати Росії плацдарму для нападу на Україну. *УНІАН*. 2014. 29 березня. URL: <https://www.unian.ua/politics/902031-turchinov-podyakuvav-lukashenku-za-obitsyanku-ne-davati-rosiji-platsdarmu-dlya-napadu-na-ukrajinu.html>

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Лукашенко: На переговорах з Турчиновим ми знайшли розуміння з усіх проблем, що нас хвилюють. *Кореспондент.net*. 2014. 29 березня. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3341471-lukashenko-na-perehovorakh-z-turchynovym-my-znaishly-rozuminnia-z-usikh-problem-scho-nas-khvyliuiuit>

Щоправда, журналіст газети «День» Юрій Райхель ставив під великий сумнів доцільність самої березневої дипломатичної поїздки тодішнього в. о. президента України на зустріч до білоруського колеги і подальші спроби офіційного Києва підтримувати дружні відносини з офіційним Мінськом. По-перше, вважав парадоксальним підтримку хороших відносин зі стороною, яка фактично підтримувала ворожі дії РФ проти України і, попри обіцянки українським колегам, реально не могла стовідсотково гарантувати, що російське військо ніколи не розпочне наступу з білоруської території, оскільки «при всій автократичності білоруського керівництва та його лідера в таких питаннях він не самостійний і повністю перебуває під контролем Москви»; по-друге, у час, коли перспективи створення у Мінську посередницького переговорного майданчика ще публічно не озвучувалися, кореспондент «Дня» недвозначно констатував, що це погана ідея, бо від початку Кремль отримав би не нейтральне, а сприятливе та прихильне для себе поле, на якому йому було б легше нав'язувати ультиматуми щодо, наприклад, федералізації України чи тамтешнього статусу російської мови, аніж перемовини б йшли десь на Заході і за участю західноєвропейських та американських партнерів. Та й саме від позиції та реакції двох останніх на російську агресію проти України, а не від впливу РБ, як підсумовував журналіст, залежав увесь наступний перебіг подій довкола України⁵⁸.

Отже, сюжети щодо українсько-білоруських відносин упродовж лютого–березня 2014 р. (і навіть частково ще з кінця 2013 р.) в інформаційному просторі переважно циркулювали довкола таких ключових напрямків, як: перспективи євроінтеграційного курсу України як альтернативи вступу до Митного союзу ЄАЕС (членом якого була, зокрема, РБ); оцінки білоруською стороною на чолі з А. Лукашенком подій Революції Гідності та подальшого становлення нової української влади, яка очолила Україну після перемоги Майдану; сприйняття у Мінську російської окупації АР Крим та окреслення її юридичного статусу після березня 2014 р.; білоруські підходи до російської агресії проти України з подальшим початком АТО. В українських медіа відзначали, що на кожному зі згаданих етапів позиція офіційного Мінська відзначалася значним лавіруванням між прагненням, з одного боку, надалі підтримувати з Україною навіть у постмайданних умовах дипломатичні відносини (а

⁵⁸ Райхель Ю. Короткозора політика. *День*. 2014. 2 квітня. № 59. URL: <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/korotkozora-polityka>

звідси – і прийом у РБ в. о. президента України, спікера українського парламенту О. Турчинова, запевнення у нейтралітеті в контексті російсько-української війни, підтримка на рівні заяв територіальної цілісності України, зокрема юридичної приналежності їй Кримського півострова), а з іншого – радше все ж перебування у дискурсі російських нарративів, що проявлялося, зокрема, у: білоруських оцінках Революції Гідності як процесу, значною мірою інспірованого західними державами; тезах про формування довкола українських політиків «озброєних груп» за одночасного замовчування ролі деструктивного чинника російської збройної агресії проти України, розпочатої з окупації АР Крим; твердженні, що Кримський півострів, який начебто Україна просто «віддала без бою», де-факто став російським; неголосуванні білоруської делегації на рівні ГА ООН 27 березня 2014 р. за Резолюцію про територіальну цілісність України № 68/262. Тож за таких обставин навіть теоретичну ймовірність створити на базі Мінська майданчик для проведення мирних переговорів у контексті війни на Донбасі, про яку навесні 2014 р. публічно ще не говорили, не всі в Україні сприймали позитивно. Окрім того, лунали й відверті думки, що це погана ідея, адже в такому випадку РФ отримає не нейтральне, а сприятливе та прихильне для себе поле, на якому їй буде легше нав'язувати ультиматуми щодо, наприклад, федералізації України чи тамтешнього статусу російської мови, цілком нівелюючи наявну підтримку української сторони з боку західноєвропейських та американських партнерів.

1.2. ВІД ПОЧАТКУ АТО ДО МІНСЬКИХ УГОД

Наступна порція українських інформаційних приводів із РБ розпочалася на тлі початку російського вторгнення на Донбас 12 квітня 2014 р., коли диверсійні групи за підтримки та під проводом російських спецслужб захопили міста Слов'янськ, Краматорськ і Дружківку. Ця подія призвела до оголошення Україною АТО 13 квітня 2014 р., що стало початком бойових дій на Донбасі проти російських і проросійських утворень та активізацією розпочатої ще раніше боротьби щодо спроб проросійських протестів у південних і східних областях України, серед гасел яких була й вимога її федералізації («русская весна»).

У контексті цих подій українські медіа з-поміж іншого звертали увагу й на заяви білоруської сторони. Так, наприклад, 13 квітня 2014 р.

на порталі «iPress» опублікували заяву А. Лукашенка, у якій він ствердив, що будь-які спроби перетворити Україну з унітарної держави на федеративну призведуть до розколу та руйнації цілісної монолітної єдиної державної системи, що, врешті, створило б небезпечний прецедент і для РБ, РФ та Заходу. Щоправда, у тому ж повідомленні зазначалося, що білоруський президент, вочевидь, не так турбувався за українську державність, як про можливість появи на території України, чи принаймні на її частині, «військ НАТО» у разі подальшої ескалації ситуації у сусідній країні⁵⁹.

На порталі «РБК-Україна» наводили й «пікантніші» цитати білоруського президента від 13 квітня щодо «натівського» аспекту в контексті України та її територіальної цілісності: «Якщо ви хочете зберегти Україну єдиною державою ... то не треба проводити федералізацію ... Сьогодні начебто це красиво, інтереси якихось регіонів будуть дотримані. Ну а завтра? А завтра гравцям основним можливо буде грати на цій федералізації. Ну що, я сиджу в Харкові чи Луганську, весь такий, майже як Президент в Києві ... Комусь треба на цьому зіграти – зіграють. І це призведе до руйнування України. Всі: і ви, і я, і всередині (в Україні), і американці, які зараз інструктують їх (sic! – П. А.), всі це розуміють ... ми повинні, зберігши цілісність України, зробити так, щоб нікому навіть в голову не прийшло, що можна натовцю ступити чоботом своїм на землю України»⁶⁰.

На «Лівому березі» акцентували й на іншому аспекті, який озвучив А. Лукашенка того дня: він вкотре підтвердив, що вважає українську владу, яка очолила державу після Майдану, легітимною, зокрема й в. о. президента України, спікера парламенту О. Турчинова: «За їхньою конституцією (України – П. А.), якщо немає президента, то його обов'язки виконує керівник Верховної Ради. Так і сталося. Я вважаю, що в їхній країні президента немає ... А через статтю конституції президента повинен заміщати Турчинов. Так що для мене він абсолютно легітимний, і Верховна Рада абсолютно легітимна»⁶¹.

⁵⁹ Лукашенко каже, що федералізація України є небезпечною і для Білорусі, і для Росії. *iPress*. 2014. 13 квітня. URL: https://ipress.ua/news/lukashenko_kazhe_shcho_federalizatsiya_ukrainy_ie_nebezpechnoyu_i_dlya_bilorusi_i_dlya_rosii_59546.html

⁶⁰ Лукашенко виступає проти федералізації України. *РБК-Україна*. 2014. 13 квітня. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/lukashenko-vystupaet-protiv-federalizatsii-ukrainy-13042014144300>

⁶¹ Лукашенко категорично проти федералізації України. *LB.ua*. 2014. 13 квітня. URL: https://lb.ua/news/2014/04/13/262965_lukashenko_kategoricheski_protiv.html

Натомість у ВВС Україна цитували уривки президентського послання Аляксандра Лукашенка до білоруського народу, виголошеного у парламенті 23 квітня 2014 р., у якому він повторно відзначив, що підтримує Україну як «єдину, неподільну, але позаблокову державу» та високо оцінив «ділові риси виконувача обов'язків президента України Олександра Турчинова» як «чесної, порядної, дуже релігійної людини» та знову наголосив, що РБ, на відміну від РФ, вважала постмайданну українську владу легітимною, оскільки «нинішніх лідерів української держави обрала легітимна Рада»⁶².

Журналіст «Дня» Ю. Райхель висловлював далеко не суголосні з вищезгаданими тезами думки. Він вважав такі «весняні загравання» українського керівництва із білоруською владою на чолі з А. Лукашенком винятково «короткозорою політикою», оскільки завдяки підготовці до візиту О. Турчинова до РБ та самому вояжу до інформаційного простору України (зокрема у форматі інтерв'ю телеканалу «Інтер», що вийшло 28 березня 2014 р. у рамках програми «Шустер LIVE») незаслужено та невинувато допустили президента держави (РБ), яка «на Генеральній асамблеї ООН голосувала разом із Росією, і вже давно є європейським ізгоєм», та й сам А. Лукашенка оперував радше проросійською, а не проукраїнською риторикою у своїх висловлюваннях: «Ми займаємося відсіччю інформаційного вторгнення в український ефір, відключаємо через навісну пропаганду низку російських телеканалів і в той же час фактично своїми руками виводимо в національний ефір таку ж пропаганду. Керівник сусідньої країни ... учить нас жити, фактично виправдовує агресію і тут же, і не тільки в даному інтерв'ю, виступає начебто за територіальну цілісність»⁶³.

Однак в Україні відзначали, що, на відміну від російського глави держави, білоруський президент Аляксандр Лукашенка 28 травня 2014 р. був серед тих, хто привітав Петра Порошенка з перемогою на президентських виборах, що відбулися 25 травня 2014 р. В «Українській правді» відзначали, що тоді у привітанні білоруська сторона запевняла, що «Білорусь завжди була і залишається для України надійним сусідом», для якого важливо, щоб «Україна була стабільною і сильною державою», з огляду на те, що «багатовікові традиції дружби та взаємної

⁶² Лукашенко проти федералізації України. *BBC News. Україна*. 2014. 23 квітня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/04/140423_lukashenko_appeal_ko

⁶³ Райхель Ю. Короткозора політика. *День*. 2014. 2 квітня. № 59. URL: <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/korotkozora-polityka>

підтримки, історична єдність наших народів (білоруського та українського – П. А.) становлять міцний фундамент для розвитку всебічного і конструктивного співробітництва між нашими країнами (РБ та Україною – П. А.)»⁶⁴. Аналогічні меседжі тиражували й інші інформаційні ресурси, наприклад: «Радіо Свобода»⁶⁵, «iPress»⁶⁶, «Лівий берег»⁶⁷, «Радіо MAXIMUM»⁶⁸ тощо.

У ТСН цю новину доповнили й новинами про тодішні заяви П. Порошенка, зроблені під час пресконференції у своєму виборчому штабі під час підрахунку голосів виборців, щодо білоруської сторони. Тоді він зазначав, що у нього особисто «давні і гарні стосунки з Олександром Григоровичем (Лукашенком – П. А.)», а самій РБ порекомендував активніше користуватися перевагами ініціативи ЄС «Східне партнерство», чийм членом, як і Україна, вона була з 2009 р. (вочевидь, натякаючи офіційному Мінську на можливість альтернативних до винятково проросійського зовнішньополітичного курсу)⁶⁹.

На порталі «Кореспондент» відзначали і заяву білоруського глави держави, озвучену 5 червня 2014 р. у присутності очільниці Ради Федерації РФ Валентини Матвієнко і голів російських регіонів, які прибули на перший Форум регіонів РБ і РФ, у якій він вкотре наголосив, що визнає українську владу, яка сформувалася після Майдану, зокрема й обрання на виборах президента України нового глави держави, та готовий із ним співпрацювати, хоча аргументи він тоді оголошував не правові, а радше популістично-емоційні: «Я думаю, ми будемо співпрацювати з новим президентом, з новою владою, тому що там живе наш народ, там (в Україні – П. А.) такі ж, як ми, люди, добрі, працьовиті, але

⁶⁴ Лукашенко привітав Порошенка з перемогою на виборах. *Українська правда*. 2014. 28 травня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/05/28/7027090/>

⁶⁵ Лукашенко привітав Порошенка з перемогою. *Радіо Свобода*. 2014. 28 травня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25401268.html>

⁶⁶ Лукашенко привітав Порошенка з перемогою на виборах. *iPress*. 2014. 28 травня. URL: https://ipress.ua/news/lukashenko_privitav_poroshenka_z_peremogoyu_na_vyborah_66868.html

⁶⁷ Лукашенко привітав Порошенка з перемогою на виборах. *LB.ua*. 2014. 28 травня. URL: https://lb.ua/news/2014/05/28/268022_lukashenko_pozdravil_poroshenko.html

⁶⁸ Лукашенко привітав Порошенка з перемогою на виборах. *Радіо MAXIMUM*. 2014. 28 травня. URL: https://maximum.fm/lukashenko-privitav-poroshenka-z-peremogoyu-na-vyborah_n82049

⁶⁹ Порошенко порадив Білорусі стати партнером ЄС та розповів про «гарні стосунки» з Лукашенком. *ТСН*. 2014. 26 травня. URL: <https://tsn.ua/politika/poroshenko-poradiv-bilorusi-stati-partnerom-yes-ta-rozpoviv-pro-garni-stosunki-z-lukashenkom-351556.html>

потрапили в таку ситуацію ... Звичайно, ми можемо відмахнутися від них (українців – П. А.), але люди ще більше постраждають»⁷⁰. Користуючись із нагоди перебування саме на білорусько-російському Форумі регіонів, він (чи не в реверанс попередньому зауваженню П. Порошенка щодо ЄС) звертав зі свого боку увагу на те, що саме міжрегіональне співробітництво між пострадянськими державами (зокрема з Україною) має стати «найпотужнішою основою і локомотивом для будь-якої інтеграції», фактично окресливши бажану для себе конфігурацію білорусько-українських відносин на найближчу перспективу⁷¹. Тим паче, що ще за два тижні до цього на «Лівому березі» трансливали й радикальнішу позицію білоруського президента, який під час зустрічі з іншим російським представником – тодішнім секретарем Ради безпеки РФ Миколою Патрушевим – взагалі виключив підтримку РБ євроінтеграційних прагнень України як «потемніння в мізках у політиків (українських – П. А.)», яке, поруч із можливим вступом України до НАТО, могло загрожувати як офіційному Мінську, так і Москві, а тому й висловлював досить одіозне для української сторони побажання, «щоб цей близький нам слов'янський народ (український – П. А.) залишився з нами. Ми хочемо з ним торгувати, ми хочемо з ним жити. Культури, мови – все схоже ... жили нормально – ми хочемо і далі так жити», хоча підсумовував (знову ж таки в типово «лукашенківському» стилі), що в будь-якому разі питання зовнішньополітичного курсу України – «це вибір українського народу ... вони (українці – П. А.) нехай влаштовують своє життя так, як вважають за потрібне, але щоб не створювали проблем своїм сусідам ... це головне»⁷².

Проте білоруський президент був серед числа очільників держав, які безпосередньо прибули 7 червня 2014 р. до Києва на інавгурацію нового президента України Петра Порошенка (у той час, як, наприклад, російська офіційна делегація на інавгурації скромно була представлена послом РФ в Україні Михайлом Зурабовим (Михаил Зурабов)). Прикметно, що серед іншого в українських інформаційних ресурсах того дня описували не якісь політичні заяви А. Лукашенка, а його, як писали

⁷⁰ Білорусь готова співпрацювати з новим президентом України, – Лукашенко. *Кореспондент.net*. 2014. 5 червня. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3374376-bilorus-hotova-spivpratsuivaty-z-novym-prezydentom-ukrainy-lukashenko>

⁷¹ Там само.

⁷² Лукашенко виключає євроінтеграцію України. *LB.ua*. 2014. 12 травня. URL: https://lb.ua/world/2014/05/12/266152_lukashenko_isklyuchaet_evrointegratsiyu.html

на порталі «Gazeta.ua», «вражаючий кортеж – автоколонну з одинадцяти автомобілів»⁷³.

«Факти» звертали увагу на те, що після того, як П. Порошенко у своїй інавгураційній промові недвозначно заявив, що тимчасово окупована РФ АР Крим була і залишається українською, іноземні делегати, включно з президентом РБ, «аплодували стоячи»⁷⁴.

Водночас на «Радіо Свобода» публікувала тези А. Лукашенка, озвучені журналістам після інавгурації П. Порошенка, щодо запевнення у тому, що РБ підтримує Україну⁷⁵. В іншому матеріалі порталу наголошували, що тоді білоруський президент вкотре обіцяв, що «збройні сили Російської Федерації на території Білорусі проти України розташовуватися не будуть», бо «ніколи українці проти нас воювати не будуть», а відтак зауважив, що «ніяких збройних сил ні НАТО, ні Росії, ні Польщі на наших територіях розгорнуто не може бути», та й у посиленні кордону з Україною навіть регулярними білоруськими військовими силами А. Лукашенка не бачив сенсу: «Ми навіть, крім окремих ділянок, не посилювали кордону з Україною. Ми не боїмося українців, тут живуть наші брати. Що стосується прикордонних областей, навіть Західної України, то у нас там ніколи не було проблем»⁷⁶.

У «Кореспонденті» також відзначали, що тоді Президент РБ «підтримав цілісність Української держави і порадив українцям самим повертати собі Крим»⁷⁷. В українській редакції ВВС сприймали такі меседжі білоруського глави держави скептично – мовляв, попри формально озвучення ним бажання бачити Україну єдиною, жодних чітких заяв щодо російської окупації АР Крим та її приналежності Україні А. Лукашенко тоді так і не зробив⁷⁸.

⁷³ Лукашенко приїхав на інавгурацію Петра Порошенка з найкрутішим кортежем. *Gazeta.ua*. 2014. 7 червня. URL: https://gazeta.ua/articles/life/_lukashenko-priyihav-na-inavgariciyu-petra-poroshenka-z-najkrutishim-kortezhem/562638

⁷⁴ Тищук О. Порошенко: Крим був, є і буде українським! Лукашенко аплодував стоячи (відео). *Факти*. 2014. 7 червня. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/polituka/20140607-1517760/>

⁷⁵ Пухка С. «Проти України ми не воюємо», – Лукашенко. *Радіо Свобода*. 2014. 7 червня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25414079.html>

⁷⁶ Російських військ на території Білорусі проти України не буде – Лукашенко. *Радіо Свобода*. 2014. 7 червня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25413817.html>

⁷⁷ П'ятий пішов. Чим запам'яталася інавгурація Петра Порошенка. *Кореспондент.net*. 2014. 8 червня. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3375298-piatyi-pis-hov-chym-zapamiatalasia-inavhuratsiia-petra-poroshenka>

⁷⁸ Порошенко став п'ятим президентом України. *BBC News. Україна*. 2014. 7 червня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/multimedia/2014/06/140607_poroshenko_photos_president_as

На порталі української реакції «Deutsche Welle» журналісти, розмірковуючи над тим, а чому ж у тодішніх умовах А. Лукашенка таки обрав тактику підтримки офіційного Києва, сприйнявши нову владу в Україні легітимною, покликаючись на думки експертів-учасників дискусії «Білорусь крізь призму українських подій», яка якраз пройшла в середині червня 2014 р. у Варшаві, писали, що: по-перше, незалежно від того, як би надалі розгорталися відносини України з РФ, білоруській стороні, з огляду на безпеку для власної незалежності, було важливо мати державу-сусідку, яка перебуває у тісних контактах із ЄС та може проводити суверенну зовнішню політику, що залишало й для самої РБ своєрідний «запобіжник» від монопольного впливу на себе з боку РФ; по-друге, станом на 2014 р. Україна залишалася одним із найважливіших партнерів РБ, куди скеровувалось 10 % білоруського експорту, зокрема у галузі продажу нафтопродуктів (теза аналітика варшавського Центру східних досліджень Войцеха Кононьчука (Wojciech Konończuk)).

У цьому контексті у матеріалі, з подальшим покликанням на польського дослідника, відзначали, що такий стан справ демонстрував помилковість або, принаймні, не цілковиту відповідність істині думок частини аналітиків щодо того, що зовнішньополітичний курс офіційного Мінська обмежений та строго регульований Москвою (що, зрештою, не підтверджувалося й раніше, коли, наприклад, РБ відмовлялася вслід Кремлю визнавати невизнання незалежності Південної Осетії та Абхазії), і навпаки вкотре доводив, що «Білорусь не є повним васалом Росії, і можливості маневрування у східній зовнішній політиці в неї є» і в контексті подій 2014 р. довкола України білоруська сторона не лише не ізолювалася, а намагалася навпаки використати цей момент для відновлення діалогу з ЄС та США⁷⁹.

З іншого боку, у статті від «Deutsche Welle» подавали й інші позиції учасників дискусії. Так, відповідно до твердження експерта Андрея Пачобута (Андрэй Пачобут), варто було відрізнити переважно справді проукраїнську риторику Аляксандра Лукашенка від його реальних, фактично проросійських, дій, як-от долучення РБ у березні 2014 р. разом із десятьма

⁷⁹ Петровська Г., Білик Д. Навіщо Лукашенко підтримує Київ. *DW*. 2014. 15 червня. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%87%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D0%BB%D1%83%D0%BA%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%94-%D0%BA%D0%B8%D1%97%D0%B2/a-17708765>

іншими країнами-учасницями ООН до позиції РФ і неголосування за резолюцію ООН щодо захисту територіальної цілісності України, як і безперешкодна поява на білоруській території російських військових літаків на тлі агресії РФ проти України, які у будь-який момент могли загрожувати останній. Та й появу лояльних до офіційного Києва наративів у заявах білоруського президента А. Пачобут пов'язував винятково зі страхом глави РБ, який виник у нього після окупації РФ АР Крим та початку війни на Сході України, які продемонстрували, що у будь-який момент і питання збереження незалежності РБ може бути поставлене під сумнів у Кремлі та спровокувати подібну агресію вже проти білоруської сторони. Так само скептично від ставився до певного похваллення відносин Мінська з ЄС на тлі початку російсько-української війни, стверджуючи, що йдеться про «відлигу, аналогічну до 2008 р. (на тлі російсько-грузинської війни – П. А.), яка виявилася безрезультатною, адже для Лукашенка це було лише грою»⁸⁰.

Урешті, покликаючись на президента Центру соціально-економічних досліджень CASE Belarus Сержа Навродского (Серж Навродский), у «Deutsche Welle» розглядали і цілком «комерційну» версію лояльності офіційного Мінська до офіційного Києва після лютого 2014 р. – через значний товарообіг між двома державами та намагання його вигідно підлаштувати, з одного боку, під реалії майбутнього підписання Україною економічної частини угоди про асоціацію з ЄС, яке планувалося на кінець червня 2014 р., а з іншого – ймовірної появи «сірого імпорту» з України до РБ (і з РФ до РБ), який міг з'явитися у разі масового введення російських санкцій проти українських товарів (і навпаки)⁸¹.

Авторка «Європейської правди» Тетяна Калиновська пояснювала проукраїнські «симпатії» Аляксандра Лукашенка 2014 р. кількома чинниками. По-перше, побоюванням білоруського президента, який із застереженням ставився до кримського сценарію зі залученням під час окупації півострова «зелених чоловічків» та подальшого псевдореферендуму, допускаючи, що подібні процеси росіяни могли б розіграти і в самій РБ, зокрема поблизу кордону з РФ – у Вітебській, Гомельській та Могильовській областях, тим паче на тлі попередньої двадцятирічної політики самого А. Лукашенка зі знищення національної ідентичності білорусів та їх русифікації. По-друге, хоча РФ у тодішніх умовах, на думку авторки публікації, була ключовим спонсором білоруської економічної моделі,

⁸⁰ Петровська Г., Білик Д. Навіщо Лукашенко...

⁸¹ Там само.

яка стримувала білоруський рубль від ймовірного нового обвалу за допомогою періодичних вливань російських кредитних коштів у золотовалютні резерви РБ (та й чи не єдиним політичним союзником), офіційний Мінськ не був готовим відмовлятися й від українського ринку, а тому й певний бойкот українських товарів, розпочатий білоруською стороною з подачі Кремля у травні 2014 р. (і який, зрештою, взаємно спровокував торговельні обмеження щодо білоруської продукції з українського боку), довго не проіснував, і вже у серпні його скасували⁸².

Тож, попри те, що Аляксандру Лукашенку «було важко утримуватися в межах союзницьких відносин із РФ і одночасно виражати підтримку українському народу і владі», йому доводилося «довгий час всіляко викручуватися і уникати конкретики», врешті таки він «виступив за цілісність України, проти федералізації, підтримав спочатку в. о. президента Олександра Турчинова, зустрівшись з ним у Гомельській області, а потім приїхав на інавгурацію Петра Порошенка. На день Незалежності України ... надіслав Порошенку дуже тепле привітання», а коли влітку 2014 р. у Мінську розпочалася робота Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на Сході України, то ще й пообіцяв українському представнику Леоніду Кучмі посприяти «зробити все, щоб тільки було краще в Україні ... щоб хоч якось знизити загострення протистояння на сході України» на правах «дуже зацікавленої (у врегулюванні – П. А.) сторони»⁸³.

Щоправда, вибір білоруської столиці як переговорного майданчика між сторонами, які воювали, на думку Т. Калиновської, не було свідченням якихось надзвичайних успіхів і заслуг керівництва та дипломатії РБ чи впливовості А. Лукашенка у міжнародній політиці, а радше пояснювалося банальною географічною близькістю до Мінська як для російських, так і українських (та й врешті – європейських) делегатів. У цьому контексті у «Європейській правді» вказували коментар колишнього посла України в РБ Романа Безсмертного, який, пояснюючи, чому у 2014 р. вибір локації для перемовин зупинився саме на Мінську, зазначав: «Заслуга Мінська полягає в тому, що він поруч з Києвом, і президентам є куди їхати. Український президент не поїде в Росію, на територію ворожої держави. А Путін не з'явиться в Києві, так як якщо його тут

⁸² Калиновська Т. Лукашенко між двох вогнів. Європейська правда. 2014. 26 серпня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/08/26/7025316/>

⁸³ Там само.

побачать, то доб'ють разом з помічниками. Ось тому зустріч проходить в Мінську, і роль Лукашенка в цьому процесі – роль статиста, який волею випадку захопив владу в Білорусі. Якщо комусь і дякувати, то це Європейському Союзу і США, які роблять все, щоб привести до розуму Путіна і його московську камарилью»⁸⁴.

Водночас Т. Калиновська все ж підсумовувала, що початок російсько-української війни 2014 р. та подальші спроби її врегулювання були ситуативно вигідними персонально білоруському президенту, який відтепер, на відміну від В. Путіна, вже не виглядав «останнім диктатором Європи», і на цьому тлі навіть розпочалося певне розмороження відносин між РБ та ЄС, зокрема щодо потенційного спрощення візового режиму між сторонами, посилення інвестиційної привабливості білоруської сторони, нарощування експорту (за одночасного неприпинення відносин ні з РФ, ні з Україною)⁸⁵.

Парадоксально, але чим більше в українському просторі обговорювали подальший перебіг переговорного треку у Мінську, особливо з кінця літа 2014 р. (цей етап завершився врешті підписанням Мінського протоколу («Мінськ-1»)) до лютого 2015 р. (коли був підписаний Комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу («Мінськ-2»)), тим менше уваги приділяли власне РБ як суб'єкту білорусько-українських відносин, і дедалі частіше білоруська сторона згадувалася просто як географічний майданчик («Мінськ») для дипломатії.

На такому тлі заяви білоруської сторони у контексті перемовин були радше спорадичними винятками. Так, наприклад, 26 серпня 2014 р. «Українська правда» публікувала реферат із виступу А. Лукашенка за підсумками мінського саміту «Митний союз–ЄС–Україна» (зокрема, за участі російського президента В. Путіна та українського глави держави П. Порошенка), у якому білоруський президент зазначив, що хоча переговори виявилися «непростими», однак сторонам врешті вдалося домовитися про те, що саме Мінськ надалі буде регулярним майданчиком перемовин для контактної групи (щоправда, російсько-українську війну він окреслював не інакше як «кризу на Україні» (як це робила й російська пропаганда)). Урешті, глава РБ підсумовував, що хоча розмова того дня продемонструвала, що «позиції сторін відрізняються часом кардинально», але під час неї «всі сходилися в одному – потрібен діалог», як,

⁸⁴ Калиновська Т. Лукашенко між двох вогнів. Європейська правда...

⁸⁵ Там само.

зрештою, й «деескалація ситуації, звільнення заручників, ... запобігання гуманітарній катастрофі»⁸⁶.

З українського ж боку (особливо не владного, а медійного) лунали не настільки оптимістичні прогнози щодо ефективності Мінського формату та й загалом Мінська як платформи для результативних переговорів. Ще 20 серпня, майже за тиждень до зустрічі російського й українського президентів, у «Європейській правді» констатували, що українські експерти переважно критикували згоду української сторони брати участь у схожих форматах перемовин із агресором – росіянами⁸⁷.

Зокрема, Вадим Трюхан, український дипломат і громадський діяч, у статті, написаній для цього інтернет-видання, стверджував, що зустрічі у Мінську – це «черговий ляпас Путіна світу», особливо тоді, коли на Сході України «точаться важкі бої проти російських найманців, які вже використовують не лише танки та “Гради”, а й надпотужні системи залпового вогню “Ураган”», в той час, коли в офіційних анонсах зустрічі «скромно» говорили про «майбутнє обговорення питань, пов’язаних з “імплементациєю Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, енергетичну безпеку та стабілізацію ситуації на Донбасі”»⁸⁸.

Та й для білоруської сторони, на думку аналітика, через російську агресію проти України несподівано виникли сприятливі геополітичні обставини: якщо досі РБ перебувала під санкціями ЄС (зокрема, їх ввели проти 232 високопосадовців та 25 юридичних осіб) та й існувала «неофіційна практика обмеження політичних контактів» із керівництвом РБ (аж до того рівня, що протягом останніх років Мінськ не відвідував жодний офіційний представник ЄС рівня комісара), на тристоронній саміт наприкінці серпня 2014 р. мали приїхати одразу троє комісарів – представників Єврокомісії: високий представник із питань зовнішньої політики і безпеки Кетрін Ештон (Catherine Ashton), віцепрезидент Єврокомісії – комісар з енергетичних питань Гюнтер Еттінгер (Günter Oettinger) і комісар із питань торгівлі Карел де Гюхт (Karel De Gucht). У такій ситуації, як висноував В. Трюхан, найоптимальнішим варіантом для української сторони в тодішніх умовах була, щонайменше, заміна Мінська як

⁸⁶ Лукашенко назвав «непростими» переговори в Мінську. *Українська правда*. 2014. 26 серпня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/26/7035870/>

⁸⁷ Сидоренко С. Мінський формат. Розвідка самітом. *Європейська правда*. 2014. 20 серпня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/08/20/7025228/>

⁸⁸ Трюхан В. Зустріч у Мінську – це черговий ляпас Путіна світу. *Європейська правда*. 2014. 19 серпня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/08/19/7025193/>

майданчика для перемовин на, наприклад, справді нейтральну Женеву: «Насправді єдине, чого має домагатися Президент Порошенко сьогодні – це офіційних переговорів у Женеві, в місті, де за традицією вирішується більшість військових конфліктів протягом останнього сторіччя. Їх формат – Україна, Росія, ЄС, США, ООН, ОБСЄ. Мета – укладення договору про перемир'я. В ньому мають бути передбачені терміни припинення вогню, гарантії дотримання перемир'я, часові рамки обміну полоненими, виведення російських найманців та важкої зброї назад в Росію тощо. Будь-які ж інші формати чи порядки денні – то не лише знуцання однієї конкретно взятої людини над всім світом, то ще й маніпулювання громадською думкою та пусте витрачання дорогоцінного часу. А з нашого боку участь у такій грі – це обман самого себе»⁸⁹.

Журналіст порталу «День» Микола Сірук, із покликанням на думки провідного наукового співробітника Московського центру Карнегі Лілії Шевцової (Лилия Шевцова), писав, що в ситуації, яка виникла станом на літо 2014 р. у подіях довкола війни в Україні, було складно припустити, що саме білоруська столиця може стати рятівним місцем для подолання російсько-української війни, оскільки на той момент не було видно жодних «точок зіткнення» між сторонами, хоча чи не єдиним позитивом зі всієї цієї історії могла б стати врешті поява розуміння того (насамперед з боку європейських представників), «що потрібно створювати умови для того, щоб Україна успішніше вирішила проблеми своєї територіальної цілісності та безпеки ... А вирішення цієї проблеми допоможе і російському суспільству вийти з військової парадигми»⁹⁰. Водночас кореспондент «Дня» наводив у матеріалі й менш песимістичну візію колишнього міністра закордонних справ України Володимира Огризка, який запевняв, що якби у Мінську йшлося винятково про зустріч РФ та України чи держав Митного союзу (крім РФ ще РБ і Казахстану) та України – це для офіційного Києва був би цілком неприйнятний та апріорі програшний варіант. Залученість же Європейської комісії у такі переговори у Мінську надавала їм життєздатності та врешті дала б змогу максимально узгодити імплементацію Угоди про асоціацію України з ЄС, із урахуванням чинника «сусідства» української сторони з державами Митного союзу. Щодо безпекового питання та врегулювання війни, на думку В. Огриз-

⁸⁹ Трюхан В. Зустріч у Мінську...

⁹⁰ Сірук М. «Путіну треба зберегти обличчя». *День*. 2014. 21 серпня. URL: <https://day.kyiv.ua/article/den-planety/putinu-treba-zberehty-oblychhya>

ка, формат, пропонувавший у Мінську, міг би стати лише першим етапом для досягнення бажаної мети, однак у будь-якому разі було важливо створити принаймні якусь локацію, де Україна могла б обговорювати військову ситуацію і висловлювати свої ідеї та пропозиції, не відходячи від позиції зі збереження територіальної цілісності України, включно з поверненням у правове поле української сторони АР Крим, ліквідацією терористичних організацій ДНР та ЛНР, припиненням вогню та складенням російськими силами на Донбасі зброї, обміном заручниками та військовополоненими, та, врешті, подальшим дотриманням офіційним Києвом зовнішньополітичної стратегії зі вступу до ЄС і НАТО та домаганням із боку РФ повної поваги до такого вибору⁹¹.

Українська редакція ВВС, із покликанням на «Сьогодні», тиражувала позитивні очікування від Мінського майданчика зі сторони тодішнього заступника голови адміністрації президента України Валерія Чалого, який наголошував, що серпневі перемовини в РБ окреслювали початок «переходу від телефонної дипломатії до безпосереднього спілкування», а участь у переговорах аж трьох єврокомісарів уважав справжнім дипломатичним успіхом Києва⁹².

Урешті, в українському інформаційному просторі ширилися думки, що насамперед позитивну роль у перебігу перемовин у Мінську відіграє й сам «господар» локації – білоруська сторона, яка (як і казахська) не була готовою віддавати РФ «на відкуп» висловлювати свою позицію як монопольну від всього Митного союзу і бажала якомога більше скористатися із комунікації як з європейськими представниками, так і з Україною, як у політичній (для легітимізації та виходу з міжнародної ізоляції, зокрема, А. Лукашенка як президента та загалом РБ), так і економічній (для досягнення вигідних умов реекспорту (навіть якщо і таємного) українського та російського товарів) площинах⁹³. У будь-якому разі, як підсумовували в «Європейській правді», зустрічі у Мінську упродовж літа 2014 р. радше мали стати тільки підготовкою до наступних, суттєвіших, раундів переговорів, зокрема безпосередньо між В. Путіним та П. Порошенком, і навіть якщо б вони були нетривалими і завершилися

⁹¹ Там само.

⁹² Кот Г. ЗМІ: чого очікувати від переговорів у Мінську. *BBC News*. 2014. 21 серпня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/press_review/2014/08/140821_ukrainian_media_or

⁹³ Сидоренко С. Мінський формат. Розвідка самітом. *Європейська правда*. 2014. 20 серпня. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2014/08/20/7025228/>

без конкретних дипломатичних результатів, але стали би плацдармом обміну ідеями та аби «взяти час, щоб подумати» про наступні кроки⁹⁴.

Зрештою, у «Високому замку» відзначали, що в умовах, коли розпочиналися переговори (кінець літа – початок осені 2014 р.), білоруська столиця виглядала все ж таки радше нейтральною, аніж заангажованою на користь якоїсь зі сторін, платформою, яка влаштувала обидві протиборчі сторони та посередників, що вже було в цій ситуації неабияким, хоча лише початковим, успіхом⁹⁵.

Однак досить вдалим на такому тлі видається опис всієї гібридності, двоякості, а водночас і певної синкретичності білоруської столиці як центру українського та російського діалогу за західного посередництва: «Мінськ – це місто, в якому на вулицях можна помітити автомобілі і з синьо-жовтими (українськими – П. А.), і з помаранчево-чорними (російсько-імперськими – П. А.) стрічками, прив'язаними до їхніх антен. У тролейбусі, що йде до залізничного вокзалу, бачу чолов'ягу в кепці з написом “Россия”, зображеннями триколора і двоголового орла. На вокзалі заходжу в метро, і у вічі кидається український прапорець, прив'язаний до рюкзака дівчини на платформі станції. В автобусі з аеропорту двоє мінчан стиха перемовляються про “бідних українців”, які страждають від не оголошеної їм війни. Наступного дня мінський таксист запекло доводить, що українська армія бомбардує своїх же громадян – він сам бачив незаперечні докази цього по телевізору. При всій неоднозначній ситуації з громадянськими свободами в Білорусі, з українського питання тут кожен формує свою позицію сам – і зовсім не обов'язково з оглядкою на сусідню Росію»⁹⁶. У цьому контексті й заяви А. Лукашенка, зроблені упродовж 2014 р., на порталі вважали типово «білоруськими» (тобто двоякими): попри, моментами, одіозні заяви та нагадування, що РБ перебуває з РФ у союзних відносинах, однак фактично він так і не визнав легітимною російську окупацію української АР Крим, врешті не долучився до російського ембарго української та західної продукції, а початок російсько-української війни на Донбасі хоч і трактував переважно як «українську кризу», але й не підтримував тамтешніх військових дій РФ⁹⁷.

⁹⁴ Сидоренко С. Мінський формат...

⁹⁵ Фаріон І. Мінський процес – річниця чи роковини? *Високий замок*. 2015. 4 вересня. URL: https://wz.lviv.ua/statti/140124-minskyi-protses-richnytsia-chy-rokovyny?utm_

⁹⁶ Хоменко С. Мінська зустріч: з ранку до ночі. *BBC News. Україна*. 2014. 26 серпня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/08/140826_minsk_features_sh

⁹⁷ Там само.

Отже, реакції білоруського державного керівництва, насамперед А. Лукашенка, на початок російської агресії на Сході України та оголошення у відповідь Києвом у цьому регіоні АТО посідали помітне місце в українському інформаційному дискурсі та здебільшого оцінювалися як спроба Мінська демонструвати обережну підтримку територіальної цілісності України. Українські аналітики та журналісти відзначали, що заяви білоруського глави держави про неприйнятність федералізації України та про легітимність постмайданної влади контрастували з позицією Кремля, який якраз тоді тиражував протилежні твердження на тлі російського вторгнення на Донбас і спроб масштабувати проросійські акції протесту у південних та східних областях України («русскую весну») й сприймалися в Україні як політичний сигнал, спрямований на збереження Мінськом контактів із Києвом.

Водночас українські оцінки меседжів білоруського президента все ж не були одноставно позитивними: частина аналітиків і медійників акцентувала на їх суперечливості, вбачаючи в ній радше прагнення балансувати між Україною та РФ, а ніж справжню підтримку української державності. Подібно, як відзначали в Україні, хоч після обрання на виборах 25 травня 2014 р. П. Порошенка президентом України білоруська сторона декларувала готовність до подальшої співпраці, однак її реальні дії залишалися обмеженими союзницькими зобов'язаннями із РФ. Саме тому, як констатували представники українського інформаційного простору, риторична підтримка України не супроводжувалася автоматично критикою Москви чи чітким засудженням її агресивних дій проти Української держави. У цьому контексті й вибір Мінська як переговорного майданчика для врегулювання конфлікту (починаючи з липня 2014 р.) розглядався в українському інфопросторі радше як прагматичний крок, зумовлений географічною зручністю та браком інших прийнятних для всіх сторін нейтральних локацій, а не як свідчення реальної посередницької ролі Білорусі та тим паче її справжнього нейтралітету між Києвом і Москвою.

Загалом, позиція Мінська у зовнішній політиці у 2014 р. постає у напрацюваннях українських експертів і журналістів як багатовекторна та водночас суперечлива: з одного боку, вона була зумовлена прагненням уникнути надмірної залежності від Кремля й запобігти можливому поширенню «кримського сценарію» на білоруську територію; з іншого – залишалася тісно вписаною у стратегічний союз із РФ. Така

подвійність, як висновували в українському інформаційному просторі, давала змогу білоруському керівництву підтримувати мінімально прийнятний рівень відносин із Україною та Заходом, використовуючи російсько-українську війну (яку офіційно в РБ трактували переважно як «українську кризу») для корекції власного міжнародного іміджу, але не виходячи за межі, визначені політичною та економічною залежністю від РФ.

1.3. «МІНСЬК-1» І «МІНСЬК-2»

«Мінськ-1» і «Мінськ-2» в українському суспільно-політичному дискурсі розглядають як один із варіантів розв'язання російсько-української війни, яку розпочала РФ у 2014 р. Як відомо, угоду про тимчасове перемир'я в російсько-українській війні підписано 5 вересня 2014 р. у Мінську («Мінськ-1»). У її розробці та підписанні взяли участь представник ОБСЄ Гайді Тальявіні (Heidi Tagliavini), другий президент України Леонід Кучма, посол РФ в Україні Міхаїл Зурабов, представники самопроголошених т. зв. ДНР Олександр Захарченко та ЛНР Ігор Плотницький.

На інтернет-сайті ОБСЄ, 7 вересня 2014 р. опубліковано протокол за результатами мінської зустрічі, що складався з 12 пунктів-завдань, найважливіші з яких: забезпечити негайне двостороннє припинення застосування зброї; забезпечити моніторинг і верифікацію з боку ОБСЄ режиму незастосування зброї; здійснити децентралізацію влади; забезпечити постійний моніторинг на російсько-українському державному кордоні та верифікацію з боку ОБСЄ, зі створенням зони безпеки в прикордонних районах України та РФ; негайно звільнити всіх заручників і незаконно утримуваних осіб; ухвалити закон про недопущення переслідування й покарання осіб, з огляду на події, які відбулися в окремих районах Донецької та Луганської областей України тощо⁹⁸.

Контактна група в Мінську продовжила роботу, і сторони підписали меморандум у ніч на 20 вересня 2014 р.⁹⁹. Він передбачав дев'ять параметрів перемир'я, зокрема: припинення застосування зброї вважати загальним; зупинку підрозділів і військових формувань сторін на лінії

⁹⁸ Протокол о результатах консультаций Трехсторонней контактной группы, Минск, 5 сентября 2014 г. URL: <https://www.osce.org/tu/home/123258>

⁹⁹ Мінський меморандум: бойовики мають відвести Гради, Урагани і Торнадо. *Українська правда*. 2014. 20 вересня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/20/7038395>

зіткнення станом на 19 вересня; заборону на застосування всіх видів зброї і ведення наступальних дій; відведення протягом доби з моменту прийняття цього меморандуму засобів ураження калібром понад 100 мм від лінії зіткнення на відстані не менше 15 км із кожного боку; заборону на розміщення важких озброєнь і важкої техніки в районі, обмеженому певними населеними пунктами тощо¹⁰⁰.

Також у вересні розпочала діяльність робоча група спільного Центру з контролю і координації питань припинення вогню і поетапної стабілізації лінії розмежування сторін на Сході України, до складу якої увійшли представники української сторони, моніторингова група ОБСЄ і 76 військовослужбовців Збройних сил РФ на чолі з заступником головнокомандувача Сухопутних військ РФ генерал-лейтенантом Александром Ленцовим (Александр Ленцов)¹⁰¹.

На саміті в Мінську 11–12 лютого 2015 р. відбулися переговори «нормандської четвірки» (лідерів Німеччини, Франції, України та РФ), де ухвалено (разом із представниками Мінської контактної групи) комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу з метою деескалації збройного конфлікту на Сході України, який передбачав:

1. Негайне і всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької та Луганської областей України, починаючи з 00 год 00 хв (київський час) 15 лютого 2015 р.

2. Відведення всього важкого озброєння обома сторонами на рівні відстані для створення зони безпеки шириною мінімум 50 км один від одного для артилерійських систем калібром 100 мм і більше, зони безпеки завширшки 70 км для РСЗВ і 140 км для РСЗВ «Торнадо-С», «Ураган», «Смерч» і тактичних ракетних систем «Точка» («Точка У») (для українських військ: від фактичної лінії зіткнення; для збройних формувань окремих районів Донецької та Луганської областей України від лінії зіткнення згідно з Мінським меморандумом від 19 вересня 2014 р.), яке мало розпочатися не пізніше другого дня після припинення вогню і завершитися протягом 14 днів, а цьому процесу мала сприяти ОБСЄ за підтримки Тресторонньої контактної групи.

3. Забезпечення ефективного моніторингу й верифікації режиму припинення вогню та відведення важкого озброєння з боку ОБСЄ з

¹⁰⁰ ОБСЄ оприлюднила текст Меморандуму, підписаного у Мінську. УНІАН. 2014. 20 вересня. URL: <https://www.unian.ua/politics/987314-obse-oprilyudnila-tekst-memorandumu-pidpisanogo-u-minsku.html>

¹⁰¹ Там само.

першого дня, із застосуванням всіх необхідних технічних засобів, включаючи супутники, БПЛА, радіолокаційні системи тощо.

4. Початок у перший день після відводу діалогу про можливість проведення місцевих виборів відповідно до українського законодавства і Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», а також про майбутній режим цих районів на підставі зазначеного закону.

5. Забезпечення помилування й амністії введенням у силу закону, що забороняє переслідування і покарання осіб у контексті подій в окремих районах Донецької та Луганської областей України.

6. Забезпечення звільнення й обміну всіх заручників і незаконно утримуваних осіб на основі принципу «всіх на всіх», які мали бути завершені найпізніше на п'ятий день після відводу.

7. Забезпечення безпечного доступу, доставки, зберігання та розподілу гуманітарної допомоги нужденним на основі міжнародного механізму.

8. Визначення модальностей повного відновлення соціально-економічних зв'язків, враховуючи соціальні перекази, такі як виплата пенсій та інші виплати (надходження і доходи, своєчасна оплата всіх комунальних рахунків, відновлення оподаткування у межах правового поля України).

9. Відновлення повного контролю над державним кордоном із боку уряду України у всій зоні конфлікту, яке має розпочатися в перший день після місцевих виборів і завершитися після всеосяжного політичного врегулювання (місцеві вибори в окремих районах Донецької та Луганської областей на підставі Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» та конституційна реформа) до кінця 2015 р. за умови виконання пункту 11 – у консультаціях і за погодженням із представниками окремих районів Донецької та Луганської областей у рамках Тресторонньої контактної групи.

10. Виведення всіх іноземних збройних формувань, військової техніки, а також найманців із території України під спостереженням ОБСЄ паралельно із роззброєнням усіх незаконних груп.

11. Проведення конституційної реформи в Україні з набуттям чинності до кінця 2015 р. нової Конституції, яка передбачає ключовим елементом децентралізацію (з урахуванням особливостей окремих районів

Донецької та Луганської областей, узгоджених із представниками цих районів), а також прийняття постійного законодавства про особливий статус окремих районів Донецької та Луганської областей.

12. Обговорення та узгодження з представниками окремих районів Донецької та Луганської областей питань, що стосуються місцевих виборів, у рамках Тристоронньої контактної групи на підставі Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей».

13. Інтенсифікацію діяльності Тристоронньої контактної групи, зокрема шляхом створення робочих груп щодо виконання відповідних аспектів Мінських угод¹⁰².

Такі заходи, відповідно до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей», означали:

- звільнення від покарання, переслідування і дискримінації осіб, пов'язаних із подіями в окремих районах Донецької і Луганської областей;

- право на мовне самовизначення;

- участь органів місцевого самоврядування у призначенні голів органів прокуратури та судів в окремих районах Донецької і Луганської областей;

- можливість для центральних органів виконавчої влади укладати з відповідними органами місцевого самоврядування угоди щодо економічного, соціального та культурного розвитку окремих районів Донецької та Луганської областей;

- надання державою підтримки соціально-економічного розвитку окремим районам Донецької та Луганської областей;

- сприяння з боку центральних органів влади транскордонного співробітництва в окремих районах Донецької та Луганської областей з регіонами РФ;

- створення загонів народної міліції за рішенням місцевих рад із метою підтримання громадського порядку в окремих районах Донецької і Луганської областей тощо¹⁰³.

¹⁰² Опубліковано повний текст документа «нормандської четвірки». УНІАН. 2015. 12 лютого. URL: <https://www.unian.ua/politics/1043303-opublikovano-povniy-tekst-dokumenta-normandskoji-chetvirki-foto.html>

¹⁰³ Чим закінчилися переговори в Мінську: документи і заяви сторін. *Дзеркало тижня*. 2015. 12 лютого. URL: https://zn.ua/ukr/POLITICS/chim-zakinchilisya-peregovori-v-minsku-dokumenty-i-zayavi-storin-164053_.html

В українському суспільстві протягом наступних років переважало негативне ставлення до Мінських угод. Уже у 2015 р. підтримка Мінських угод зменшилася із 34 % у березні до 16,1 % у листопаді. Про це свідчило опитування Центру ім. Разумкова. Негативно до Мінських домовленостей ставилося 32,5 % респондентів (у березні – 22,2 %). Нейтральне ставлення продемонструвало 28 % опитаних. Ще 9 % учасників дослідження сказали, що нічого не знали про угоди. А 14,4 % респондентів не змогли відповісти. За даними соціологічного дослідження, негативні оцінки результатів Мінських угод найбільш виражені в Західному та Центральному регіонах України та на Донбасі¹⁰⁴.

Політичні партії, які становили основу коаліції у ВРУ в 2015 р., також по-різному ставилися до Мінських угод. БПП їх підтримував. Зокрема, голова цієї фракції Юрій Луценко 12 лютого 2015 р. заявив, що «у цілому досягнуті Мінські угоди я розглядаю як продовження діалогу “Мінськ-1”. Фактично це “Мінськ-2”. Вони дають можливість зупинити кровопролиття, визволити бранців, провести під контролем української Конституції вибори на цій частині»¹⁰⁵. У БПП уважали, що реалізація Мінських домовленостей буде відповідати українським інтересам і, на відміну від РФ, Україна виконує всі пункти угод¹⁰⁶. «Від самого початку ми говорили про те, що жодної автономії в окупованих територіях бути не може і скільки б на цьому не наполягала російська сторона – цього бути не може. Це українська суверенна територія», – наголошував Ю. Луценко¹⁰⁷.

У 2017 р. заступник Голови ВРУ, представник БПП Ірина Геращенко зауважила: «Для мене очевидно, що Росія робить усе можливе для дискредитації Мінського формату, бо Мінські угоди прив’язані до санкцій. Але огидно, коли в цих жорнах перекручують долі простих людей, що наші військові і цивільні залишаються заручниками цих брудних політичних ігрищ». Вона зазначила, що «питання Мінських угод не можна зводити тільки до

¹⁰⁴ Мінські угоди підтримують 16,1% українців – опитування. *BBC News. Україна*. 2015. 1 грудня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2015/12/151201_vs_minsk_agreement_approval

¹⁰⁵ Підшибякін С., Полтавець Ю. Мінські угоди в українському суспільно-політичному дискурсі. *Літопис Волині*. 2021. № 24. С. 120. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.20>

¹⁰⁶ Без прогресу по Мінську-2 змін до Конституції не буде, – Геращенко. *Українська правда*. 2016. 21 січня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/01/21/7096116/>

¹⁰⁷ Підшибякін С., Полтавець Ю. Мінські угоди в українському суспільно-політичному дискурсі. *Літопис Волині*. 2021. № 24. С. 120. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.20>

заручників і тільки по цьому їх оцінювати. Адже заблоковані всі пункти Мінських угод – починаючи з режиму тиші, закінчуючи допуском Червоного Хреста до пошуку 495 зниклих безвісти осіб. А ще є зниклі безвісти представники окупованих територій і росіяни». Водночас І. Геращенко підсумувала: «Попри все я вважаю, що Мінський процес робить важливу справу. Хоча угоди не виконуються Росією, вони працюють – тому що прив'язані до санкцій. Якби не було цих угод, не було б санкцій. Тому це мрія Росії – дискредитувати Нормандський формат і похідний від нього Мінський процес. Бажання Росії – нав'язати формат двосторонніх переговорів, в якому вже відсутній фактор Росії і санкцій щодо неї. Крім санкцій, в Мінського процесу є й інші досягнення. Угоди підписувалися у дуже важких для України умовах, коли треба було зупинити розстріл українців під Іловайськом, а потім під Дебальцевим. І угоди це зупинили. Якщо в 2014 році бойові втрати ЗСУ – близько тисячі солдатів, то у 2015 – близько 400, а 2016 – 211. Це страшні цифри, але кожне врятоване життя варте важких дипломатичних переговорів. А мова йде про тисячі врятованих життів. Це також є результат Мінська. Наступне досягнення – ще в травні 2014-го р. Путін на всіх пресконференціях заявляв про міфічну Новоросію з восьми областей. Але армія, влада, волонтери, дипломати зупинили Путіна на двох регіонах»¹⁰⁸.

У вересні 2018 р. віцепікер парламенту підсумувала: «Російська Федерація (РФ) не виконала жодного пункту Мінських угод і за рік не було досягнуто прогресу у мирному врегулюванні на Донбасі ... Ми не просунулися ні на крок в мирному врегулюванні на Донбасі за цей рік через деструктивну позицію РФ і її маріонеточних режимів». Також, за її словами, парламентарі висловили глибоке занепокоєння та обурення заявами про спроби провести в листопаді «вибори» в ОРДЛО, «які не відповідають духу і букві Мінських угод, українському законодавству й можуть призвести до серйозної дестабілізації ситуації на Донбасі». «Депутати ВР закликали представника ОБСЄ підняти в Мінську питання неприпустимості “виборів”, і також звернутися до представників РФ із закликом публічно засудити ці вибори і відмовитися від сценарію їх проведення», – зазначила віцепікер парламенту¹⁰⁹.

¹⁰⁸ П'єцух М. Ірина Геращенко: Мрія Росії – дискредитувати Мінські угоди. Не було б їх, не було б санкцій. *Українська правда*. 2017. 17 січня URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2017/01/17/7132324/>

¹⁰⁹ З початку року ми ні на крок не просунулись у мирному врегулюванні на Донбасі, – Геращенко. *РБК-Україна*. 2018. 18 сентября. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/nachala-goda-shag-prodvinulis-mirnom-uregulirovanii-1537297222.html>

«Народний аронт» також виступив із підтримкою домовленостей у Мінську. Під час перебування у Брюсселі 19 березня 2015 р. Арсеній Яценюк, тодішній прем'єр-міністр України, лідер «Народного аронту», назвав Мінські домовленості тими кроками, які мали би мирно врегулювати ситуацію навколо окупації частини Донбасу та анексії АР Крим РФ, наголосивши, що «Україна зі свого боку виконала і виконує все, щоб у країні був мир і стабільність ..., ми захищаємо не тільки Україну, а й європейський кордон». Він зазначив, що РФ зобов'язана повністю виконати Мінські домовленості: «Для нас виконання Мінської угоди – це тоді, коли законна влада України буде в кожному селі, в кожному місті й кожному районі Донецької і Луганської областей, і коли ми повністю відновимо контроль над українсько-російським кордоном». Однак, як констатував А. Яценюк, на жаль, «бажання з боку Росії повернути Україні її території: Донецьк, Луганськ і Крим – немає»¹¹⁰.

У червні 2016 р. А. Яценюк під час інтерв'ю «Голосу Америки» зазначив, що «Росія повинна виконати свою частину Мінських угод. Доки це не буде зроблено, навіть не може бути дискусії в світі про те, що знімаються санкції»¹¹¹. Народний депутат України від «Народного фронту» Віталій Шашук повідомив, що ця політсила «готова рухатись шляхом виконання Мінських угод. Але це не може бути одностороннє виконання цих угод. Усі мають розуміти, що кремлівського сценарію в Україні не буде. Це найважливіше»¹¹².

Схожа риторика лунала з боку «Народного фронту» й упродовж усього 2017 р., проте на початку 2018 р. А. Яценюк виступив зі заявою, в якій ствердив, що Мінські домовленості не принесли очікуваного результату: «Мінські домовленості, на превеликий жаль, не принесли результату. Це означає, що в ці домовленості повинні бути додані: мандат миротворчої операції, хто буде платити, – а це Росія повинна платити за відновлення Донецька і Луганська, і доля Автономної Республіки Крим». Він зауважив, що уже три роки діє «Мінськ-2»: «Фактично Мін-

¹¹⁰ Дискусія може йти тільки про продовження та підвищення санкцій щодо до Росії, – Арсеній Яценюк у Брюсселі. *Урядовий портал*. 2015. 19 березня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248021540>

¹¹¹ Арсеній Яценюк «Голосу Америки»: Доки Росія не виконає Мінські домовленості, у світі не може бути дискусії про скасування санкцій. *Youtube*. 2016. 4 липня. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=u6d78AtoYKI>

¹¹² Питання децентралізації та особливого статусу Донбасу необхідно відокремити, – Віталій Шашук. *Youtube*. 2016. 10 червня. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8EyIBADKagQ>

ські домовленості – це не повноцінний мирний план. Це угода про припинення вогню. На превеликий жаль, навіть один з ключових елементів, а саме припинення вогню з боку Російської Федерації, не був виконаний». Окрім того, наголосив він, із Мінських домовленостей «умисно був вилучений Крим»: «Думаю, що це була також зовнішньополітична стратегія Російської Федерації. Тому мову треба вести і про Донецьк, і про Луганськ, і про Крим»¹¹³.

Партія «Самопоміч» категорично не сприймала Мінських угод. Голова фракції Олег Березюк 4 вересня 2015 р. заявив: «Я не знаю, що таке Мінські домовленості. Я, як парламентар, їх не ратифікував. Це домовленості між людьми. Президент їх не приніс в парламент, не сказав: ось вам Мінські домовленості, давайте ми їх ратифікуємо, бо це наш інструмент. А може ці Мінські домовленості зруйнують нашу державу? Ви впевнені, що вони добрі? Я – ні. Для мене Мінські домовленості мали б бути інструментом миру. Так вони не стали ним»¹¹⁴.

У вересні 2016 р., у контексті підписання у Мінську угоди, яка передбачала відведення військ на трьох ділянках фронту, «Самопоміч» виступила зі заявою, у якій, з-поміж іншого, наголосила: «...під гаслами миру та відновлення територіальної цілісності фактично вчергове здають території України та громадян України, які там живуть. Ще декілька днів тому ми раділи звільненню 2-х українських полонених, що фактично були заручниками Росії. А внаслідок домовленостей в Мінську заручниками стануть сотні людей. В “зонах безпеки” залишаться люди, яких держава фактично кине напризволяще. Адже відколи з “зон безпеки” підуть війська України – відтоді звідти піде й держава Україна. За попередніми угодами в Мінську вже створювалися “сірі зони”. Це закінчилося тим, що ці зони теж є окупованими, а Україна втратила близько 5 000 кв. км території. І знову в укладених “угодах” йдеться про розведення Збройних сил України та військових формувань “ОРДЛЮ”, без жодної згадки про військові формування Росії. Це фактично є визнанням того, що на сході України є громадянський конфлікт, а не війна, яку почала Росія. А отже, “угоди” дадуть черговий козир Кремлю, який буде вдавати “миротворця” та

¹¹³ Арсеній Яценюк: У мирні домовленості мають бути додані пункти про миротворчу місію, відновлення територій і питання Криму. *Арсеній Яценюк (сайт)*. 2018. 13 лютого. URL: <https://yatsenyuk.org.ua/ua/news/open/3537>

¹¹⁴ «Новий Мінськ» – це здача територій, – заява фракції «Самопоміч». *24 канал*. 2016. 23 вересня. URL: <https://samopomich.ua/novyj-minsk-tse-zdacha-terytorij-zayava-fraktsiyi-samopomich/>

вимагати зняття санкцій. Відповідно до Конституції України на міжнародних переговорах державу представляє Президент України, Прем'єр-міністр або Міністр закордонних справ. Особи, які підписали “угоди”, не мали права розпоряджатися територією України. А тим більше робити українських громадян заручниками окупантів»¹¹⁵.

Влітку 2018 р. народні депутати від «Самопоміччя» наполягали на скасуванні Мінських домовленостей через їхню неефективність та невідповідність Конституції України¹¹⁶.

«Радикальна партія» рідше критикувала Мінські домовленості протягом чотирьох років. Її лідер Олег Ляшко був переконаний, що поступки з боку президента П. Порошенка під час підписання домовленостей у Мінську в лютому 2015 р. та прийняття неадекватних вимог В. Путіна підуть не на користь Україні. На його думку, домовленості з агресором у «Мінську-2» стали закономірним продовженням угод у «Мінську-1», але на значно гірших умовах і з новими фундаментальними поступками. Зокрема, з обіцянками помилування та амністії терористам, політичною легалізацією бойовиків як обраних «політиків», фактичною подальшою автономією т. зв. ДНР і ЛНР та їхнім повним соціально-економічним утриманням Україною¹¹⁷. «Президент порушив межі міжнародних переговорів, встановлені парламентом за моєю ініціативою ще в квітні минулого року з метою недопущення під час їх проведення будь-яких спроб зовнішнього диктату з питань, що належать виключно до внутрішньої компетенції України», – наголосив О. Ляшко¹¹⁸. Політик був переконаний, що нові поступки з боку П. Порошенка та прийняття неадекватних вимог В. Путіна закладають бомбу уповільненої дії, оскільки будь-яке їхнє начебто невиконання Україною стане у зручній для В. Путіна момент формальною підставою для відновлення наступу з боку російсько-терористичних військ. «То що ж ми маємо у підсумку “Мінську-2”? Замість національної мобілізації всередині країни ми отримуємо чергові

¹¹⁵ «Новий Мінськ»...

¹¹⁶ Мінські домовленості вважає безальтернативними дві партії, які претендують на потрапляння до Верховної Ради, – опитування ZN.UA. *Gordon.ua*. 2018. 15 липня. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/-minski-domovlenosti-vvazhajut-bezalternativnimi-dvi-partiji-jaki-pretendujut-na-potrapljannja-do-verhovnoji-radi-opituvannja-zn-ua-266633.html>

¹¹⁷ Ляшко: Мінські угоди – бомба сповільненої дії. *Liashko.ua*. 2015. 31 травня. URL: <http://liashko.ua/news/general/276-lyashko-minski-ugodi-bomba-spovilnenoyi-diui>

¹¹⁸ Виступ Ляшка О. В. *Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 13 лютого 2015 р.* URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5799.html>

марні надії і сподівання для однієї та деморалізацію і відчай для іншої, із закономірним питанням – за що вмирали наші герої?», – наголосив О. Ляшко¹¹⁹.

Перефразовуючи відому приказку, політик зазначив, що домовленості в «Мінську-1» – це був відкушений палець, а домовленості у «Мінську-2» – це вже відкушена рука. «Чи дозволимо відкусити собі й голову? Відповідь залежить, передусім, від нас самих», – вважає лідер Радикальної партії¹²⁰. Згодом, 19 лютого 2018 р., О. Ляшко заявив про «правову нікчемність та повну політичну безперспективність “Мінських угод”»: «Нелегітимні положення “Мінських угод” як політичні домовленості, нав’язані в умовах та під загрозою застосування військової сили і не ратифіковані Верховною Радою України, очевидно, не мають жодних правових наслідків та не створюють ніяких підстав для політико-дипломатичного врегулювання»¹²¹.

Політична сила «Батьківщина» не завжди займала послідовну позицію. Юлія Тимошенко у вересні 2014 р. розкритикувала «Мінськ-1», прямо звинувативши П. Порошенка в тому, що своїм схваленням він поставив під загрозу територіальну цілісність та суверенітет України, а також дав привід міжнародній спільноті припустити, що в Україні таки справді триває громадянська війна, хоча насправді «ЛНР та ДНР не існують де-факто. Існує агресія, війна Російської Федерації, яка оголосила Україні війну»¹²².

Проте вже результати Мінських домовленостей і зустрічі в «нормандському форматі» у лютому 2015 р., на думку лідера «Батьківщини», стали вагомим кроком на шляху до встановлення миру в Україні. «Ми всі віримо, що коли збираються саміти на такому високому рівні, коли в переговорах про встановлення миру беруть участь лідери таких потужних країн, то домовленості втілюються в життя», – зазначила Ю. Тимошенко¹²³. «Ми всі будемо молитися за те, щоб домовленості щодо

¹¹⁹ Там само.

¹²⁰ Там само.

¹²¹ Ляшко: Мінські угоди – бомба сповільненої дії. *Liashko.ua*. 2015. 31 травня. URL: <http://liashko.ua/news/general/276-lyashko-minski-ugodi-bomba-spovilnenoyi-diyi>

¹²² Тимошенко вважає небезпечним підписаний у Мінську протокол. *Українська правда*. 2014. 8 вересня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/08/7037095/>

¹²³ «Треба вірити і боротися, щоб ці домовленості були виконані!», – Тимошенко про Мінськ. *Uainfo*. 2015. 12 лютого. URL: <https://uainfo.org/blognews/493180-treba-vriti-borotися-schob-c-domovlenost-buli-vikonan-timoshenko-pro-mnsk.html>

встановлення миру в Україні стали реальністю. Ми віримо, що Україна отримає мир, спокій, дуже потужний шлях до розвитку, і все буде в нас добре», – зазначила вона¹²⁴.

Однак уже 25 грудня 2015 р. вона заявила, що замість Мінських угод потрібна інша, дієвіша стратегія, яка дасть Україні змогу диктувати умови РФ, поки країна-агресор перебуває під світовими санкціями. «Ми бачимо, що Мінські угоди не принесли врегулювання. Нам потрібна абсолютно інша, паралельна стратегія. Якщо хтось вірить у Мінські угоди – треба продовжувати добиватися результату», – наголошувала Ю. Тимошенко¹²⁵. Голова фракції вважала, що дипломатичні переговори можуть бути по-різному проведені: «Або здати все в закритому режимі, в кулуарних переговорах, або вибороти право України бути учасником цих переговорів і диктувати умови тоді, як світ тримає санкції проти Росії» ... «Мінські угоди – це шлях не до миру, а до задачі української території і перетворення її на Придністров'я!»¹²⁶.

Фракція «Батьківщина» 15 лютого 2016 р. виступила із заявою, у якій ствердила: «Минув рік з дати підписання “Комплексу заходів з виконання Мінських домовленостей” (“Мінськ-2”), півтора роки з часу підписання Мінського Протоколу та Меморандуму (“Мінськ-1”) та два роки з початку агресії Російської Федерації проти України. Цей термін є достатнім для оцінки обраної політики та інструментів її реалізації. Не можна й надалі стверджувати, що “минуло мало часу” і “передчасно робити висновки”. Ми підтверджуємо свою оцінку щодо неадекватності та недостатності Мінських домовленостей для досягнення стійкого миру на Сході України та відновлення суверенітету і територіальної цілісності України»¹²⁷.

У жовтні 2018 р. лідерка «Батьківщини» зазначила, що Мінських домовленостей для досягнення миру в Україні недостатньо. Зокрема, вона заявила: «Ми маємо сказати правду: Мінські домовленості, незважаючи на вагомий внесок Німеччини і Франції та особисті

¹²⁴ «Треба вірити і боротися...

¹²⁵ Юлія Тимошенко: Недопустимо й надалі поклатися на Мінські угоди. *Батьківщина*. 2015. 25 грудня. URL: <https://ba.org.ua/yuliya-timoshenko-nedopustimo-pokladati-sya-na-minski-ugodi-ta-provoditi-vibori-na-okupovaniy-teritori%D1%97/>

¹²⁶ Там само.

¹²⁷ Заява фракції «Батьківщина» щодо підсумків Мінських домовленостей. *Батьківщина*. 2016. 15 лютого. URL: <https://ba.org.ua/zayava-frakci%D1%97-batkivshhina-shhodo-pidsumkiv-minskix-domovlenostej/>

мужні зусилля Ангели Меркель, були необхідні, щоб уникнути повномасштабної військової ескалації тоді, але сьогодні не є достатніми для досягнення всеосяжного та стабільного миру». Також Ю. Тимошенко вважала неприпустимим, що на переговорах про мирне врегулювання в Україні не порушували питання анексованої РФ АР Крим: «Повернення Криму взагалі не є предметом Мінських домовленостей. Найважливіше питання про Крим усі учасники спробували просто забути. Ми нікому і ніколи не дамо забути Крим, і ми не зупинимося, доки Крим не повернеться до України»¹²⁸.

«Опозиційний блок» виступив із підтримкою Мінських домовленостей, але висловлював її в дещо специфічному дусі, більше схожому на проросійський, вимагаючи повного виконання домовленостей від 12 лютого 2015 р., стверджуючи, що саме Київ повинен взяти в свої руки ініціативу в питанні повного виконання Мінських угод, щоб до кінця червня 2015 р. домовитися про відвід важких озброєнь від лінії розмежування та негайно розпочати виконання тих пунктів Мінських угод, які Україна може виконати в односторонньому порядку, як-от: припинити блокаду Донбасу, надати неконтрольованим Україною територіям на Донбасі особливого статусу й амністії, забезпечити доступ туди гуманітарної допомоги і відновлення з цими теренами торговельно-економічних зв'язків, відновлення всіх соціальних виплат на Донбасі та децентралізації для всієї України¹²⁹.

На початку 2016 р. лідер «Опозиційного блоку» Юрій Бойко знову повторив цю тезу, запевнивши, що «Мінські угоди – це єдиний шлях вирішення конфлікту на Донбасі», і український парламент «сьогодні повинен відповісти на питання, які хвилюють суспільство». «Наша позиція – необхідно прийняти всі закони, щоб урегулювати конфлікт на Донбасі. Тому що всі люди хочуть миру в Україні. Саме тому парламент повинен знайти в собі політичну волю і ухвалити відповідне рішення», – зазначив він¹³⁰.

¹²⁸ Мінських домовленостей для досягнення миру в Україні недостатньо, – Тимошенко. *Интерфакс-Україна*. 2018. 30 жовтня. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/541313.html>

¹²⁹ Підшибякін С., Полтавець Ю. Мінські угоди в українському суспільно-політичному дискурсі. *Літопис Волині*. 2021. № 24. С. 122–123. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.20>

¹³⁰ «Опозиційний блок» закликав ухвалити окремий закон про вибори на окупованих територіях. *Радіо Свобода*. 2016. 19 січня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27497506.html>

Упродовж 2017–2018 рр. «Опозиційний блок» залишався послідовним прихильником Мінського формату. Так, політсила у заяві від 12 червня 2018 р. зазначила: «Ми послідовно підтримуємо всі зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на реалізацію Мінських угод. В першу чергу, забезпечення стійкого перемир'я в Донбасі, розведення важких озброєнь і введення в регіон миротворчої місії під егідою ООН. Разом з тим ми висловлюємо тривогу, що за чотири роки конфлікту так і не вдалося вийти на узгоджену формулу врегулювання. Досі не прийнятий мирний план, який забезпечив би широкий компроміс і був підтриманий усіма сторонами конфлікту. Значну частку відповідальності за нинішню ситуацію несе “партія війни” в українській владі ... Опозиційний блок заявляє рішучий протест проти політики, спрямованої на відмову України від виконання Мінських угод. Єдиним підсумком таких кроків стане новий виток війни на сході країни, нові жертви і руйнування. Альтернативою згубному курсу є тільки початок прямих переговорів України з усіма сторонами конфлікту, прийняття узгоджених Законів, необхідних для політичного врегулювання, а також підготовка і проведення виборів на цих територіях відповідно до законодавства України. Опозиційний блок залишається єдиною парламентською політичною силою, що послідовно виступає за мирне врегулювання конфлікту в Україні. Ми закликаємо українських громадян підтримати нашу політичну позицію і приєднатися до нашої спільної боротьби за мир та суспільну злагоду в Україні. Україна платить непомірну ціну за кожен день війни. Тому приймати політичні рішення необхідно вже сьогодні, не чекаючи зміни влади»¹³¹.

Утім, окрім заяв політичних партій, «лакмусовим папірцем» їхніх позицій були дії в залі ВРУ восени 2017 р.

Строк дії так і не реалізованого Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» добіг кінця 18 жовтня 2017 р. Прийняття цього закону в 2014 р. демонструвало, що Україна намагається виконувати взяті на себе зобов'язання в межах Мінських перемовин, на відміну від інших сторін конфлікту. Цей закон так і не сприйняла частина українського суспільства, представники РФ та підконтрольні їй окремі райони Донецької і Луганської областей.

¹³¹ Підшибякін С., Полтавець Ю. Мінські угоди в українському суспільно-політичному дискурсі. *Літопис Волині*. 2021. № 24. С. 122–123. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.20>

Після 18 жовтня 2017 р. у реалізації Мінських домовленостей могла з'явитися нова невизначеність. Задля вирішення цього питання 4 жовтня 2017 р. до ВРУ було подано два законопроекти Адміністрації Президента, спрямовані на вирішення зазначеної проблеми. Обидва проекти підтримав парламент.

За основу було прийнято проект закону «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях» № 7163, згідно з яким Президент України запроваджував зміни структури системи керування силовими та військовими підрозділами, які були задіяні в АТО. Його підтримали фракції БПП, «Народний фронт», «Радикальна партія» та більшість депутатської групи «Воля народу». Загалом, цей закон підтримали 233 депутати¹³².

Проект Закону «Про створення необхідних умов для мирного врегулювання ситуації в окремих районах Донецької та Луганської областей» № 7164, спрямований на подовження дії Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» на один рік, підтримало ще менше депутатів – 229, але його прийняли в цілому і оперативно підписав Президент України. За цей закон віддали голоси члени коаліції – фракцій БПП та «Народний фронт». Також зазначений закон підтримала депутатська група «Відродження». Важливими були голоси частини фракції «Опозиційний блок» на підтримку закону. Зі 43 депутатів цієї фракції за закон проголосували лише 9, проте саме ці голоси стали вирішальними. З цієї партії законопроект підтримала частина депутатів, близьких до лідера фракції Юрія Бойка, зокрема Сергій Дунаєв, Юлій Іоффе, Михайло Папієв, Юрій Павленко, Олександр Нечаєв, Іван Мирний і сам Юрій Бойко. Також «за» проголосували Тарас Козак і Василь Німченко, які мали зв'язки з представником України в гуманітарній підгрупі на Мінських перемовинах Віктором Медведчуком. Таке голосування частини депутатів Ю. Бойко пояснив бажанням підтримати Мінський процес.

Фракції «Самопоміч» та «Батьківщина» не підтримали жоден із цих законопроектів¹³³.

¹³² «Донбаські» закони розкололи депутатів у Верховній Раді, а не суспільство. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. 2017. 8 жовтня. URL: <https://dif.org.ua/article/donbaski-zakoni-rozkololi-deputativ-u-verkhovniy-radi-a-ne-suspilstvo7>

¹³³ Там само.

«По суті, це закони про капітуляцію, оскільки узаконять у майбутньому владу російської окупаційної адміністрації, амністують бойовиків-убивць і вводять так звані “Мінські угоди”, підписані невідомо ким від імені України, в законодавче поле держави», – напередодні голосування пояснив свою позицію голова фракції «Самопоміч» О. Березюк¹³⁴.

«У фракції “Батьківщина” вважали, що законом № 7164 парламент пролонгує дію закону, що фактично узаконює російську окупаційну владу на цих територіях», – повідомляв сайт партії «Батьківщина»¹³⁵.

Водночас представники панівної коаліції наголосили, що обидва законопроекти були погоджені з міжнародними партнерами України та спрямовані на збереження санкцій щодо РФ.

«Відповідальне голосування більшості допоможе нашій армії й надалі тримати оборону з мінімумом жертв, а дипломатам – посилити міжнародний тиск на Росію», – пояснив позицію влади П. Порошенко. Він звинуватив опозицію в діях, які підтримують інтереси РФ¹³⁶.

Загалом, голосування щодо подовження спеціального статусу місцевого самоврядування для непідконтрольних територій схвально сприйняли основні союзники України – США, Німеччина та Франція. З боку РФ лунали заяви про необхідність закріпити спеціальний статус місцевого самоврядування в Конституції України та критика закону щодо забезпечення суверенітету.

Так, політичні партії України, які були репрезентовані у ВРУ VIII скликання, по-різному оцінювали результати підписаних Мінських угод, проте переважала тенденція до критики їхніх основних положень. Якщо наближені до президента П. Порошенка середовища намагалися переконати суспільство в ефективності досягнутих домовленостей і наголосити на їхньому важливому значенні для забезпечення політичної стабільності та гарантування національної безпеки держави, то опозиційні політичні сили все частіше закидали владі нерішучість у переговорному процесі.

¹³⁴ «Самопоміч» не голосуватиме за проекти Порошенка щодо Донбасу, – Березюк. *Українська правда*. 2017. 5 жовтня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/10/5/7157351/>

¹³⁵ Сергій Соболев: «Батьківщина» проти узаконення окупації Донбасу. *Батьківщина*. 2017. 6 жовтня. URL: <https://ba.org.ua/sergij-sobolyev-batkivshhina-proti-uzakonneniya-okupaci%D1%97-donbasu/>

¹³⁶ Президент підписав закон про мирне врегулювання ситуації в ОРДЛО. *Громадське радіо*. 2017. 7 жовтня. URL: <https://hromadske.radio/news/2017/10/07/prezydent-pidpysav-zakon-pro-myrne-vregulyuvannya-sytuaciyi-v-ordlo>

Попри це варто відзначити, що підписання Мінських домовленостей дало змогу різко знизити інтенсивність бойових дій на Донбасі, що допомогло українським військовим виграти час для посилення своїх позицій. Повноцінного припинення вогню на лінії розмежування досягнути не вдалося, та й самі пункти домовленостей не реалізувала жодна зі сторін, але українські військові перестали нести значні бойові втрати у зіткненнях, як це було до лютого 2015 р. Та отримання певної перерви в «гарячій фазі» війни дало змогу українським парламентарям детально розробити та прийняти 18 січня 2018 р. Закон України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях», у якому РФ визнана агресором і на неї як на окупанта покладена відповідальність за стан справ на тимчасово окупованій території України¹³⁷.

Зрештою, саме Мінські домовленості (Мінський протокол від 5 вересня 2014 р., Мінський меморандум від 19 вересня 2014 р. та Мінський комплекс заходів від 12 лютого 2015 р.) продовжують бути основою роботи нормандського формату, держави-члени якого апелюють до їхньої повної імплементації.

Позиція України у цьому контексті не змінилася і після обрання Президентом України Володимира Зеленського та ВРУ IX скликання, у якій монобільшість складала пропрезидентська фракція «Слуга народу». У Парижі 9 грудня 2019 р. відбувся саміт нормандського формату, за результатами якого було узгоджено «Невідкладні заходи зі стабілізації ситуації в зоні конфлікту», які, окрім безпосередньо згаданих заходів, містили й заходи з втілення політичних положень Мінських домовленостей. Останні передбачали можливість досягнення домовленостей у межах нормандського формату і Тристоронньої контактної групи щодо всіх правових аспектів Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування (про особливий статус) окремих районів Донецької та Луганської областей», згідно із Комплексом заходів з виконання Мінських домовленостей від 2015 р., із метою забезпечення його функціонування на постійній основі. Водночас учасники саміту наголосили на необхідності інкорпорувати «формулу Штайнмаєра» (механізм, який

¹³⁷ Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», 18 січня 2018 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>

полягає у теоретичному варіанті врегулювання війни на Сході України шляхом проведення місцевих виборів під наглядом ОБСЄ, надання тимчасового особливого статусу окремим територіям Донбасу, а потім – після доповіді представників ОБСЄ за підсумками виборів на непідконтрольній Україні території – надання постійного особливого статусу цим територіям), згідно з версією, узгодженою «нормандською четвіркою» та Тристоронньою контактною групою¹³⁸.

Утім українська та російська сторони по-різному трактують зміст «формули Штайнмаєра». Так, якщо Україна виступає за першочергове проведення виборів на Донбасі лише після припинення вогню, виведення військової техніки озброєних формувань і повернення 408 км українсько-російського кордону під свій контроль, то РФ вимагає проведення виборів на Донбасі, а лише потім виведення військ та повернення українсько-російської ділянки кордону.

Таким чином, питання реалізації Мінських домовленостей протягом тривалого часу залишалося невирішеним, що ускладнювалося як неоднозначним трактуванням документів усередині України, так і в контексті російсько-української війни. Як наслідок, зустріч глав держав-учасниць «нормандського формату» у грудні 2019 р. стала фактично останньою зустріччю такого плану (а також як першою, так і поки що останньою зустріччю обраного навесні 2019 р. Президентом України В. Зеленського та російського візаві В. Путіна), а 22 лютого 2022 р., за два дні до початку повномасштабного вторгнення РФ до України, російський глава держави заявив, що Мінські угоди припинили своє існування через визнання РФ незалежності самопроголошених ДНР та ЛНР¹³⁹. Тим не менше, зі свого боку підтримка Мінського формату перемовин давала змогу українській стороні підтримувати, щонайменше, нейтральні відносини з РФ упродовж декількох наступних років після 2014 р.

Отже, у суспільно-політичному дискурсі України оцінки щодо комплексів домовленостей у рамках «Мінська-1» та «Мінська-2» варіювалися. Для політичних, медійних та експертних кіл, наближених до

¹³⁸ Офіс Президента опублікував комюніке Паризького саміту. Повний текст. *Українська правда*. 2019. 10 грудня. URL: <https://www.prawda.com.ua/news/2019/12/10/7234357/>

¹³⁹ Прищепя Я. «Угод більше не існує»: Путін визнав крах Мінських домовленостей. *Суспільне. Новини*. 2022. 22 лютого. URL: <https://suspilne.media/209636-ugod-bilse-ne-istnue-putin-viznav-krah-minskih-domovlenostej/>

тодішнього президента П. Порошенка (чи тих, хто йому симпатизував), вони розглядалися як один із ключових (і чи не єдиноможливих) інструментів спроб врегулювання російсько-української війни, що розпочалася з агресії РФ у 2014 р.

Водночас у таборі «Самопоміч» послідовно відкидали Мінські домовленості як такі, що суперечать Конституції України й не містять реальних гарантій миру. Представники фракції (та їхнього медійного пулу) наголошували на ризиках створення «сірих зон», на фактичному ігноруванні участі РФ як сторони конфлікту та на потенційній легітимізації проросійських збройних формувань. У 2018 р. партія наполягала на повній відмові від Мінських угод.

Ще різкішою була критика з боку «Радикальної партії». Її лідер О. Ляшко стверджував, що «Мінськ-2» закріплює небезпечні для України поступки, включно з амністією бойовиків, фактичною політичною легалізацією окупаційних адміністрацій і створенням умов для майбутнього тиску з боку РФ. Він характеризував Мінські домовленості як політичні, нав'язані Україні під тиском, що не є юридично обов'язковими та не створюють дієвого механізму врегулювання.

Позиція фракції «Батьківщина» була менш послідовною. Її лідерака Ю. Тимошенко різко розкритикувала перший Мінський протокол у 2014 р., застерігши від ризику формування на Донбасі аналогії з Придністров'ям. Окрім того, у лютому 2015 р., після саміту в «нормандському форматі», вона висловила обережну підтримку досягнутим домовленостям, інтерпретуючи їх як крок до миру. Однак уже наприкінці 2015 р. політична сила знову заявила про неефективність Мінського процесу та необхідність вироблення нової стратегії, яка дала б змогу Україні диктувати умови РФ.

Реакція ж усього українського суспільства на Мінські угоди була переважно негативною – як свідчили дані соціальних моніторинрів, уже впродовж першого року після підписання «Мінська-2» рівень його підтримки серед українців суттєво знизився.

Врешті, Мінський трек дипломатичних перемовин, хоч і відіграв свою роль у стримуванні масштабних бойових дій після 2015 р., усе ж не забезпечив реального припинення російської агресії, став предметом суттєвих розбіжностей як серед політичних еліт, так і в українському суспільстві, і врешті в односторонньому порядку Кремль відхилив його напередодні повномасштабного вторгнення до України у лютому 2022 р.

1.4. «АМБІВАЛЕНТНИЙ» БІЛОРУСЬКИЙ НЕЙТРАЛІТЕТ МІЖ БРЮССЕЛЕМ, КИСВОМ ТА МОСКВОЮ

Ще 21 грудня 2014 р., у розпал треку перемовин між «Мінськом-1» та «Мінськом-2», А. Лукашенка знову приїхав до української столиці – цього разу з повноцінним робочим візитом на запрошення українського глави держави П. Порошенка. Як коротко відзначали на «Радіо Свобода», під час зустрічі сторони «обговорили актуальні питання українсько-білоруського порядку денного, а також міжнародної тематики», домовилися про створення спільного українсько-білоруського телеканалу, який би транслював українські інформаційні меседжі на території РБ¹⁴⁰.

На порталі «Лівий берег» відзначали й публічно висловлену вдячність українського президента П. Порошенка білоруському колезі за послідовну підтримку суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України, за невизнання фейкових виборів, які пройшли на окупованих РФ територіях Донецької та Луганської областей (у т. зв. ДНР та ЛНР) та забезпечення у Мінську «унікальної можливості діалогу тристоронньої контактної групи для вирішення термінових питань»¹⁴¹.

У «РБК-Україна» зауважували, що того дня А. Лукашенка вкотре висловив запевнення, що РБ продовжуватиме у майбутньому надавати будь-яку допомогу Україні: «Я хочу, щоби в Україні було добре. Багато хто це розуміє, як якісь ігри тощо. Я знаю, що ви не так це сприймаєте. Ви президент (до П. Порошенка – П. А.), вам боляче. Мені також боляче. І я з цього виходжу. Тому, якщо треба буде, я вам ще раніше сказав: треба буде від Білорусі щось – скажи, ми тобі за добу все зробимо, що ти попросиш. Все, що Президент України не просив, публічно говорю, ми завжди все робили. І так буде»¹⁴².

¹⁴⁰ Порошенко і Лукашенко домовилися про створення спільного українсько-білоруського телеканалу. *Радіо Свобода*. 2014. 21 грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26755420.html>

¹⁴¹ Порошенко подякував Білорусі за підтримку української незалежності. *LB.ua*. 2014. 21 грудня. URL: https://lb.ua/news/2014/12/21/290033_poroshenko_poblagodaril_belarus.html

¹⁴² Беларусь готова оказывать помощь Украине, – Лукашенко. *РБК-Україна*. 2014. 21 грудня. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/belarus-gotova-okazyvat-pomoshch-ukraine-lukashenko-21122014181300>

А на інформаційному сайті «Слово і діло» візит Аляксандра Лукашенка 21 грудня 2014 р. поруч із вояжем до української столиці наступного дня президента Казахстану Нурсултана Назарбаєва (Nürsultan Nazarbaev) розглядали у ширшому контексті – як спробу долучити ці дві держави до пулу «третіх сторін»-посередників у врегулюванні російсько-української війни на Сході України та ознаку того, що у цих державах з'явилося «певне занепокоєння через конфлікт на Донбасі, оскільки це може вдарити й по інтересах цих країн і вони ладні проводити переговори», зокрема передаючи українському президенту пропозиції російського президента Владіміра Путіна, які той сам не міг із різних причин озвучувати (і навпаки доносити з України до Москви меседжі, які би там також одразу не відкидали), а водночас – й бажання «вийти з-під впливу Кремля та обезпечити себе від санкцій з Заходу»¹⁴³.

У «Лівому березі» звертали увагу на заяви А. Лукашенка, оголошені наприкінці січня 2015 р. – за два тижні до зустрічі «Нормандської четвірки» у Мінську 11–12 лютого, у яких він, мовляв, намагаючись продемонструвати щонайменше «рівновіддаленість» РБ як від РФ, так і України, заперечував тези «окремих розумників» (за визначенням білоруського глави держави) з числа експертів та медійників про те, що очолювана ним держава є частиною «русского мира» чи взагалі РФ, наголошуючи, що насправді РБ – «суверенна і незалежна держава», яка прагне від інших держав поваги до своєї незалежності, і закликаючи до винятково мирних діалогів у міжнародних відносинах, зокрема апелював до необхідності залучення максимальних зусиль із припинення військових дій на Донбасі. Хоча він дуже специфічно застерігав саме Захід (і Європу, і США) від «перенесення цих явищ (війни – П. А.) на територію Росії та Білорусь», чомусь замовчуючи, що військові дії на Сході України спровокувала та розпочала власне російська сторона. Водночас А. Лукашенка визнавав і той факт, що завдяки «миротворчим» зусиллям саме Мінська з вирішення «української кризи», у ставленні ЄС та США до РБ та особисто до нього як президента відбулося «певне потепління», хоча був «не схильний особливо цьому довіряти», бо вважав, що це все лише «політика, брудна справа, бо сьогодні Заходу вигідна така позиція РБ (щодо дипломатичного врегулювання війни в Україні – П. А.), вони

¹⁴³ Назарбаєв та Лукашенко можуть бути посередниками Путіна, – експерт. *Слово і діло*. 2014. 22 грудня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/articles/6487/2014-12-22/kazakhstan-ne-hochet-ostavatsya-pod-vliyaniem-putina--ekspert.html>

кажуть нам спасибі, хоч жодних великих зрушень (в бік суттєвого покращення – П. А.) щодо Білорусі не буде», та й, начебто, не дуже й хотів би тішитися з такої ситуації, яка була спричинена бойовими діями у сусідній державі¹⁴⁴.

«Факти ICTV» відзначали позицію голови білоруського зовнішньополітичного відомства У. Макея, який через місяць після підписання «Мінська-2», у березні 2014 р., переконував, що білоруська сторона «не прагне отримати вигоду зі своєї позиції щодо врегулювання української кризи (війни в Україні – П. А.)» чи будь-яких «політичних амбіцій, інтересів, дивідендів», надаючи Мінськ як постійний майданчик контактної групи «Україна–РФ–ОБСЄ» винятково «зі щирих позицій та з національних інтересів». Власне така «щирість, якої так бракує сучасній політиці», на думку дипломата, і була, мовляв, ключовою родзинкою РБ, яка «підкуповує і змушує її партнерів звертати більше уваги на республіку»¹⁴⁵.

Врешті, У. Макей, типово для риторики всієї білоруської владної верхівки, очолюваної А. Лукашенком, вдавався і до емоційних аргументів-обґрунтувань мотивів офіційного Мінська активно допомагати з урегулювання війни на Сході України: «Білоруси вдосталь настраждалися в минулому, ми розуміємо, що таке війна і загибель людей. Ми ніколи не хотіли б, щоб війна знову прийшла в наш дім і оселю наших сусідів, тому Білорусь робила і буде робити все можливе для запобігання українського конфлікту та інших конфліктів там, де це можливо, де Білорусь зможе внести свій внесок»¹⁴⁶.

Прикметно, що однією з перших новин, яка стосувалася українсько-білоруських відносин після лютого 2015 р., стала інформація, розміщена на «Урядовому порталі» щодо зустрічі 4 травня 2015 р. у Києві Голови Державної прикордонної служби України генерал-лейтенанта Віктора Назаренка та Голови Державного прикордонного комітету РБ генерал-полковника Леаніда Мальцева (Леанід Мальцаў). У матеріалах відзначали, що під час зустрічі сторони обмінялись інформацією щодо стану охорони спільної ділянки державного кордону, а також обговорили перспективи розвитку та основні напрямки співпраці прикордонних

¹⁴⁴ Лукашенко: Білорусь – це не частина «руського миру». *Лівий берег*. 2015. 29 січня. URL: https://lb.ua/world/2015/01/29/293731_lukashenko_belarus_chast.html

¹⁴⁵ Аверін О. Білорусь займає відверту позицію щодо України. *Факти ICTV*. 2015. 15 березня. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/polituka/20150315-1545376/>

¹⁴⁶ Там само.

відомств України і РБ. Особливу увагу приділяли також покращенню заходів із протидії сучасним викликам і загрозам в інтересах забезпечення прикордонної безпеки українсько-білоруського державного кордону та констатували, що поточна обстановка на спільному кордоні була стабільною та контрольованою. Окрім того, генерал-лейтенант В. Назаренко ознайомив білоруського колегу з ситуацією, яка склалася на східній ділянці державного кордону України.

Під час обговорення головні прикордонники України та РБ відзначили високий рівень взаємодії у питаннях обміну інформацією та здійсненні спільного аналізу, яку домовились активно розвивати і в подальшому для виваженої оцінки та прогнозу розвитку обстановки на спільній ділянці державного кордону. Для забезпечення прикордонної безпеки, за ініціативи української сторони, також було вирішено розглянути можливість реалізації та започаткування спільного контролю в пункті пропуску «Нові Яриловичі – Нова Гута» контрольними службами України і РБ. Під час зустрічі керівники прикордонних відомств обговорили можливість проведення спільних заходів із протидії нелегальній міграції та контрабанді через державний кордон із проведенням спільного моніторингу кордону.

Наприкінці зустрічі В. Назаренко та Л. Мальцев підписали низку документів. Зокрема, Кабінет Міністрів України уповноважив Голову Держприкордонслужби України підписати Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом РБ про діяльність прикордонних уповноважених. Окрім того, керівники двох відомств підписали протокол про співробітництво оперативних підрозділів, а також план співробітництва між прикордонними відомствами на 2015–2016 рр.¹⁴⁷

У серпні 2015 р. українська редакція ВВС тиражувала чергові запевнення А. Лукашенка у тому, що інтервенції в Україну з території РБ ніколи не буде (щоправда, цього разу з обмовкою, «якщо це не буде суперечити нашим інтересам або якщо Україна сама не нападе на Білорусь»), водночас критично висловившись щодо ідеї перебування на території України іноземних збройних сил (чи російських, чи НАТО). Як відзначили в інтернет-виданні, щодо майбутнього Донбасу у складі України білоруський глава держави був налаштований оптимістично: за

¹⁴⁷ У Києві відбулася зустріч керівників прикордонних відомств України та Республіки Білорусь. *Урядовий портал*. 2015. 5 травня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248136253>

його прогнозом цей регіон знову «з часом буде українським – навіть таким, яким його хоче бачити національно орієнтована влада України (визначення А. Лукашенка щодо постмайданного українського державного керівництва – П. А.)»¹⁴⁸. Реінтеграцію АР Крим до України білоруський глава держави вважав «складнішою, майже неможливою справою» та вкотре одіозно відзначив, що, на його думку, у втраті півострова була винна насамперед сама українська сторона, яка вирішила його військово не обороняти, чого ніколи б не трапилося з білоруськими теренами у разі зовнішньої агресії проти них: «Може, завтра хтось захотів би відрізати шматок Полісся. Ви уявляєте, якою б була моя реакція і нашого народу? Ми б воювали за кожен шматочок землі! Я Турчинову говорив, що, якщо це ваша земля, то чому ви за неї тоді не воювали? Тим більше, там багато було українських військ. Чому не воювали? Що, визнали, що не ваша земля?»¹⁴⁹.

Подібні тези А. Лукашенка повторювали й на порталі «Українська правда», додаючи, що того дня білоруський президент ще й розкритикував і українські, і російські медіа, які, мовляв, надзвичайно викривлювали відображення «конфлікту в Україні», але висловлював переконання, що врешті, хоч з обох боків протистояння, «ніхто не забуде це, але з часом все устаканиться», як це було між ворогуючими сторонами після Другої світової війни¹⁵⁰.

Як би там не було, 12 жовтня 2015 р. українські медіа писали про те, що український президент П. Порошенко привітав А. Лукашенка вже з п'ятим переобранням на посаду Президента РБ¹⁵¹, а також відзначали: «...попри те, що спостерігачі ОБСЄ вже висловили розчарування виборами, зокрема процедурою підрахунку голосів, та й самі вибори, попри формальну участь у них, окрім А. Лукашенка, й інших кандидатів, фактично були безальтернативними, вже незабаром було можливе припинення санкцій ЄС проти РБ та А. Лукашенка особисто»¹⁵².

¹⁴⁸ Мельничук Т. Лукашенко: «русский мир» – пропагандистська дурниця. *BBC News. Україна*. 2015. 4 серпня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/08/150804_lukashenko_interview

¹⁴⁹ Там само.

¹⁵⁰ Лукашенко: Донбас буде українським, з Кримом – складніше. *Українська правда*. 2015. 4 серпня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/08/04/7076720/>

¹⁵¹ Порошенко привітав Лукашенка з переобранням. *Еспресо*. 2015. 12 жовтня. URL: https://espresso.tv/news/2015/10/12/poroshenko_pryvitav_lukashenka_z_pereobrannyam

¹⁵² Порошенко привітав Лукашенка з перемогою на виборах. *Українська правда*. 2015. 12 жовтня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/10/12/7084632/>

Однак що далі, то більше наявні у відносинах між Києвом та Мінськом парадокси ставали темою аналітики для українського інформаційного простору. Так, характеризуючи білорусько-українські відносини 2014–2016 рр., у «Deutsche Welle» констатували, що після подій на Майдані РБ зайняла щодо України, м'яко кажучи, суперечливу позицію: з одного боку, від весни 2014 р. на тлі окупації АР Крим та початку війни на Сході України А. Лукашенка на словах підтримував цілісність Української держави та продовжував співпрацювати з її владою, не повторюючи вслід за Кремлем антиукраїнські санкції та врешті надаючи свою столицю як майданчик для перемовин із урегулювання війни на Донбасі; з іншого – станом на 2016 р. білоруська влада не підтримала жодного міжнародного документа, який би засуджував РФ у контексті війни проти України: у березні 2014 р. білоруська сторона проголосувала проти резолюції ГА ООН про територіальну цілісність України, у травні 2015 р. відмовилася підписати комюніке Ризького саміту «Східного партнерства» про анексію АР Крим, а 15 листопада 2016 р. проголосувала проти ухвалення резолюції ГА ООН про порушення прав людини в АР Крим¹⁵³.

Опитані інформаційним порталом експерти сходилися на думці, що завдяки саме такій позиції офіційний Мінськ, не надто піклуючись про довгострокову стратегію в регіональній і глобальній геополітиці, намагався у поточний момент зберігати стабільні, насамперед економічні, відносини з Україною, покращуючи, на тлі створеного реноме «миротворця», свої відносини з ЄС і не погіршуючи з РФ. Наприклад, видання публікувало позицію тодішнього наукового директора київського Інституту євроатлантичного співробітництва Олександра Сушка, який стверджував, що позиція «нейтрального посередника» між Україною та РФ на тлі «гарячої» та гібридної війни між ними дала змогу РБ отримати суттєві дивіденди від ЄС у вигляді скасованих на рубежі 2015–2016 рр. більшості санкцій, введених перед 2014 р. щодо низки

¹⁵³ Завгородня І., Петровська Г. Як Мінськ маневрує між Києвом та Москвою. *DW*. 2016. 22 листопада. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%82%D1%80%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%BB%D1%8F--%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%83-%D1%8F%D0%BA-%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%83%D1%94-%D0%BC%D1%96%D0%B6-%D0%BA%D0%B8%D1%94%D0%B2%D0%BE%D0%BC-%D1%82%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%8E/a-36471376>

фізичних і юридичних осіб із РБ, зокрема й А. Лукашенка, та не втратити важливого для себе українського ринку, хоча по суті жодним чином юридично не підтримуючи Україну як жертву російської агресії. Втім таку тактику білоруського державного керівництва експерт не вважав чимось неочікуваним і надзвичайним, а звичною тактикою, яка тимчасово уможлиблювала позірно «незалежну» від РФ зовнішню політику РБ – настільки, наскільки це дозволяла Москва, яка насправді «відміряє довжину повідка і обмежує для білоруського правителя простір для дій», хоча, на думку О. Сушка, й «у Києві ніхто особливо й не очікував, що Лукашенко буде солідарний з Україною в питаннях, які стануть предметом його конфлікту з Росією»¹⁵⁴.

Аналогічні, але не тотожні, думки висловлював для української редакції «Deutsche Welle» директор мінського Центру європейської інтеграції Андрей Ягоров (Андрэй Ягораў), який хоча теж запевняв, що під час подій 2014–2015 рр. довкола України «керівництво Білорусі швидко зрозуміло, як, не змінюючи своєї політики, заробити бали в очах Києва і західної спільноти», залишаючись союзником–«сателітом» РФ, але переконував, що «сателіт – не васал, і Білорусь може самостійно грати там, де відчуває вигоду, тут не завадить жоден Кремль», тим паче в умовах, коли після перемоги в Україні Революції Гідності РФ посилила тиск не лише проти України, але й проти РБ, тож і «Лукашенко змушений захищатися і навіть сприяти Києву в економічних питаннях – попри те, що Майдан ідеологічно неприйнятний для білоруського режиму»¹⁵⁵. Та й з точки зору економіки, як стверджував А. Ягоров, подальша співпраця РБ та України була більше ніж виправдана: згідно із офіційними даними, станом на 2016 р. українська сторона залишалася третім за величиною економічним партнером Мінська після РФ та ЄС: 8 % торговельного обігу РБ припадало саме на Україну. Водночас білоруська частка в українському товарообігу становила 5 %, хоча після 2014 р. у цьому напрямку тенденції окреслилися низхідні – наприклад, за підсумками перших дев'яти місяців 2016 р. обсяг двосторонньої торгівлі дорівнював 2,8 млрд дол. США, що було удвічі менше, ніж до початку Революції Гідності¹⁵⁶. Втім, констатуючи, що у січні 2016 р. Мінськ і Київ відмовилися від взаємних торговельних обмежень, залагодивши суперечності,

¹⁵⁴ Завгородня І., Петровська Г. Як Мінськ маневрує...

¹⁵⁵ Там само.

¹⁵⁶ Там само.

пов'язані із застосуванням угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, експерт, підсумовуючи, іронізував: «Це вписується у лінію відносин Білорусі з будь-якими країнами: продавати навіть чортам у пеклі які завгодно наші товари, якщо вони їх купуватимуть»¹⁵⁷.

Урешті, як висновували у «Deutsche Welle», факт подальшої підтримки Мінськом лінії добросусідських відносин із Києвом підтверджувався й тим, що за декілька днів до публікації, 10 листопада 2016 р., на зустрічі у Мінську білоруський віце-прем'єр Уладзімір Сямашка (Уладзімір Сямашка) і міністр регіонального розвитку України Геннадій Зубко визначили орієнтири для подальшої співпраці, у межах якої Україна була готова надати свою портову і трубопровідну інфраструктуру для транспортування нафти до нафтопереробних заводів РБ, розвиваючи промислову кооперацію з білорусами, зокрема у сфері військово-промислового комплексу, співробітництво в агропромисловому секторі та використання можливостей залізничних і водних транспортних коридорів, у той час, як РБ зі свого боку сподівалася збільшити об'єм спільного виробництва і товарообіг з Україною до рівня 8 млрд дол. США, хоч і нагадувало це, за визначенням авторів матеріалу видання, «радіше політику дрібного підприємця, який не думає про стратегію ... довгострокового характеру закріплення на українському ринку з чіткою геополітичною орієнтацією»¹⁵⁸.

На «Радіо Свобода» на початку грудня 2016 р. лунали критичніші щодо РБ оцінки. У матеріалі видання констатували, що 2016 р. у геополітичному сенсі для РБ пройшов радше в антиукраїнському, аніж добросусідському до Києва ключі: від спільних білорусько-російських військових навчань, озвучення намірів РФ розмістити на території РБ військову авіабазу, яка потенційно могла загрожувати Україні, і аж до голосування проти української резолюції щодо анексованої АР Крим. Наприклад, у публікації відзначали, що у навчаннях збройних сил РФ і РБ, що відбулися у жовтні 2016 р. неподалік польсько-білоруського кордону, взяли участь, зокрема, російські військові з псковської 76-ї десантно-штурмової дивізії, яка навесні 2014 р. брала участь в окупації Кримського півострова, та й загалом польська та українська сторони припускали, що тоді росіяни «відпрацьовували» напади, відповідно, на Польщу й Україну з території РБ¹⁵⁹.

¹⁵⁷ Там само.

¹⁵⁸ Там само.

¹⁵⁹ Костюк Б. Україна–Білорусь: переформатування відносин? *Радіо Свобода*. 2016. 5 грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28157518.html>

Щоправда, на думку військового експерта Дмитра Тимчука, яку той висловив для порталу, сценарій сухопутного вторгнення в Україну виглядав малоімовірним – через болота та ліси Полісся, які просто були непридатні для переміщення військ і бронетехніки. Втім аналітик у білоруському плацдармі вбачав іншу загрозу – за його прогнозами, у разі російського широкомасштабного вторгнення проти України небезпечним міг стати «авіаційний кулак Росії в Білорусі», який після 2014 р. почав тільки нарощуватися¹⁶⁰.

Однак якщо в цьому випадку станом на 2016 р. такі виклики виглядали поки лише гіпотетичними, то із уже реальних наявних антиукраїнських кроків на міжнародній арені, які встигла здійснити РБ за попередні роки, українські експерти виділяли невідтримку будь-яких ініціатив, пропонувані офіційним Києвом на рівні ГА ООН, у яких критично оцінювалися російські дії в контексті військової агресії проти України. Наприклад, «Радіо Свобода» наводило слова постійного представника України в ООН Володимира Єльченка від 16 листопада 2016 р. (сказані наступного дня після того, як РБ опинилася серед держав, що не підтримали проєкт резолюції з критичною оцінкою становища прав людини в окупованій РФ АР Крим), який назвав таку позицію офіційного Мінська «антиукраїнською», яка мала б спонукати українську сторону переглянути дотеперішні відносини між Києвом і Мінськом. А тодішня віцеспікер парламенту та Уповноважена Президента України з мирного врегулювання ситуації у Донецькій та Луганській областях І. Геращенко взагалі трактувала дії Білорусі у 2016 р. «ножем у спину»: «Що стосується позиції Білорусі, то ми її розцінюємо як ніж у спину. Ми дякуємо білоруській стороні за незалежний майданчик у Мінську, і ми цінуємо це. Але незалежний майданчик має бути незалежним в усіх позиціях, а не заангажованим в одну сторону. І тому ми звертаємось до білорусів з проханням так само шанувати право України відстоювати нашу незалежність і суверенітет і розуміти, що наступним буде Мінськ, якщо сьогодні Київ не захистить нашу незалежність»¹⁶¹.

Натомість для колишнього посла України в РБ у діях Мінська не було чогось неочікуваного, бо, на його думку, вплив на білоруську дипломатію зі сторони РФ був тривалим і стійким уже протягом декіль-

¹⁶⁰ Костюк Б. Україна–Білорусь...

¹⁶¹ Там само.

кох десятиліть, а межі «самостійності» дипломатії офіційного Мінська охоплювали лише ті сфери, які мало цікавили Кремль, і це точно не стосувалося України. Та й на рівні населення РБ відчувався постійний вплив російської пропаганди – медіа РФ вільно та без цензури мовили в білоруському інформаційному просторі, «цілодобово паплюжачи Україну і створюючи з українців образ “ворога-бандерівця” для білорусів». За таких умов, на його думку, взагалі спроби Києва домовлятися з одіозним Президентом РБ А. Лукашенком були помилкою і правильніше українській стороні підтримувати білоруську політичну опозицію та громадський сектор із перспективою розбудови у майбутнього геополітичного союзу «Балто-Чорноморської осі» – на першій стадії гуманітарної платформи, яка об’єднала б політиків, журналістів, митців і суспільство для пошуку порозуміння між Україною, РБ (нелукашенківською), Польщею і країнами Балтійського регіону. Тож і до припущення «Радіо Свободи» щодо можливого у найближчій перспективі ускладнення відносин між РБ та Україною він ставився як до явища закономірного та передбачуваного¹⁶².

Водночас, на думку експерта-політолога й історика Олександра Палія, можливий білорусько-український конфлікт був насправді справою загрозливою, адже, попри все, Мінськ залишався чи не єдиним майданчиком багатосторонніх перемовин щодо врегулювання війни на Сході України, а у разі ескалації ситуації «велика ділянка кордону з Білоруссю будь-якої миті могла стати українсько-російською». З цієї причини білоруський політолог із київського аналітичного центру «Український інститут майбутнього» Ігор Тишкевич закликав гостро не реагувати на спільні навчання військовослужбовців РФ і РБ, адже з їхнього боку йшлося всього лише про виконання обома сторонами низки двосторонніх угод щодо спільної безпеки в рамках Союзної держави та ОДКБ безвідносно до третіх сторін, зокрема України, а ось погіршення відносин із РБ з українського боку могло суттєво вдарити передусім, як запевняв експерт, по дуже вигідних для обох сторін економічних білорусько-українських відносинах. Ба більше, у таких обставинах він рекомендував якнайшвидше виправити дипломатичну «прогалину» саме з українського боку, яка тривала від 2015 р., – призначити замість тимчасово повіреного повноцінного посла України в РБ, а отже, сформував сторону, з якою у Мінську могли б стаціонарно проводити консультації на високому

¹⁶² Там само.

дипломатичному та політичному рівні, перш ніж на міжнародній арені обговорювати українську проблематику¹⁶³.

Жодних серйозних розбіжностей між Україною та РБ на початку 2017 р. не вбачала й політичний аналітик Марія Золкіна, яка на порталі «Слово і діло» стверджувала, що хоч офіційний Мінськ і перебував насправді у багатоаспектній залежності від Кремля (економічній, енергетичній і навіть культурній), але маневрування і з Києвом для РБ було вкрай важливим, адже створювало «місточок», який міг посприяти подальшій «відлизі» білоруської сторони із Заходом. Тож експертка підсумовувала: «Для Білорусі Україна у певному сенсі – вікно можливостей знайти відгук на Заході. Тому серйозні конфлікти між державами навряд чи будуть, але нам (українській стороні – П. А.) слід враховувати маневрування Білорусі»¹⁶⁴.

Тоді відносини між Україною та РБ ще вдалося втримати у неконфронтаційних, стриманих рамках (навіть із певними нотками добросусідства) і вони продовжували характеризуватися помірною стабільністю та прагматизмом (хоч і поєднуваним з обережністю) з обох сторін. Важливим і показовим маркером у цьому контексті були одразу два візити А. Лукашенка (вперше після 2014 р.) у 2017 р. до України.

Наприклад, «Лівий берег», висвітлюючи спільний вояж А. Лукашенка та П. Порошенка до Чорнобиля 26 квітня 2017 р. для вшанування 31-річчя трагедії на Чорнобильській АЕС, відзначали слова українського президента щодо того, що для України залишалося надзвичайно важливим, «щоб українсько-білоруський кордон був, є і завжди буде кордоном дружби, кордоном добросусідства, межею нашого надійного партнерства», а сама українська сторона отримала від білоруського візаві запевнення, що «ніхто не зможе втягнути Білорусь у війну проти України», бо «цього не допустить миролюбний білоруський народ і досвідчений високоповажний президент Олександр Лукашенко»¹⁶⁵.

¹⁶³ Костюк Б. Україна–Білорусь...

¹⁶⁴ Золкіна М. Між двох вогнів: аналітик про українське питання для Білорусі та залежність від РФ. *Слово і діло*. 2017. 24 березня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/03/24/pogljad/polityka/mizh-dvox-vohniv-analytik-pro-ukrayinske-pytannya-bilorusi-ta-zalezhnist-uf>

¹⁶⁵ Лукашенко пообіцяв Порошенкові, що ніхто не зможе втягнути Білорусь у війну проти України. *LB.ua*. 2017. 26 квітня. URL: https://lb.ua/news/2017/04/26/364907_lukashenko_poobeshchal_poroshenko.html

Водночас на порталі «Главком» звертали увагу й на заяви білоруського глави держави, який на тій же зустрічі вкотре відзначав, що РБ зацікавлена у розвитку всебічної українсько-білоруської співпраці, зокрема у межах низки проєктів із ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, і Мінськ був готовий поділитися досвідом з Україною у створенні радіаційно-екологічного біосферного заповідника в Чорнобильській зоні відчуження, оскільки в самій РБ уже давно існував Поліський державний радіаційно-екологічний заповідник¹⁶⁶.

На порталі «День» розповідали й про іншу зустріч, яку цього дня провели глави України та РБ – із білоруської сторони, у президентській резиденції «Лясковичі» у Гомельській області. Під час останньої сторони провели переговори з комплексу питань двостороннього співробітництва, передусім у торговельно-економічній сфері, а також щодо політичної взаємодії і подальших зусиль із мирного врегулювання конфлікту на Донбасі, і білоруський президент встиг вчергове наголосити, що «українці ніколи для білорусів не були чужими людьми», бо вони «рідні», до яких білоруси якщо і «приїжджають в гості», то не зі зброєю, а «лише на тракторі» – «працювати лише в ім'я миру»¹⁶⁷. У виданні загалом відзначали, що зустріч українського та білоруського глав держав після тривалої перерви була радше позитивним моментом, адже станом на момент її проведення РБ усе ще мала для України стратегічне значення, насамперед через проведення в її столиці Тресторонньої контактної групи, а також через те, що регулярні контакти Києва з Мінськом дозволяли принаймні частково нівелювати той факт, що білоруська сторона була й залишалася союзником РФ, хоч у тому ж матеріалі журналісти й наводили слова вже Романа Безсмертного про те, що в офіційних відносинах України та РБ за останні роки було «дуже багато лицемірства»¹⁶⁸.

Однак на інформаційному порталі Посольства України в РБ констатували, що під час робочого візиту П. Порошенка до РБ глави держав обговорили широкий спектр питань двосторонньої співпраці, коли «динаміка зростання взаємного товарообігу у 2016 р. свідчила про різке покращення економічної ситуації в Україні», в галузях сільськогосподарського

¹⁶⁶ Жиренко Х. Порошенко та Лукашенко разом вшанували пам'ять Героїв Чорнобиля. Фотогалерея. *Главком*. 2017. 26 квітня. URL: <https://glavcom.ua/photo/poroshenko-ta-lukashenko-razom-vshanuvali-pamyat-gerojiv-chornobilya-fotogalereya-411693.html>

¹⁶⁷ Капсамун І., Сірук М. Чорнобиль: досвід на двох. *День*. 2017. 26 квітня. № 74. URL: <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/chornobyl-dosvid-na-dvokh>

¹⁶⁸ Там само.

машинобудування, автомобілебудування, енергетичного машинобудування, розширення ринків двох країн для товарів і послуг із України та РБ, енергетичної безпеки, збереження та збільшення присутності РБ на ринку нафтопродуктів України, можливої співпраці в експлуатації, будівництві, поведженні з ядерними відходами. Окрім того, А. Лукашенка тоді зауважував про важливість для РБ українського ринку як одного з основних ринків збуту для білоруських підприємств (як, зрештою, білоруського ринку для українських підприємств), постійне зростання товарообігу між двома країнами. Врешті у матеріалі підсумовувалося, що у 2017 р. РБ займала 4-ге місце серед торгівельних партнерів України, а Україна – 2-ге серед торгівельних партнерів РБ, що, мовляв, вказувало на виправданість і важливість подальшої співпраці сторін¹⁶⁹.

Урешті-решт, на думку кореспондентів «Радіо Свобода» (проект «Крим. Реалії»), квітнева одноденна серія зустрічей в українському Чорнобилі та на білоруській території в резиденції «Лясковичі» могла бути навіть «спробою вивести відносини Києва й Мінська з московської тіні», коли «після двох років паузи контакти на вищому рівні між Києвом і Мінськом відновилися, від Олександра Лукашенка була заява, що Білорусь працюватиме тільки заради миру в Україні, а також за певнення, що ніхто й ніколи не зможе втягнути Білорусь у війну проти України», а сама білоруська сторона хоч і перебувала надалі під активним впливом РФ, та й у самій РБ державні медіа почасти тиражували антиукраїнську риторичку, зокрема стверджуючи, що в Україні начебто готують бойовиків для ескалації ситуації в РБ, але водночас російська сторона, вимагаючи від Мінська максимально обмежувати свої контакти з Україною, не пропонувала нічого вигіднішого натомість. Тож і для РБ підтримання стабільних відносин із Києвом було частиною відстоювання власних національних інтересів. Відтак, із покликанням на твердження білоруського політолога А. Ягорова, у «Радіо Свобода» переконували: «...хоча Кремль дійсно нервують ці контакти (між РБ та Україною – П. А.), але їх не може не бути між двома близькими народами, сусідами»¹⁷⁰.

¹⁶⁹ Україна та Білорусь активізують економічну співпрацю – зустріч Президентів двох держав. *Посольство України в Республіці Білорусь*. 2017. 27 квітня. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/news/56761-ukrajina-ta-bilorusy-aktivizujuty-jekonomichnu-spivpracuju-zustrich-prezidentiv-dvoh-derzhav>

¹⁷⁰ Калиновський В. Білорусь і Україна: дружба проти Росії? *Радіо Свобода*. 2017. 27 квітня. URL: <https://ua.krymr.com/a/28455710.html>

Зрештою, через три місяці А. Лукашенка відбув до України вже з тривалішим, дводенним, візитом – тоді перебував у Києві 20–21 липня 2017 р. На «Радіо Свобода» перемовини, які передбачали зустріч А. Лукашенка з українським президентом П. Порошенком у форматі «віч-на-віч», а згодом – у розширеному складі та під час українсько-білоруського бізнес-форуму, назвали такими, що будуть «про економіку без гострих політичних кутів», оскільки очікували, що на них сторони обговорюватимуть радше економічні аспекти співпраці двох держав, аніж, наприклад, питання врегулювання конфлікту на Сході України¹⁷¹. Характерно, що, на думку білоруського журналіста Юрія Дракахруста (Юрий Дракахруст), позицію якого публікували у матеріалі, в центрі уваги інтересів Аляксандра Лукашенка під час київського вояжу була, зокрема, тема поставок енергоносіїв, а саме експорту електроенергії з Білоруської АЕС в Україну, що для білоруської сторони було вкрай важливим на тлі можливих блокувань транзиту енергії з боку країн Балтії та Польщі¹⁷². Водночас аналітик Українського інституту майбутнього Ігор Тишкевич припускав, що під час зустрічей перемовники будуть обговорювати й спільні проекти, запропоновані ще у 2016 р. українським урядом щодо можливості переробки української нафти на Мозирському НПЗ із подальшим транспортуванням нафти нафтогоном «Одеса–Броди» та перевезення білоруських товарів Дніпром¹⁷³.

Опитані кореспондентами «Радіо Свобода» експерти сходилися на думці, що хоча метою липневого вояжу А. Лукашенка до України були радше економічні аспекти дипломатії, цілком уникнути обговорення політичної теми в контексті російсько-українського конфлікту сторонам не вдасться: кримінальні переслідування в РБ добровольців-білорусів, які воювали на Донбасі на боці України; майбутні спільні російсько-білоруські навчання «Захід-2017», заплановані на вересень на території РБ, які вже встигли викликати занепокоєння офіційного Києва; збереження Мінська як нейтрального майданчика для подальшого дипломатичного врегулювання війни на Сході України.

У будь-якому разі, як влучно для інтернет-видання зауважував український політичний експерт та науковець Є. Магда, українській стороні у липні 2017 р., як і раніше, доведеться зіткнутися із характерною

¹⁷¹ Лукашенко в Києві: про економіку без гострих політичних кутів. *Радіо Свобода*. 2017. 20 липня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28628450.html>

¹⁷² Там само.

¹⁷³ Там само.

ознакою політики А. Лукашенка – постійним маневруванням: «Він постійно маневрує між ЄС та Росією, між Україною та Росією, між Грузією та Росією. Треба із розумінням ставитися до його окремих кроків, але при цьому не дозволяти йому “сідати Україні на голову”. Лукашенко у Києві вирішуватиме власні проблеми, а завдання українського керівництва – не дозволити йому зробити це коштом України»¹⁷⁴.

А тодішнє лавірування білоруського президента було показовим. Наприклад, у «Новинарні» звертали увагу на надзвичайну річ із липневого візиту А. Лукашенка до України – він, людина із переважно позитивними щодо радянської спадщини поглядами, відвідав Національний музей «Меморіал жертв Голодомору», «який справив на нього значне враження»¹⁷⁵.

На порталі «Тексти» іронічно зауважували, що у той час, коли білоруські збройні сили готувалися до чергових спільних навчань із російськими військовими, їхній верховний головнокомандувач перед зустріччю з президентом України П. Порошенком вклонявся українським воїнам, які зустрічали його почесною вартою представників різних родів військ ЗСУ та оркестром перед адміністрацією Президента України у Києві¹⁷⁶.

В українській редакції BBC це пояснювали тим, що й сама літня поїздка А. Лукашенка була частиною «політичної “акробатики”», до якої дедалі частіше почав вдаватися у зовнішній політиці глава РБ після 2014 р. – багатовекторно «дружити з усіма, рівною мірою розвивати співпрацю зі Сходом і Заходом, не вибираючи між ними ... замість того, щоб сваритися і втягуватися у конфлікти»¹⁷⁷.

На думку експерта Тараса Березовця, такий підхід особливо активізувався з 2016 р. – після суперечки між РФ та РБ щодо цін на газ і мит на постачання нафти з РФ, який спонукав Мінськ ще активніше шукати контакти з Києвом аж до готовності постачати пальне для українського війська та працювати над спільними проектами в оборонній галузі¹⁷⁸. Як

¹⁷⁴ Лукашенко в Києві...

¹⁷⁵ Лукашенко вклонився українським військовим. *Новинарня*. 2017. 21 липня. URL: <https://novynarnia.com/2017/07/21/lukashenko-vklonivysya-ukrayinskim-viyskovim/>

¹⁷⁶ Лукашенко в Києві вклонився українським військовим – тим часом готуються спільні маневри армій Росії й Білорусі. *Texty.org.ua*. 2017. 21 липня. URL: https://texty.org.ua/fragments/78115/Lukashenko_v_Kyjevi_vklonyvsa_ukrajinskym_vijskovym_78115/

¹⁷⁷ Дорош С. Лукашенко у Києві: на танку чи на тракторі? *BBC News. Україна*. 2017. 20 липня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40666729>

¹⁷⁸ Там само.

би не було, як підсумовував для видання Є. Магда, про що б не говорили та про що б не домовилися 21 липня 2017 р. у Києві два президенти, «Олександр Лукашенко за своєю природою ... змушений маневрувати між Україною і Росією, Росією та ЄС, Росією і Китаєм. Це постійні маневри. І це означає, що рішення, які будуть оголошені у Києві публічно, будуть парасолькою для неопублічних домовленостей»¹⁷⁹.

У схожому ключі написаний і матеріал «Європейської правди», присвячений зустрічі. Остання, на думку автора публікації, голови Ради зовнішньої політики «Українська призма» Геннадія Максака, проходила на тлі як позитивних (проведення на початку липня 2017 р. ПА ОБСЄ в Мінську, прийняття на ній низки резолюцій у вигідному для України ключі, із засудженням російської агресії, зокрема і щодо підтримки суверенітету та територіальної цілісності України, під час проведення якої і сам Аляксандр Лукашенка, і білоруська делегація в ПА ОБСЄ змусли понервувати російських колег) та негативних (деструктивної позиції офіційного Мінська під час підготовки та прийняття українських резолюцій в ООН, затримання напередодні білоруського громадянина в Україні за підозрою у шпигунстві на користь РФ) подій, ще й у не надто вдалу річницю – початок візиту білоруського глави держави співпав із роковинами загибелі у тому ж таки Києві білоруського журналіста Павла Шарамета (Павел Шарамет), який на початку президентства Аляксандра Лукашенка створив йому багато іміджевих клопотів та врешті став об'єктом тамтешніх політичних репресій. Однак, як підсумовував Г. Максак, «перевага виявилася на позитивній стороні», і в результаті сторони отримали зустріч «з оркестром та обіймами», одним із ключових підсумків якої стало підписання нової дорожньої карти міждержавної співпраці з чітко визначеними напрямками та орієнтирами до 2020 р. та збереження миротворчої позиції РБ, яка «дозволяє утримати Росії від посилення свого впливу на офіційний Мінськ», а водночас – й можливість дипломатичного завершення російсько-української війни. Щоправда, на думку автора матеріалу, «розуміючи ситуацію, в якій наразі перебуває Мінськ у відносинах з Кремлем, очікувати на однозначну підтримку і гарантії з боку білоруського президента не варто», однак на неформальному та неопублічному рівні підтримка Києва Мінськом була цілком можливою. Звідси – і висновок Г. Максака щодо того, що «наявність двох рівнів комунікацій, публічного і неофіційного, які часто-густо можуть не збігатися»,

¹⁷⁹ Там само.

цілком могла стати «хронічною ознакою» білорусько-українських відносин у середньостроковій перспективі¹⁸⁰.

Урешті, в Українському інституті майбутнього також констатували, що черговий контакт білоруського президента з українською стороною (і, відповідно, черговий його візит, яких після 2014 р. усе ще було «менше, ніж до Росії, але набагато більше, ніж до будь-якої іншої країни-сусідки») був важливим для обох держав, і, на думку експерта зазначеного вище інституту І. Тишкевича, особливо для РБ, оскільки йшлося не лише про розвиток майбутніх ринків, прибутки та перспективи спільних бізнес-проектів (хоча про них теж), але й про можливість перетворення України на «адвоката» РБ у контактах із ЄС та США з політичних, економічних і гуманітарних питань¹⁸¹.

Зрештою, описуючи сам перебіг перемовин, в інтернет-виданні «Тексти» наголошували, що після урочистостей український і білоруський глави на початку у форматі «віч-на-віч» обговорили розробку нових підходів, орієнтирів та «дорожньої карти» співпраці між Україною та РБ, а пізніше на рівні більших делегацій під головуванням президентів була запланована розмова про розвиток політичної, торговельно-економічної та гуманітарної співпраці між офіційними Києвом та Мінськом, зокрема поточний стан і перспективи взаємодії в економіці, насамперед у таких сферах, як торгівля, інвестиції, промислова кооперація, нафтохімічний комплекс, енергетика, сільське господарство, транспортно-логістична галузь, розвиток міжрегіонального діалогу, а також подальший розвиток прикордонного співробітництва¹⁸². У «Текстах» відзначали й характерну деталь – у той час, коли білоруський президент перебував на аудієнції в українського візаві, тодішній міністр оборони України Степан Полторак у соцмережі «Facebook» того ж дня висловлював занепокоєння з приводу проведення на території РБ російсько-білоруських військових навчань «Захід-2017», які, на його думку, могли бути використані, «щоб

¹⁸⁰ Максак Г. Говоримо про економіку, думаємо про політику: з чим Лукашенко приїхав до Києва. *Європейська правда*. 2017. 21 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/07/21/7068835/>

¹⁸¹ Навіщо Лукашенко так часто їздить з офіційними візитами в Україну? *Український інститут майбутнього*. 2017. 20 липня. URL: <https://uifuture.org/publications/naviso-lukashenko-tak-casto-izdit-z-oficijnimi-vizitami-v-ukrainu-tiskevic/>

¹⁸² Лукашенко в Києві вклонився українським військовим – тим часом готуються спільні маневри армій Росії й Білорусі. *Texty.org.ua*. 2017. 21 липня. URL: https://texty.org.ua/fragments/78115/Lukashenko_v_Kyjevi_vklonyvsa_ukrajinskym_vijskovym_78115/

почати агресію не тільки проти України, а й проти будь-якої іншої країни Європи, яка має спільний кордон з Росією»¹⁸³.

В українській редакції ВВС ще напередодні зустрічі П. Порошенка та А. Лукашенка запевняли, що однією з ключових тем липневих перемовин президентів, поруч із питанням дипломатичного вирішення конфлікту на Донбасі, будуть і прагнення України домогтися від білоруської сторони гарантій того, що вересневі російсько-білоруські військові навчання, які мали пройти біля українського кордону, не становитимуть загрози для України¹⁸⁴. А вже після перемовин на порталі відзначали, що, окрім підписання представниками обох країн низки угод щодо співпраці в економіці, науці та культурі, Україна ще й отримала від офіційного Мінська чергові обіцянки, що територія РБ ніколи не використовуватиметься для агресії проти України, а «українсько-білоруський кордон ніколи не буде кордоном війни», а ще – пропозицію від А. Лукашенка «постачати мешканцям Донбасу гуманітарну допомогу без посередників найкоротшим шляхом через територію України», що, мовляв, «знайшло підтримку в українській сторони»¹⁸⁵.

Зі свого боку «Радіо Свобода» також тиражувало заяви для преси у день зустрічей П. Порошенка та А. Лукашенка. Так, український президент наголошував, що вчергове отримав запевнення від білоруського глави держави, що «територія дружньої Україні Республіки Білорусь ніколи не використовуватиметься для агресивних дій проти України, а українсько-білоруський кордон ніколи не буде кордоном війни ... натомість завжди буде кордоном нашої дружньої співпраці, кордоном миру»¹⁸⁶. Зі свого боку А. Лукашенка відзначив, що Україна може й надалі розраховувати на РБ у справі досягнення миру та стабільності, зокрема й на те, що «його країна в контексті врегулювання конфлікту на Донбасі і надання майданчика для переговорів зробить те, що попросять президенти України і Росії як сторони, найбільш залучені у цей конфлікт»¹⁸⁷.

¹⁸³ Там само.

¹⁸⁴ Дорош С. Лукашенко у Києві: на танку чи на тракторі? *BBC News. Україна*. 2017. 20 липня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40666729>

¹⁸⁵ Зустріч президентів: заяви про мир, втрата свідомості та оголена дівчина. *BBC-news. Україна*. 2017. 21 липня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40680700>

¹⁸⁶ Лукашенко знову запевнив, що з території Білорусі не буде агресії проти України, – Порошенко. *Радіо Свобода*. 2017. 21 липня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28630880.html>

¹⁸⁷ Там само.

Зрештою, як підсумовували на сайті Посольства України в РБ, «офіційний візит Президента Білорусі О. Г. Лукашенка засвідчив збереження високого рівня українсько-білоруських відносин, підтримку білоруською стороною територіальної цілісності та суверенітету України, готовність сприяти врегулюванню ситуації на південному сході України, а також прагнення обох сторін до суттєвого розширення обсягів двосторонньої торгівлі»¹⁸⁸.

Експерт Михайло Жирохов зафіксував й активізацію навіть військової співпраці між Києвом та Мінськом після 2014 р., як би парадоксально це не виглядало на тлі того, що саме білоруський союзник – РФ – розпочала військову агресію проти України. Так, аналітик на порталі «Mind» констатував, що саме події «російської весни» 2014 р. неабияк налякали як РБ, так і Казахстан, і стали першим поривом Мінська надати реальну допомогу Києву, принаймні частково. Наприклад, саме білоруси заповнили в Україні той вакуум у сфері забезпечення авіапалива, коли її експорт із РФ припинився у 2014 р., а частка Кременчуцького нафтопереробного заводу була надто мала для повноцінного забезпечення. Тож у 2014–2015 рр. саме білоруське паливо займало понад 50 % українського ринку. Ще одним украї важливим для української «оборонки» компонентом стали автомобільні комплектуючі (зокрема двигунів) – РБ швидко й охоче організувала поставки двигунів та акумуляторів для військової техніки, як, врешті, прямі поставки автомобільної техніки, а також оптики, систем наведення, спеціальних тканин і матеріалів. Експерт наводив і конкретні цифри такої білоруської «військової торгівлі»: тільки у 2014 р. в Україну продано електродвигунів та електросилових установок на суму 2,19 млн дол. США; наприкінці 2015 р. було укладено угоду про постачання в 2016 р. 120 вироблених у Мінську вантажівок МАЗ-6317 для потреб української армії; за 2014 р. лише за офіційними каналами Україна купила в РБ біноклі, монокуляр і тепловізори на 1,7 млн дол. США, ще на 1 млн дол. США докупила прицілів і на понад 1,1 млн дол. США – далекомірів і пристроїв на рідких кристалах тощо¹⁸⁹.

¹⁸⁸ 20–21 липня 2017 року відбувся офіційний візит Президента Республіки Білорусь О. Г. Лукашенка в Україну. *Посольство України в Республіці Білорусь*. 2017. 21 липня. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/news/58746-20-21-lipnya-2017-roku-vidbuvsya-oficijnij-vizit-prezidenta-respubliki-bilorusy-oglukashenka-v-ukrajinu>

¹⁸⁹ Жирохов М. Для чого Україна посилює військову співпрацю з Білоруссю. *Mind.ua*. 2017. 16 серпня. URL: <https://mind.ua/openmind/20175456-dlya-chogo-ukrayina-posilila-vijskovu-spiivpracyu-z-bilorusyju>

Звідси й досить парадоксальний з позиції сьогодення висновок М. Жирохова: «Поки західні союзники України в роздумах, чи варто озброювати Київ у війні з Росією, “найближчий союзник” Росії протягом трьох років допомагав і допомагає нашій країні в боротьбі з “гібридною загрозою” на Донбасі. Причому суми цієї допомоги вимірюються значними сотнями мільйонів доларів»¹⁹⁰. Щоправда, як висновок експерт, була у такій інтенсивній співпраці і зворотня сторона медалі: замість переходу одразу ж у 2014 р. на західне озброєння Україна (щоправда, не лише з власної волі, але під тиском обставин) вирішила залишитися у «пострадянській» системі координат технологічної співпраці у сфері «оборонки», що могло у майбутньому поставити розвиток технологічних циклів в Україні, надалі «зав’язаних» на тісній співпраці з державою, яка залишалася й союзником РФ, у глухий кут, коли без зовнішньої допомоги й «ракети не літатимуть», й «БТри не їздитимуть»¹⁹¹.

Однак попри деклароване на словах «добросусідство» та співпрацю, фактично офіційний Мінськ у ключових міжнародних рішеннях продовжував підтримувати РФ, а не будь-які українські ініціативи. Наприклад, коли 14 листопада 2017 р. Третій комітет ГА ООН ухвалив проєкт оновленої резолюції 72/190 «Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи АР Крим та м. Севастополь», у якій, з-поміж іншого, закликали РФ негайно зупинити всі порушення і зловживання проти жителів півострова, зокрема дискримінацію, невинуваті арешти, катування й інше жорстоке та негуманне поводження, негайно звільнити громадян України, яких незаконно утримують і судять без дотримання елементарних стандартів правосуддя, та припинити безкарність дій порушників, як і засуджували примусове переведення мешканців АР Крим на російське громадянство, а також відсутність доступу до півострова Моніторингової місії ООН з прав людини. РБ опинилася серед 25 держав, які не підтримали документ (і всього серед трьох європейських – поруч із РФ та Сербією).

На порталі «День» зауважували, що це вкотре ставило під сумнів справжній «нейтралітет» РБ між офіційними Києвом і Москвою. Наприклад, у виданні цитували тодішню віцеспікерку парламенту та уповноважену з мирного врегулювання конфлікту в Донецькій і Луганській областях І. Геращенко, яка на своїй сторінці на «Facebook» акцентувала на суперечності позиції

¹⁹⁰ Там само.

¹⁹¹ Там само.

РБ в ООН із її претензіями на «певні миротворчі лаври», адже фактичні голосування білоруської делегації на ГА ООН йшли «врозріз із гучними заявами про нейтральність», що стало «другим ножом у спину Україні після подібного минулорічного голосування»¹⁹². А от на переконання ексміністра закордонних справ України у 2007–2009 рр. В. Огриска, позиція РБ в ООН була прогнозованою, у той час як сприйняття українською владою офіційного Мінська як «нейтрального майданчика, де відбувається взаєморозуміння, і що Білорусь у цьому плані відіграє якусь роль» ще від 2014 р. було хибним. На думку колишнього дипломата, насправді РБ не була тією державою, яка проводить незалежну від Кремля зовнішню політику, незмінно залишалася «у фарватері російської загарбницької лінії», на тлі постійного контролю РФ білоруського безпекового простору, тож і за таких обставин «говорити про якісь зовнішньополітичні ініціативи, які були б відмінними від московських, – щонайменше наївно»¹⁹³.

Зрештою прикметною для ілюстративності справжнього рівня «добросусідства» РБ та України для українських інформаційних ресурсів, зокрема «Укрінформу», була й ситуація із викраденням у білоруському м. Гомель увечері 24 серпня 2017 р. 19-річного сина українського офіцера-прикордонника Павла Гриба людьми в цивільному (російськими спецслужбовцями), після чого він врешті опинився у російському СІЗО м. Краснодар із підозрою в організації тероризму¹⁹⁴.

Останній факт, поруч із затриманням у 2017 р. ще двох інших українців – Павла Шаройка (власного кореспондента «Українського радіо» затримали 15 жовтня 2017 р.) та Олександра Скиби (директора ПАТ «Завод обважнювачів» затримали під час відрядження до Мінська 15 листопада 2017 р.), на думку аналітика міжнародної політики Олега Волошина (опубліковану на порталі «Слово і діло»), продемонстрував, що явище дипломатично нейтральної чи навіть «союзної» для України РБ, яке формально існувало протягом трьох років після 2014 р., поступово відходило в історію, і білоруська сторона свідомо почала загострювати відносини з Україною¹⁹⁵.

¹⁹² Пушкарук Н. (Не) нейтральна Білорусь. *День*. 2017. 16 листопада. № 206. URL: <https://day.kyiv.ua/article/den-planety/ne-neytralna-bilorus>

¹⁹³ Там само.

¹⁹⁴ Стали відомі подробиці затримання українця Павла Гриба в Білорусі. *Укрінформ*. 2017. 13 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2303992-stali-vidomi-podrobici-zatrimanna-ukrainca-pavla-griba-v-bilorusi.html>

¹⁹⁵ Коли вчорашні союзники стають ворогами: помилки України та прийоми Білорусі. *Слово і діло*. 2017. 22 листопада. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/11/22/>

Водночас, на переконання експерта-міжнародника, голови Фонду «Майдан іноземних справ» Богдана Яременка (висловлене на сайті «Радіо Свобода»), про щось нелогічне не йшлося, адже і досі, мовляв, РБ по-справжньому посередником ніколи не була, бо ще від березня 2014 р. на рівні ООН і «при всіх інших нагодах» підтримувала російську позицію щодо війни проти України, тож і щораз очевидніший конфлікт Києва з Мінськом був чітко «запрограмований, системний, впливає з того, що дві країни рухаються у протилежних напрямках і Білорусь є союзником нашого ворога (РФ – П. А.)», і таку існуючу «стратегічну несумісність з Білоруссю» обов'язково варто було б враховувати українській владі у вибудовуванні дипломатії ще від 2014 р. (чого, за твердженням експерта, насправді не було), а у майбутньому – й поготів¹⁹⁶. Ба більше, на думку Б. Яременка, величезною помилкою українського державного керівництва було загравання із білоруським президентом А. Лукашенком (включно із його запрошенням на зустрічі до України) під приводом, що саме він, мовляв, буде тим гарантом, який забезпечить те, що РБ ніколи не становитиме військової загрози для України, особливо, коли віддати «на відкуп» економічні питання співпраці. Насправді ж, як підсумовував аналітик, Україна мала б навпаки бути зацікавлена у зміні політичного режиму в РБ, бо саме демократичні правові країни не воюють між собою, а ті суперечності, які між ними виникають, вирішують винятково політичними методами, а от допоки в РБ існує режим А. Лукашенка, то ніколи «не зможемо бути спокійними та прогнозовано дивитися на те, що відбувається на тій (білоруській – П. А.) території»¹⁹⁷.

А коли у грудні 2017 р. РБ не підтримала тексту «кримської» резолюції вже й на рівні ГА ООН, в українському інформаційному просторі почали дедалі частіше дискутувати про подальші перспективи Мінська як місця проведення переговорів про мир на Донбасі. Наприклад, на «Радіо Свобода» наприкінці січня 2018 р. констатували, що РБ «з її договірними зобов'язаннями щодо Росії та голосуванням проти України в ООН – далеко не нейтральний майданчик», щоправда, станом на той час жодних серйозних пропозицій щодо зміни місця переговорів також не

poqljad/polityka/koly-vchorashni-soyuznyky-stayut-vorohamy-pomylyky-ukrayiny-ta-pryjomy-bilorusi

¹⁹⁶ Тимошенко Д. Україна та Білорусь рухаються у протилежні боки, – експерт. *Радіо Свобода*. 2017. 23 листопада. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/28870661.html>

¹⁹⁷ Там само.

висували. У виданні наводили й думку українського президента П. Порошенка, який був переконаний, що проблема в реалізації угоди полягала не в Мінську та загалом РБ, а у небажанні дотримуватися її пунктів зі сторони самої РФ та самого російського президента В. Путіна. Такі ж думки висловлював і міністр закордонних справ України Павло Клімкін, який під час пресконференції 22 січня 2018 р. запевняв, що Київ був готовий перенести переговори щодо врегулювання конфлікту на Донбасі на інший майданчик, але насправді не було впевненості, що перенесення переговорів із Мінська якимось чином могло б допомогти у просуванні переговорів через деструктивну позицію російської сторони¹⁹⁸.

Як би там не було, але команда українського президента й надалі намагалася утримувати на належному рівні співпрацю з білоруською стороною, зокрема й у новоствореному форматі – форумі регіонів України та РБ, перший із яких запланували на кінець жовтня 2018 р.

Окреслюючи ситуацію в білорусько-українських відносинах напередодні зустрічі, на «Радіо Свобода» констатували: якщо для Мінська пріоритетом залишалася економіка, то для Києва – безпека. Так, у виданні відзначали, що у контактах із Україною РБ цікавило насамперед зростання товарообігу, оскільки Україна – другий за місткістю ринок для такої важливої галузі білоруської промисловості, як машинобудування, а також українські споживачі купували білоруські продукти харчування, меблі, побутову техніку – важливий ринок в умовах нестабільної економічної ситуації в «союзній» РФ, тим паче тоді, коли логістика поставок білоруських продуктів харчування в треті країни, наприклад КНР, ще не була відпрацьована¹⁹⁹.

Окрім того, на «Радіо Свобода» наголошували й на залежності української сторони від поставок нафтопродуктів із РБ – на той час 40 % бензину і 33 % дизельного пального на український ринок постачалося саме з РБ. Та й загалом за перше півріччя 2018 р. загальний товарообіг між Україною і РБ становив 2 млрд 401,7 млн дол. США (у порівнянні з першим півріччям 2017 р., збільшився на понад 16 %), за цього експорт українських товарів і послуг склав 715,1 млн дол. США (у порівнянні з першим півріччям 2017 р., виріс на 134,2 млн дол. США), а імпорт товарів і послуг із

¹⁹⁸ Костюк Б. Агресія Росії проти України: чи має перспективу «мінський формат»? *Радіо Свобода*. 2018. 24 січня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28994381.html>

¹⁹⁹ Калиновський В. Діалог із другом свого ворога. Тези до зустрічі президентів Порошенка і Лукашенка у Гомелі. *Радіо Свобода*. 2018. 26 жовтня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29564230.html>

РБ в Україну становив 1 млрд 686,6 млн дол. США і збільшився відносно першого півріччя 2017 р. на 194,6 млн дол. США, або 13,1 %²⁰⁰.

Зі свого боку Україна не була впевненою у безпеці своїх громадян, які перебували на території РБ (випадки 2017 р. – зі сином українського офіцера Павлом Грибом, якого викрали у Гомелі невідомі та передали у ФСБ РФ; затриманим мінською міліцією українським письменником Сергієм Жаданом, який приїздив для зустрічей із білоруськими читачами; утримуваним у тюрмі білоруського КДБ українським журналістом Павлом Шаройком; затриманим зранку 25 жовтня 2018 р. із кількогодінною перевіркою у міліцейському відділку Мінська українським видавцем Миколою Балабаном). Окрім того, Україна бажала втримати білоруську сторону у принаймні нейтральному з військової точки зору статусі, тим паче на тлі дедалі активніших заяв А. Лукашенка про начебто активну контрабанду зброї з України до РБ, регулярного дотримання Мінськом проросійської позиції під час важливих для України голосувань в ООН за одночасного прагнення розмістити на Донбасі білоруських військовослужбовців у рамках миротворчої місії ООН (офіційно залишаючись союзником РФ). Із таких позицій сторони й підходили до чергової зустрічі лідерів двох держав, яка мала відбутися під час Першого форуму регіонів України у РБ у Гомелі, коли вкотре для української сторони, як іронічно відзначили на «Радіо Свобода», мав відбутися «діалог із другом (РБ – П. А.) свого ворога (РФ – П. А.)»²⁰¹.

Загалом, як відзначали на офіційному сайті Торгово-промислової палати України, метою таких «регіональних» форумів мало б стати «представлення економічного потенціалу регіонів України та РБ, а також розбудова нових ініціатив і форм економічного, інвестиційного, науково-технічного та культурного співробітництва на міжрегіональному рівні». У рамках Першого форуму, який пройшов 25–26 жовтня 2018 р. у м. Гомель під патронатом Кабінету Міністрів України та Ради міністрів РБ, як повідомляли на порталі, відбулася виставка економічного потенціалу регіонів двох країн (кожна з національних експозицій розміщувалася на площі у 600 м²), зокрема українську експозицію формували за регіональним принципом та за участі всіх регіонів країни. Так, кожному українському регіону надали можливість презентувати економічний та

²⁰⁰ Там само.

²⁰¹ Там само.

інвестиційний потенціал і продукцію підприємств регіону, зацікавлених у виході на ринок РБ або посиленні на ньому своєї присутності²⁰².

Окрім того, в інформаційному просторі звертали увагу й на участь у події президентів обох країн. Так, на «Лівому березі» зауважували, що український глава держави П. Порошенко використовував цей економічний захід для отримання від білоруської сторони чергових обіцянок не перетворювати білорусько-український кордон на сторону, з якої Україні могла б загрожувати небезпека. І, судячи із тодішніх заяв, такі запевнення з боку А. Лукашенка український глава держави вкотре отримав. Наприклад, на порталі відзначали, що під час відвідин гомельського Форуму президент України заявляв, що кордон між РБ та Україною був, є і має залишатися «межею дружби», а тому сторони «в жодному разі не повинні допустити, щоб для України з території Білорусі була будь-яка загроза ... щоб Росія використовувала Білорусь для того, щоб зайти нам з флангу», та й урешті висловив переконання, що в Україні «знають, що цього не буде»²⁰³. Утім на «Лівому березі» додавали, що й про економічні питання тоді український президент не забув, стверджуючи, що «заснована на дружбі співпраця між Україною і Білоруссю» в економіці мала чіткий вимір у прирості понад 23 %, серед іншого завдяки зростанню поставок української продукції до РБ²⁰⁴. А в УНІАН додавали й інший «підрахунок» українського президента – потенціал товарообігу між Україною та РБ становив приблизно 10 млрд дол. США на рік²⁰⁵.

Повторюючи подібні тези, в «Укрінформі» водночас звертали увагу й на зустріч 26 жовтня 2018 р. у Гомелі П. Порошенка із представниками української громади РБ. З ними український президент вшанував пам'ять Тараса Шевченка, поклавши квіти до його погруддя, висловив вдячність державі РБ, у чийй столиці свого часу «ухвалив рішення про проведення переговорів щодо миру в Україні», а самих українців у РБ запевнив, що вони «можуть розраховувати на Україну, бо на сьогодні

²⁰² Перший форум регіонів України та Республіки Білорусь. *Торгово-промислова палата України*. URL: <https://uccr.org.ua/events/forums-and-conferences/pershii-forum-regioniv-ukrayini-ta-respubliki-bilorus>

²⁰³ Порошенко: ми не хочемо, щоб Росія зайшла нам з флангу через Білорусь. *LB.ua*. 2018. 26 жовтня. URL: https://lb.ua/news/2018/10/26/410934_poroshenko_hotim_rossiya.html

²⁰⁴ Там само.

²⁰⁵ Потенціал товарообігу України та Білорусі становить \$10 мільярдів, – Порошенко. *УНІАН*. 2018. 26 жовтня. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10314477-potencial-tovaroobigu-ukrajini-ta-bilorusi-stanovit-10-milyardiv-poroshenko.html>

вона розвивається швидкими темпами, економіка зростає, армія побудована, а незабаром ще свою церкву буде мати ..., бо церква незалежної держави – це один з атрибутів незалежності (мав на увазі отримання томосу про автокефалію Православної церкви України – П. А.)»²⁰⁶.

В «Українській правді», тиражуючи виступ П. Порошенка безпосередньо на Форумі регіонів України та РБ, зауважували, що той наголошував на «важливості місії Білорусі» у питаннях врегулювання ситуації з російською агресією на Донбасі (навіть прирівнюючи її із біблійними «блаженними миротворцями»), оскільки «роль Білорусі тут надзвичайно важлива хоча би тому, що Тристороння контактна група працює в Мінську і Білорусь все, що може робить, щоб організувати цю роботу», та й «дякуючи домовленостям у Мінську були звільнені з в'язниць тисячі заручників», а також висловив «100-відсоткову довіру» особисто білоруському президенту А. Лукашенку та його «надзвичайно важливій місії (миротворчій – П. А.)»²⁰⁷.

В інтернет-виданні звертали увагу й на заяви А. Лукашенка, також оголошені під час виступу на гомельському Форумі, де він заявив, що заради миру РБ готова включитися в конфлікт між Україною і РФ (хоч і не уточнював, яким власне чином), а саму російсько-українську війну на Сході України й надалі означував «ситуацією, яка склалася на Донбасі», яка є «болючим питанням і для Білорусі», і для нього особисто, бо «конфлікту “братів” (українців та росіян – П. А.) не має кінця і війна вже на порозі Білорусі»²⁰⁸. Характерно, що хоч, як зауважували в «Українській правді», білоруський президент стверджував, що у конфлікт в Україні залучено багато сторін (услід російській риторці, натякаючи й на залученість до нього західних держав), та й саму «Білорусь втягнули в цю проблему з усіх боків», ефективне вирішення конфлікту він вважав внутрішнім завданням винятково «трьох слов'янських народів» (білорусів, українців та росіян), за якого «Білорусь готова працювати в рамках домовленостей президентів Росії і України і при цьому його країна не напрошується на роль миротворців або посередників», а просто як

²⁰⁶ Не можна допустити, щоб РФ зайшла Україні у фланг через Білорусь, – Порошенко. *Укрінформ*. 2018. 26 жовтня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2566908-porosenko-ne-hocemo-sob-rt-vikoristala-bilorus-dla-udaru-u-flang.html>

²⁰⁷ Порошенко: На 100% довіряю Лукашенку. *Українська правда*. 2018. 26 жовтня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/10/26/7196370/>

²⁰⁸ Лукашенко: Білорусь готова включитися в конфлікт на Донбасі. *Українська правда*. 2018. 26 жовтня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/10/26/7196367/>

сторона, для якої «неприємно, що українську землю використовують, як розмінну монету» (не уточнивши, щоправда, хто саме її так використовує, як і цілком замовчуючи факт російської агресії проти України), а також додав (у винятково «лукашенківському» стилі), що якщо білоруси колись і прийдуть до України «з півночі – то тільки на комбайнах і тракторах, але ніколи – на танках»²⁰⁹.

Загалом, як підсумовували в одному зі своїх аналітичних документів експерти Ради зовнішньої політики «Українська призма», характеризуючи «модель українсько-білоруського співіснування 2014–2018 рр.», за цей період тодішньому президенту України П. Порошенку вдалося у політичному діалозі обох держав вибудувати систему, яка загалом ґрунтувалася як на сильному персональному контакті глав РБ та України, так і на розгалуженій мережі міжінституційної співпраці, а також відзначалася:

- наданням персональних завірень білоруським лідером під час закритих зустрічей на найвищому рівні щодо недопущення використання білоруської території для проведення актів російської агресії проти України;

- постійним функціонуванням Мінська як майданчика для міжнародних переговорів щодо врегулювання російсько-українського конфлікту, що водночас дозволяли РБ виступати в реноме «нейтральної держави» і користати з цього статусу для досягнення власних вигод, зокрема у відносинах зі західними державами;

- офіційним визнанням РБ необхідності відновлення суверенітету та територіальної цілісності України за одночасного голосування на рівні ГА ООН білоруською делегацією проти українських резолюцій про територіальну цілісність;

- частим поданням подій російсько-українського конфлікту на Донбасі Мінськом у своїх внутрішньополітичних інформаційних кампаніях у не вигідному для України світлі та вслід російській пропаганді²¹⁰.

Однак навесні 2019 р. в Україні мали відбутися чергові президентські вибори, які, з-поміж іншого, могли вплинути й на конфігурацію в білорусько-українських відносинах. Тим паче, як відзначали на порталі «Лівий берег», ще на початку березня 2019 р. А. Лукашенка передбачав

²⁰⁹ Лукашенко: Білорусь готова...

²¹⁰ Максак Г. Модель українсько-білоруського співіснування (2014–2018 рр.). *Україна–Білорусь. Нові виклики та можливості для двосторонніх відносин у 2020–2025 роках*. Лютий 2020. С. 2.

перемогу чинного українського президента²¹¹, а навіть після того, як ключовий конкурент П. Порошенко В. Зеленський у першому турі виборів набрав понад 30 % голосів, у той час, як сам П. Порошенко – майже 16 %, білоруський президент і надалі був схильний припускати, що врешті у кампанії переможе чинний президент України. Ба більше, як відзначали на порталі з покликанням за заяву А. Лукашенка, той, констатуючи, що чимало виборців В. Зеленського голосували за нього в першому турі лише заради протесту проти П. Порошенка, під час інтерв'ю турецькому агентству «Анадолу» («Anadolu») 8 квітня 2019 р. закликав українського виборця у другому турі так не робити: «Нехай мене пробачать українці, але хочу їм сказати: якщо нема за кого голосувати, то і голосувати не треба. Навіщо голосувати за людину, в якій ти не впевнений, адже українці такий важкий політичний шлях пройшли за останні роки. Вони вже наїлися незрозумілих обіцянок. Вони, вже багато разів ризикуючи, вірили політикам і їх підтримували. І весь час виходило навпаки. Останні роки досвіду українського народу – свідчення того, що не можна ризикувати. Якщо вже не виходить, якщо нема за кого голосувати – значить, повторні вибори. Мені здається, це краще, ніж вкотре ризикнути, проголосувати, а потім гірко каятися десять чи більше років»²¹². Щоправда, вже наступного дня, як повідомляли на порталі «Oboz.ua (Obozrevatel)», Аляксандр Лукашенка переконував, що своєю заявою не підтримував якусь зі сторін перед другим туром виборів в Україні, та навіть висловив обурення, що в медіа «гвалт влаштували ... неначе Порошенко мій друг, а Зеленський ворог», і цього разу навіть припустив, що якщо навіть президентом України стане «актор Зеленський», він теж цілком зможе реалізувати себе на посаді – як приклад він назвав колишнього президента США Рональда Рейгана (Ronald Reagan), який до початку політичної кар'єри також був актором²¹³.

Зрештою, вже 22 квітня, наступного дня після другого туру виборів, на яких понад 73 % голосів виборців отримав саме В. Зеленський (П. Порошенко трохи більше 24 %), з'явилося привітання А. Лукашенка В. Зеленському з перемогою, у якому, як повідомляли в «Українській

²¹¹ Лукашенко передбачив перемогу Порошенка на виборах. *LB.ua*. 2019. 1 березня. URL: https://lb.ua/news/2019/03/01/420960_lukashenko_predskazal_pobedu.html

²¹² Там само.

²¹³ Порошенко – друг, Зеленський – ворог? Лукашенко пояснив свою позицію. *Oboz.ua*. 2019. 9 квітня. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/president-2019/v-ukraini-vlashtuvali-valt-lukashenko-poyasniv-zayavu-pro-zelenskogo-ta-poroshenka.htm>

правді», стверджувалося, що «фундаментом відносин між нашими країнами традиційно є загартовані спільною історією братерські зв'язки білорусів і українців», підтверджувалося, що «Білорусь завжди була і залишиться для України передбачуваним партнером, надійним сусідом і добрим другом», та висловлювалося переконання, що «спільні зусилля дозволять зберегти на довгий час і поглибити позитивну динаміку двостороннього співробітництва, а діяльність Зеленського в якості керівника держави буде сприяти процвітанню України, встановленню миру і громадянської злагоди»²¹⁴.

Щоправда, на саму інавгурацію нового українського президента 20 травня 2019 р., на відміну від 2014 р., Аляксандр Лукашенко не прибув, натомість до Києва приїхав лише заступник прем'єр-міністра РБ Ігар Ляшенка (Ігар Ляшэнка) – офіційно під приводом напруженого графіку білоруського глави держави (як це, зрештою, було і з деякими іншими іноземними делегаціями, наприклад зі США, які цього разу замість віцепрезидента, як це було п'ять років тому, відправили міністра енергетики Джеймса Річарда Перрі (James Richard Perry)). Як констатували на сайті «Депо.ua», хоча, з одного боку, справді могло йтися винятково про звичайні накладки у робочих графіках, тим паче, що визначення дати інавгурації спершу затягувалося, а потім було оголошено лише за три дні до проведення. Однак, з іншого боку, в інтернет-виданні припускали, що рівень міжнародного представництва на інавгурації цілком міг корелюватися з готовністю іноземних партнерів підтримати нову владу²¹⁵.

На «Радіо Свобода» неприсутність А. Лукашенка 20 травня 2019 р. у Києві пояснювали ще й тим, що він привітав новообраного українського главу держави з перемогою, намагаючись зберегти дотеперішню висхідну динаміку співпраці Києва та Мінська, але все ще сприймав його «нелогічним переможцем», який здобув успіх у виборчих перегонах із чинним президентом – явище, яке абсолютно не вписувалося в політичні уявлення очільника РБ і навіть могло означати майбутню загрозу для нього самого всередині держави – тим паче напередодні чергових президентських виборів у РБ 2020 р. й з огляду на різницю у віці та політичний

²¹⁴ Лукашенко привітав Зеленського і нагадав про братні зв'язки. *Українська правда*. 2019. 22 квітня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/22/7213170/>

²¹⁵ Паньо Т. Без Лукашенка і Пенса: Чому інавгурація Зеленського стала бідною на гостей. *Депо.ua*. 2019. 20 травня. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/skromno-zate-shvidko-chomu-na-inavguratsiyu-zelenskogo-pribulo-bagato-delegatsiy-nevisokogo-rivnya-20190520964863>

досвід він вважав, що В. Зеленський – «випускник першокласників»²¹⁶. З іншого боку, на порталі стверджували, що сам В. Зеленський у перші місяці президентської каденції почав мимоволі «копіювати» стиль А. Лукашенка, емоційно «розносячи» підопічних чиновників, щоправда аргументували це тим, що, «на відміну від білоруського колеги, який 25 років розгрібає власні ж помилки, Зеленський таким чином вичищає корумповане оточення своїх попередників»²¹⁷.

Однак перша (і, як згодом виявилось, поки остання) очна зустріч президентів В. Зеленського та А. Лукашенка відбулася лише 4 жовтня 2019 р. – у рамках роботи дводенного Другого форуму регіонів України та РБ, який цього разу проходив у Житомирі 3–4 жовтня 2019 р.

Описуючи перебіг цього форуму, на офіційному сайті Посольства України в РБ зазначали, що серед основних заходів події було 8-ме засідання Українсько-Білоруської Консультативної ради ділового співробітництва та переговори між представниками ділових кіл, а також зустріч голів регіонів України та РБ із керівництвом Житомирської області. Окрім того, під час дводенних заходів було підписано 15 документів про співробітництво між регіонами та встановлення партнерства на рівні окремих міст України і РБ, підписання Виконавчої програми науково-технічного та інноваційного співробітництва між Міністерством освіти і науки України та Державним комітетом з науки та технологій Республіки Білорусь на 2019–2021 рр. та Плану консультацій між МЗС України і МЗС Республіки Білорусь на 2020–2021 рр., укладення комерційних контрактів між суб'єктами господарювання на сукупну суму понад 500 млн дол. США. Значне зацікавлення учасників згадуваного форуму викликали виставка великогабаритної техніки, ярмарок продукції і виробів декоративно-прикладного мистецтва України та РБ, а також виставка високих технологій, робототехніки, мехатроніки та стартапів. Загалом, як підсумовували на порталі, Другий форум регіонів України та РБ став важливою двосторонньою подією і засвідчив наявність резервів для подальшого розвитку добросусідських відносин між Україною та РБ в економічній, політичній і культурно-гуманітарній сферах співробітництва, який зібрав довкола себе понад 900 учасників, серед яких із білоруського боку в Україні

²¹⁶ Карней І. Лукашенко не вірив у перемогу Зеленського, а тепер із ним зустрічається. Що керівники України та Білорусі говорили один про одного. *Радіо Свобода*. 2019. 4 жовтня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30198593.html>

²¹⁷ Там само.

були присутні заступник прем'єр-міністра РБ І. Ляшенка, очільники білоруських регіонів, міністри, керівники інших центральних органів білоруської влади, представники бізнесу і промисловості²¹⁸.

Хоча безсумнівно, найбільше в центрі уваги інформаційного простору в Україні була зустріч глав держав.

В УНІАН акцентували на тому, що до зустрічі два лідери підходили з позицій добросусідства, посиленого ще й культурною та мовною близькістю білорусів та українців. Так, на сайті подавали таку цитату В. Зеленського зі зустрічі із А. Лукашенком: «Мені дуже приємно. Ми можемо навіть розмовляти українською мовою, тому що президент Білорусі Олександр Григорович Лукашенко, ми один одного розуміємо, тому що наші мови дуже близькі, і мені дійсно дуже приємно, що наші країни не мають кордонів (далі президент перейшов на російську мову – *П. А.*), тому що я перш за все кажу про людей. Наші люди дружні, наші люди ментально, я вважаю, абсолютно близькі, однакові і я пишаюся (цим – *П. А.*)»²¹⁹. У відповідь білоруський президент також погодився, що сторони справді розуміють одне одного через близькість мов, а також через те, що «і людям наші устремління також зрозумілі»²²⁰.

На «Лівому березі» відзначали, що на твердження українського президента про те, що «між Україною і Білоруссю немає меж, тому що наші люди дружні, ментально близькі, однакові», його білоруський колега зауважив, що прибув разом із делегатами до України як «на близьку, можна сказати рідну землю», із якою у РБ, «незважаючи на кордон, який нас змусили вибудувати, немає ніяких кордонів між людьми», щоб «наживо, віч-на-віч, щоб ще раз звірити наші “годинники”, пройтися по порядку денному наших відносин і домовитися» та запевнити вже й нове українське керівництво у тому, що білоруси «завжди будуть найкращими і найнадійнішими прихильниками, партнерами» і «якщо нова влада (в Україні – *П. А.*) захоче мати з нами братні відносини, ми готові до цього»²²¹.

²¹⁸ 3–4 жовтня 2019 р. у м. Житомир відбувся II Форум регіонів України та Республіки Білорусь. *Посольство України в Республіці Білорусь*. 2019. 4 жовтня. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/news/75144-3-4-zhovtnya-2019-r-u-m-zhitomir-vidbuvsya-ii-forum-regioniv-ukrajini-ta-respubliki-bilorusy>

²¹⁹ Зеленський та Лукашенко проводять зустріч в Житомирі (фото, відео). *УНІАН*. 2019. 4 жовтня. URL: <https://www.unian.ua/politics/10708839-zelenskiy-ta-lukashenko-provodyat-zustrich-v-zhitomiri-foto-video.html>

²²⁰ Там само.

²²¹ Там само.

Водночас у «РБК-Україна» вказували і на курйоз під час виступу А. Лукашенка. Так, обговорюючи економічні відносини двох держав у контексті цього Форуму, білоруський глава держави помилково сказав про «майданчик регіонів Росії», а не України. Після виправлення з боку В. Зеленського він жартома промовив: «Я налякався, думав, невже я “Володимире Володимировичу” (ім’я та по батькові російського президента В. Путіна – П. А.) сказав», чим викликав у залі сміх, яким і без того була наповнена тодішня подія²²².

У ТСН також звертали увагу на досить доброзичливу та навіть жартівливу атмосферу під час діалогу президентів, який періодично супроводжувався оваціями. У виданні зауважували, що під час розмови український президент говорив про тривалі «теплі відносини» між двома державами та їх народами. «Я дійсно вважаю, що білоруси для нас – дуже теплі люди, дуже теплі відносини. Не хотів би у жодному разі нікого ділити. Але до кого ближчі білоруси? До росіян, чи до українців? ... Яка відповідь на це запитання? Відповідь – у прізвищі поважних гостей з Білорусі», – пожартував В. Зеленський, натякаючи на А. Лукашенка²²³. На що білоруський президент теж висловлював «доброзичливість», що, правда, не забуваючи і про свій російський фарватер: відзначаючи спорідненість України та РБ, очільник останньої відзначав, у світі є чимало сил, які, за принципом «розділяй і володарюй» були не зацікавлені у згуртованості Києва та Мінська – і йдеться, на думку А. Лукашенка, не лише і не так про РФ, як про західні держави²²⁴.

Однак у цьому інтернет-виданні зауважували й про економічні аспекти зустрічі – не лише президентської, але й загалом форумної – окрім підписаних контрактів на постачання продукції РБ понад 542 млн дол. США, вдалося вкотре підтвердити, що РБ залишається важливим торговельним партнером України (за даними Торгово-промислової палати України, за обсягами взаємної торгівлі в першому півріччі 2019 р. вона була у п’ятірці країн (після КНР, РФ, Німеччини та Польщі), а також відкрилися нові напрямки співпраці у сфері торгівлі – окрім традиційних

²²² Лукашенко допустив ляп на форумі в Житомирі: Зеленський поправил (відео). *РБК-Україна*. 2019. 4 жовтня. URL: <https://www.rbc.ua/rus/styler/lukashenko-dopustil-lyap-forume-zhitomire-1570214272.html>

²²³ Зеленський та Лукашенко у Житомирі обмінялися жартами про Росію. *ТСН*. 2019. 4 жовтня. URL: <https://tsn.ua/politika/zelenskiy-ta-lukashenko-u-zhitomiri-obminy-alisya-zhartami-pro-rosiyu-1421706.html>.

²²⁴ Там само.

нафтохімії та машинобудування, додалися будівельна сфера, легка та харчова промисловості²²⁵.

Урешті, в українській редакції BBC розглядали жовтневий візит А. Лукашенка до України під приводом Форуму регіонів як певну ініціативу у відносинах, як це було і з попередніми чотирма українськими президентами, яких «застав» білоруський глава держави з часу приходу на посаду 20 липня 1994 р., із кожним із яких, як стверджували на сайті, офіційному Мінську вдавалося, попри різні обставини, «будувати досить стабільні стосунки», і станом на осінь 2019 р. так виглядало, що «ту ж практику добрих стосунків із Білоруссю продовжив і Володимир Зеленський»²²⁶.

Тим паче, що багатообіцяючим, на думку журналістів ТСН, був факт привітання А. Лукашенком В. Зеленського із Днем народження 25 січня 2020 р. (що могло свідчити про особисті добрі відносини між президентами – запоруку успішного розвитку відносин між двома державами), з побажанням «міцного здоров'я, щастя, успіхів у всіх починаннях, миру і добра» та висловленою впевненістю, що «взаємодія на вищому рівні дасть змогу поглибити дружні зв'язки між білорусами і українцями, а ваше (В. Зеленського – П. А.) віддане служіння на користь Батьківщини і надалі сприятиме процвітанню України»²²⁷.

Та й навіть в інтерв'ю українському журналісту Дмитру Гордону, яке з'явилося на його Youtube-каналі 6 серпня 2020 р. – усього за три дні до голосування на виборах президента – А. Лукашенка (який, як виявилось згодом, востаннє давав інтерв'ю якомусь із кореспондентів з України станом на сьогодні) характеризував особистість В. Зеленського позитивно, фамільярно стверджуючи, що «Володя (В. Зеленський – П. А.) хороший ... розкутий, усміхнений, компанійський, людей притягує», хоча висловив йому співчуття, що йому довелося стати президентом України у складний час: «Знаєте, мені його шкода. Він потрапив ... Не мені вам пояснювати, яка ситуація в Україні, що йому дісталось. Він, звичайно

²²⁵ Україна та Білорусь підписали контракти на понад 500 млн доларів. *ТСН*. 2019. 4 жовтня. URL: <https://tsn.ua/groshi/ukrayina-ta-bilorus-pidpisali-kontrakti-na-ponad-500-mln-dolariv-1421535.html>

²²⁶ Лукашенко і п'ять українських президентів: фото. *BBC News. Україна*. 2019. 4 жовтня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-49934293>

²²⁷ Зеленський святкує 42-й день народження: його вже привітали дружина та Лукашенко. *ТСН*. 2020. 25 січня. URL: <https://tsn.ua/svit/lukashenko-nadislav-zelenskomu-privitannya-iz-dnem-narodzhennya-1480713.html>

ж, не дурна людина, хоч і з іншої сфери». У тій же розмові від А. Лукашенка вкотре «перепало» українській владі (щоправда, попередній до В. Зеленського) – знову розкритикував офіційний Київ зразка весни 2014 р., який, мовляв, маючи достатньо зброї, насправді вирішив не чинити жодного опору «зеленим чоловічкам» у АР Крим, просто «здавши» півострів, який повернути у найближчі десятиліття Україні так і не вдасться, а ось із Донбасом, на думку білоруського президента, ситуація була краща – РФ цей регіон був непотрібний, Україна мала всі шанси цілком врегулювати військову ситуацію на Донеччині та Луганщині, але за умови, що він був цінним для самого Києва (А. Лукашенка стверджував про зворотнє)²²⁸.

Урешті завершив розмову з Д. Гордоном білоруський глава держави досить специфічно (і навіть симптоматично та дещо загрозливо), хоч і висловлював свої традиційні захоплення Україною та «душевністю» її народу, та запевняв, що з РБ ніхто ніколи українську сторону не обстрілюватиме та війною не погрожуватиме, але не забув відзначити, що за останні роки Захід отримав «в подарунок квітучу, добру, прекрасну нашу (sic!) Україну», з якої «сьогодні можемо в будь-який момент отримати залп ракет (sic!)»²²⁹ (звісно, уточнити, з якої причини українська сторона мала атакувати білоруську, та ще й якими та чиїми ракетами білоруський президент звісно не поспішав).

Як продемонстрували подальші події літа 2020 р. у білорусько-українських відносинах, подібні твердження були не спонтанними та хаотичними, а лише окресленням початку затяжного загострення між офіційними Києвом і Мінськом (аж до відвертої ворожості та допомоги білоруської сторони російському агресору у війні проти України).

Насамперед суттєві корективи у відносини між Мінськом та Києвом внесла «Справа “вагнерівців”». Унаслідок спецоперації українських спецслужб, первісно запланованої на 26 червня 2020 р., передбачалося спершу викрити та завербувати («Авеню 1»), а далі – затримати («Авеню 2») найманців ПВК «Вагнер», зокрема осіб, причетних до збиття Іл 76 у Луганську 14 червня 2014 р. та збиття Boeing 777 біля Донецька 17 липня 2014 р. Локаційно бойовиків планували виманити спочатку до

²²⁸ Лукашенко. Ссоры с Путиным, Тихановская, «Вагнер», Зеленский, Порошенко, Крым, жена, сын Николай. Интервью Гордона с Лукашенко. *Гордон. Youtube. В гостях у Гордона*. 2020. 6 августа. URL: <https://youtu.be/R5UmsPFMUaw?si=1uhuu3i2n5KXeqlw>

²²⁹ Там само.

білоруської столиці, де вони мали сісти на літак до Венесуели (там уже перебувала завербована частина угруповання, з метою виманювання решти з території РФ під приводом працевлаштування на високооплачувану роботу у цій країні). Передбачалося, що літак із «вагнерівцями» буде вимушено посаджений у Києві з подальшим арештом російських бойовиків.

Утім через низку чинників реалізація спецоперації була відтермінована аж на місяць, а 29 липня 2020 р., як зазначали через рік після подій у «Детектор медіа», білоруські силовики повідомили про затримання «32 бойовиків неофіційної приватної військової компанії “Вагнер”», що означило провал української операції, тим паче після того, коли «попри запити України про екстрадицію бойовиків, білоруська влада передала їх РФ»²³⁰. Врешті, більше деталей цієї справи стало відомо українському загалу аж у листопаді 2021 р. з оприлюдненням відповідного розслідування від «Bellingcat», результати якого вказували, що неуспіх операції був пов’язаний не так із зовнішніми чинниками, як, за твердженням кореспондентів української редакції «BBC News», через «внутрішні інтриги» поміж Офісом президента України та силовими структурами, а також «політичну некомпетентність оточення Зеленського», хоча і визнавали, що всі свідчення проти української влади у розслідуванні ґрунтувалися лише на словах Василя Бурби, ескерівника ГУР МО, яке координувало весь процес, якого 5 серпня 2020 р. відправили у відставку²³¹.

Як би там не було, але, як повідомляли в команді українського президента, новину про видачу білоруською стороною «вагнерівців» РФ сприйняли «з прикрістю», адже йшлося про «демонстративне передання третій стороні ... людей, які дійсно мають стосунок до безумовного втручання у справи як Білорусі, так і України – перш за все України», а отже, про річ «дивну, некоректну й точно неприйнятну в дружніх міждержавних відносинах»²³².

Зрештою, хоча в інтерв’ю для «VIP з Наталією Мосейчук», оприлюдненому 24 червня 2021 р., Президент України Володимир Зеленський

²³⁰ Лукашенко передав «вагнерівців» Росії, бо ті «самі його про це попросили». *Детектор медіа*. 2021. 9 серпня. URL: <https://detector.media/infospace/article/190960/2021-08-09-lukashenko-peredav-vagnerivtsiv-rosii-bo-ti-sami-yogo-pro-tse-poprosyly/>

²³¹ Розслідування «Вагнергейту» від Bellingcat. Що кажуть у Зеленського, Порошенка і експерти. *BBC News. Україна*. 2021. 18 листопада. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59335100>

²³² «Дивно, некоректно, неприйнятно». Зеленський – про видачу «вагнерівців» Росії. *BBC News. Україна*. 2020. 15 серпня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-53790572>

фактично визнав, що українські спецслужби розпочали підготовку операції, але врешті Україна від неї відмовилася, коли стало очевидно, що «ідея цієї операції, це була ідея інших країн, точно не України, і те, що Україну максимально затягували в це питання, – це правда, і те, що цього не відбулось ... я вважаю, слава Богу, що ми проявили питання суб'єктності в цьому важливому питанні» (на його думку, виправданість такого підходу, яка передбачала серед іншого й примусову посадку літака, була підтверджена після травневих подій 2021 р., коли 23 травня 2021 р. в аеропорту Мінська вимушено приземлився літак Ryanair, що прямував з Афін до Вільнюса, із білоруським опозиційним активістом Раманом Пратасевичем на борту, після чого його затримали, а РБ опинилася у ще більшій міжнародній ізоляції), проте він вчергове висловив обурення, що хоча в телефонній розмові з білоруським президентом, яка відбувалася на тлі «вагнерівських» подій у липні 2020 р. (і була останньою відтоді аж до лютого 2022 р.), Аляксандра Лукашенка обіцяв «розібратися» в ситуації, після чого український глава держави «був впевнений, що він передасть нам (Україні – П. А.) тих вбивць («вагнерівців» – П. А.), але потім відбулось те, що відбулось (бойовиків передали РФ – П. А.)», що значно погіршило відносини між Білоруссю та Україною²³³.

Однак амбівалентність формально «нейтральної» РБ у 2015–2020 рр. стосувалася не лише відносин Києва та Мінська, але й її західного та російського (та й загалом східного) векторів, які в окреслений період у РБ намагалися поєднати в контексті реалізації свого багатовекторного підходу в дипломатії (чи, принаймні, спроб його втілення).

Так, на думку дослідниці О. Валіон, образ «миротворця», який вдалося РБ створити на тлі Мінського треку перемовин, дав змогу нормалізувати її відносини зі Заходом (що втілювалося у частковому знятті санкцій з боку ЄС щодо цієї держави), диверсифікувати ринки та фінансово-економічну співпрацю (зрештою, не лише із ЄС, але й з КНР, Україною, США, Світовим банком, ЄБРР, МВФ). Унаслідок цього вдалося дещо зменшити на певний час залежність від раніше фактичного монопольного російського впливу, хоча частка РФ у зовнішній торгівлі РБ, за спостереженням авторки, все ще залишалася значною – станом на 2020 р. становила 47,9 % (хоч і дещо скоротилася, наприклад у 2014 р. на РФ припадало майже 50 % обсягу), що наочно демонструвало, що попри

²³³ Президент Володимир Зеленський у «VIP з Наталією Мосейчук». *TCH (Youtube)*. 2021. 24 червня. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fAPSWg5jw3o&t=2012s>

бажання вибудувати певну багатовекторність у зовнішній політиці, офіційний Мінськ не поспішав повністю нівелювати відносини з Москвою (тим паче, легітимізовані ще з 1999 р. у форматі Союзної держави), продовжуючи, наприклад, отримувати економічну підтримку Кремля, пільгову нафтогазову ренту та бути посередником, який дозволяв обходити російській стороні західні санкції (і навпаки непрямо доставляти західну продукцію до підсанкційної РФ)²³⁴.

В українській редакції «Deutsche Welle» серед причин «потепління» відносин між ЄС та Мінськом називали й рішення білоруського президента А. Лукашенка звільнити деяких політичних в'язнів, яке було опубліковане 22 серпня 2015 р. У відповідь, 29 жовтня 2015 р. Рада ЄС повідомила про призупинення на чотири місяці дії обмежень щодо свободи пересування та заморожування активів 170 білоруських посадовців, а також 3 організацій. За задумом, цей крок повинен був спонукати білоруську владу до подальших позитивних дій, які у підсумку мали б призвести до покращення відносин між ЄС та РБ, а зі свого боку в ЄС і надалі анонсували, що «ретельно спостерігатимуть» за ситуацією з демократією та дотриманням прав людини в РБ, щоб на початку 2016 р. вирішити, чи призупиняти дію санкцій на тривалий період²³⁵.

Рада ЄС із закордонних справ, як повідомляли у «Deutsche Welle», на засіданні 25 лютого 2015 р. вирішила не продовжувати дію більшості санкцій щодо РБ. Зокрема, у постанові йшлося про скасування санкцій щодо 170 фізичних осіб та 3 компаній. Утім, ще на 12 місяців подовжили дію ембарго на постачання зброї з ЄС, а також обмежувальні заходи проти 4 фізичних осіб, яких підозрювали у причетності до зникнення опозиційних політиків. Серед тих, кого викреслили з санкційного списку, який передбачав заборону на в'їзд до ЄС та заморожування банківських рахунків, був і Президент РБ А. Лукашенко. І хоча, за словами глави

²³⁴ Валіон О. «Особливі відносини» між Білоруссю і Російською Федерацією в економічній сфері на рубежі ХХ–ХХІ ст. та під час агресії проти України. *Культурологічний альманах*. 2022. Вип. 4. С. 36.

²³⁵ Прокопчук Д. ЄС призупинив дію санкцій щодо Білорусі на чотири місяці. *DW*. 2015. 29 жовтня. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%94%D1%81-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D1%83%D0%BF%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%B2-%D0%B4%D1%96%D1%8E-%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9-%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE-%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%96-%D0%BD%D0%B0-%D1%87%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8F%D1%86%D1%96/a-18815104>

зовнішньополітичного відомства Німеччини Франк-Вальтера Штайнмайера (Frank-Walter Steinmeier), таке рішення Рада ЄС ухвалила «не через наївну віру в те, що Білорусь зміниться за один день», та й, на думку автора матеріалу в «Deutsche Welle» Валерія Саакова, було ще незрозуміло, чи взагалі можливе справжнє зближення Заходу з РБ, попри це федеральний уряд Німеччини вже станом на лютий 2016 р. розпочав переговори з відповідними представниками влади у Мінську про відновлення роботи політичних фондів у РБ²³⁶.

На дедалі тіснішій співпраці офіційного Мінська зі західними державами після 2014 р. акцентував увагу й І. Богданович. За твердженням вченого, «певне потепління», яке намітилося між РБ, з одного боку, та ЄС і США – з іншого, на тлі мінського дипломатичного треку щодо російсько-української війни, по-перше, проявилось у певній дипломатичній розрядці між сторонами (попри те, що чергові, фактично безальтернативні вибори Президента РБ 2015 р. «не виявили нічого принципово нового» у контексті демократії і їх переможцем вкотре став чинний глава А. Лукашенка, обурення зі сторони Заходу цього разу якщо і було, то цілком формальні), а по-друге, у лютому 2016 р. ЄС взагалі зняв низку санкцій із РБ (зокрема з А. Лукашенка та його близьких соратників), що «поклато початок новому етапу двосторонніх відносин»²³⁷. Поміж іншим це, як вважав І. Богданович, проявлялося у низці зустрічей між представниками державних структур РБ та ЄС, які були «спрямовані на покращення відносин», та й у риториці самого білоруського глави держави, який у своїх публічних виступах дедалі частіше почав говорити про необхідність подальшого розвитку саме багатовекторної зовнішньої політики для офіційного Мінська, що передбачало й посилення співпраці з Заходом «на засадах взаємовигідного партнерства»²³⁸.

²³⁶ Сааков В. Євросоюз скасував більшість санкцій щодо Білорусі. *DW*. 2016. 15 лютого. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%8E%D0%B7-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B2-%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9-%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE-%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%96/a-19050096>

²³⁷ Богданович І. Формування зовнішньої політики Республіки Білорусь в контексті еволюції її державності. *Історичні основи зовнішньополітичного курсу пострадянських країн*: монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. Київ, 2023. С. 99.

²³⁸ Там само. С. 99.

Дослідник-міжнародник Сергій Фомін у цьому контексті відзначав, що покращення відносин Мінська зі західними державами тимчасово принесло РБ, окрім можливостей розбудови багатовекторної зовнішньоекономічної політики, попри членство держави в ЄАЕС, ще й політичні переваги: коли у жовтні 2015 р. А. Лукашенка вп'яте був обраний Президентом РБ, Рада Європи, ЄС та США цього разу не зверталися до їх різкої критики, як це було щодо попередніх президентських виборів і референдумів, ініційованих білоруським президентом, які раніше на Заході сприймали як порушення демократичних прав і свобод громадян РБ. Окрім того, ЄС зняв частину персональних санкцій щодо А. Лукашенка та його найближчого оточення, що означало не лише і не так економічну складову, як факт політичної легітимізації білоруського президентства західними владними елітами. Водночас С. Фомін звертав увагу і на певну половинчастість у західному векторі білоруської зовнішньої політики – попри вищезгадану позитивну тенденцію, супроводжувану разом із активізацією, зокрема прикордонного співробітництва, боротьбою з нелегальною міграцією, Мінськ, з-поміж іншого, не поспішав складати «План дій» між європейськими партнерами та РБ, попри наявну відповідну вимогу програми ЄС «Східне партнерство», учасником якої білоруська сторона була від 2009 р.²³⁹

На думку аналітика, виконавчого директора Ради зовнішньої політики «Українська призма» Г. Максака, нейтральна позиція РБ щодо російсько-української війни, поруч зі спробами Мінська урізноманітнити вектори своєї дипломатії, не залишалася непоміченою у РФ, яка, пропонуючи РБ зазвичай нижчі за ринкові ціни на енергоресурси, водночас перетворила цей факт на інструмент маніпуляцій у відносинах із РБ, залежно від «поведінки» останньої. А масштаби придбаних ресурсів значні – експерт недвозначно наводив дані: щорічно РБ закуповує майже 22 млрд м³ природного газу для власних потреб та 20 млн т російської нафти для переробки на білоруських НПЗ. Окрім того, значний додатковий ресурсний прибуток РБ, на переконання експерта, додавала й енергетична рента, отримана внаслідок занижених цін на нафту та газ (наприклад, у 2015 р. сукупний обсяг такої нафтогазової ренти становив 5,3 млрд дол. США). Відповідно, у разі збільшення РФ цін для

²³⁹ Фомін С. С. Білорусь: курс на створення соціальної держави. *Країни пострадянського простору в умовах формування багатополосного світу: історичні уроки та перспективи*: зб. наук. праць / за заг. ред. А. Г. Бульвінського. Київ, 2016. С. 225.

білоруської сторони, доходи Мінська від ренти знизилися б, а в умовах, коли відповідні контракти РБ укладала з РФ на річній основі з можливістю перегляду, – це був ще один чинник Москви для «стримування» Мінська у власній системі координат²⁴⁰.

Механізм російського впливу на білоруську сторону аналітик вбачав і в домінуючій кредитній підтримці Кремлем Мінська, яка для останнього є визначальною, адже без неї (як і кредитів, наданих через інспіровані Москвою інтеграційні інституції на кшталт ЄврАзЕС до 2015 р., СЕП від 2012 р. чи ЄАЕС від 2014 р.) РБ просто не здатна виконувати свої зобов'язання за зовнішніми боргами. Наприклад, як констатував Г. Максак, у 2014 р. Мінськ отримав кредит у вигляді 2 млрд дол. США контролюваного Кремлем Банку ВТБ, більшість із якого власне скерували на обслуговування зовнішнього боргу²⁴¹.

Як підсумовував у цьому контексті експерт, не завжди «союзна» дружба із РФ послідовно приносила РБ користь. Наприклад, він відзначав, що у 2016 р. через санкції Мінськ недоотримав майже 5 млн т уже передбаченої укладеним контрактом нафти з РФ для подальшої її переробки на НПЗ у РБ. Інший приклад був ще більш промовистим – запуск гілки нафтопроводу «Балтійська трубопровідна система – 2» з 2012 р. призвів до зменшення значимості транзиту білоруськими територіями поставок на Захід, що призвело до скорочення відповідних надходжень до білоруського бюджету²⁴². З іншого боку, як зауважувала О. Валіон, хоча через певне розходження інтересів Мінська та Москви на міжнародній арені у 2016 р. стрімко скоротилася газова субсидія для РБ до 350 млн дол. США (для порівняння у 2015 р. вона була на рівні 2,2 млрд дол. США), і це питання вдалося врегулювати лише через рік, але фіксована ціна на російський газ для РБ залишалася дешевшою, ніж для інших, які його закуповували, наприклад станом на 2019 р. становила 127 дол. США за 1 000 тис. м³ «блакитного палива» (у той час як для європейських держав – у середньому 200 дол. США).

²⁴⁰ Максак Г. Інтеграційна гібридність відносин Білорусі та Росії. *Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства. Аналітичний документ*. Київ, 2018. С. 94. URL: <https://prismua.org/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD-%D0%B1/>

²⁴¹ Там само.

²⁴² Там само.

Дослідниця вказувала і на інший парадокс – у грудні 2019 р. сторони почали активніше обговорювати поглиблену інтеграцію в межах Союзної держави, на 2020 р. вони домовилися про ціну на газ для РБ, яка виявилася вищою, ніж середньосвітова²⁴³.

Подібні тенденції Г. Максак простежив у 2014–2018 рр. і у співпраці РФ і РБ у військовій сфері. Так, аналітик відзначав, що, з одного боку, А. Лукашенка, добре розуміючи, з якими потенційними загрозами для білоруської державності може зіткнутися (особливо по висліді російської окупації АР Крим та провокування РФ війни на Сході України), після 2014 р. здійснив низку заходів, офіційно зорієнтованих на посилення боєздатності білоруського війська. Прикметно, на думку експерта, що вперше в оновленій у лютому 2015 р. редакції Закону «Про воєнний стан» з'явилося положення про можливість військової агресії проти держави-учасника ОДКБ. А у підписаній білоруським президентом у липні 2016 р. Воєнній доктрині РБ, з-поміж іншого, йшлося про відвернення загроз як щодо проведення «кольорових революцій» у країні, так і провокування внутрішніх військових конфліктів²⁴⁴. Упродовж 2014–2016 рр. А. Лукашенку вдавалося лавірувати й утриматися з вирішенням питання щодо розміщення на білоруських теренах військової авіабази РФ, на чому нав'язливо наполягала російська сторона, зокрема плануючи розмістити авіабазу у Бобруйську, із тамтешньою дислокацією двох ескадрилей СУ-27СМЗ із підпорядкуванням російському керівництву (а також упродовж 2015–2016 рр. у російських медіа спорадично з'являлися відомості щодо планів Москви дислокувати в РБ ще й ракетну базу з ОТРК «Іскандер» та базу або сили спеціальних операцій, або сухопутних військ)²⁴⁵.

Водночас, попри певні «пориви» до мілітарної автономності, своєрідним компромісом між Мінськом та Москвою у цьому контексті, на

²⁴³ Валіон О. «Особливі відносини» між Білоруссю і Російською Федерацією в економічній сфері на рубежі ХХ–ХХІ ст. та під час агресії проти України. *Культурологічний альманах*. 2022. Вип. 4. С. 36–37.

²⁴⁴ Максак Г. Інтеграційна гібридність відносин Білорусі та Росії. *Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства. Аналітичний документ*. Київ, 2018. С. 94. URL: <https://prismua.org/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD-%D0%B1/>

²⁴⁵ Там само.

думку Г. Максака, була міжурядова російсько-білоруська угода про спільне технічне забезпечення РУВ, підписана в листопаді 2016 р. (що-правда, введена в дію в РБ лише через рік – у грудні 2017 р.), згідно з якою упродовж 5 років технічне забезпечення РУВ мало здійснюватися обома сторонами, але додаткові поставки озброєння та військової техніки для угруповання брало на себе Міністерство оборони РФ, у разі зростання воєнної загрози для Союзної держави – простіше кажучи, у період загрози РФ могла переміщувати військову техніку та озброєння для російської частини угруповання на стаціонарне базування в РБ. Врешті, аналітик наводив і відомості, які недвозначно вказували на той факт, що вдосконалення військової техніки та переозброєння білоруського війська, попри різну риторику А. Лукашенка, переважно відбувалися за підтримки РФ під приводом посилення РУВ: у 2016 р. РБ отримала 4 дивізії ЗРК С-300, у 2017 р. – 6 гелікоптерів Мі-8МТВ-5 і батарею ЗРК «Тор-М2», а на період 2018–2020 рр. очікувалося постачання ще 12 літаків Су-30СМ. Та й проведення спільних російсько-білоруських стратегічних військових навчань, як-от «Захід-2017», для Г. Максака було хіба що черговим підтвердженням, що залежність Мінська від Кремля і у військовій сфері надалі існує, а в умовах після 2014 р. додатково вона використовувалася й для свідомого чи несвідомого втягування РБ до інформаційно-психологічної операції РФ проти країн-членів НАТО й України, тим паче в умовах, коли у 2017 р. йшлося про залучення 12,7 тис. військовослужбовців, майже 70 літаків і гелікоптерів, до 680 одиниць військової техніки, зокрема 250 танків до навчань, які здійснили масштабну передислокацію військової техніки й особового складу російського війська на територію РБ, що викликало значні занепокоєння в Європі і в Україні²⁴⁶.

Інший аспект, який розглядався в Україні в контексті російсько-білоруських відносин після 2014 р., – питання перспектив інтеграційних процесів між країнами у рамках Союзної держави.

Наприклад, Т. Польовий, розглядаючи загальний процес інтеграції РБ і РФ у рамках Союзної держави, констатував, що курс на зближення Москви та Мінська з білоруського боку окреслився ще в період існування парламентської республіки (особливо на тлі втрати підтримки провідних західних держав, що погіршило і без того складну економічну ситуацію в республіці), а з утвердженням на посаді президента

²⁴⁶ Там само.

А. Лукашенка був втілений у ключовому масиві договірно-правової бази, який заклав основи для можливої інтеграції в майбутньому. Однак, як відзначив дослідник, хоча сам Договір про створення Союзної держави Білорусі та Росії сторони підписали ще 8 грудня 1999 р. (і поки російським президентом був Б. Єльцин, саме А. Лукашенка прискорював об'єднавчі тенденції, маючи наміри самому стати лідером нового державного утворення), після того, як наступником Б. Єльцина у Кремлі став В. Путін, «інтеграційні устремління білоруської сторони пішли на спад», найперше після того, як у 2002 р. російська сторона недвозначно запропонувала білоруській план форсованої інтеграції зі створення в Союзній державі єдиних органів влади відповідно до конституції, сприйнятої А. Лукашенком (як врешті й всією білоруською владною верхівкою) як загроза суверенітету РБ (а щодо її президента – і його особистій владі)²⁴⁷.

За таких обставин, як відзначав Т. Польовий, ідея об'єднання протягом наступних років залишалася радше темою гучних промов білоруського та російського політикуму, ніж реальним станом речей, а та сфера діяльності, де відбувалася інтенсивна двостороння співпраця – економічна – спорадично характеризувалася не лише позитивною динамікою, але й протиріччями – газовими, нафтовими кризами 2000–2010-х років, «молочною війною» 2009 р., а у 2010-х роках, як висноував автор, «періодичне “загострення дружби” між Білоруссю і Росією стало звичним явищем міждержавних відносин»²⁴⁸.

За твердженням аналітика, було показовим і прикметним навіть повернення до теми Союзної держави у 2018 р., що відбувалося на тлі «чергової кризи у відносинах між Мінськом та Москвою», і це, за прогнозами Т. Польового, врешті могло спровокувати у майбутньому значну політичну кризу у відносинах двох держав²⁴⁹. Та й сама ідея «союзної» інтеграції на тлі російсько-української війни, що ще тривала, як констатував експерт, виникла не з «доброї волі» обох сторін, а з відвертого ультиматуму російської сторони щодо білоруської – через «податковий маневр». Починаючи з 2019 р. РФ запланувала введення в дію механізму, згідно з яким виїзне мито, яке застосовували щодо

²⁴⁷ Польовий Т. Проблеми інтеграції Білорусі і Росії: передумови, тенденції, наслідки. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2020. Вип. 48. С. 99–100.

²⁴⁸ Там само. С. 100.

²⁴⁹ Там само. С. 99–100.

експортованої до Європи нафти, знижувалося з 30 % до 0 %. Це була суттєва втрата статті доходів до бюджету для Мінська, який досі не платив такого мита, але накладав податок на експорт сировини. За нової ж конфігурації і на тлі неможливості досягнути з РФ домовленостей щодо виплати відшкодування за фінансові втрати, білоруська сторона призупинила транзит «чорного золота» нафтопроводом «Дружба». У цьому випадку характерними є два епізоди, які наводить у своїй роботі Т. Польовий. По-перше, заява тодішнього прем'єр-міністра РФ Дмитрія Медведєва (Дмитрий Медведев), який, виступаючи у грудні 2018 р. у Бресті, заявив, що російська сторона може компенсувати РБ втрати від російського податкового маневру лише після того, як вдасться фактично об'єднатися двом державам в одну. А другий факт – у приблизно той же час російський перший віце-прем'єр та міністр фінансів Антон Сілуанов (Антон Силуанов) заговорив про втрату довіри до білоруських партнерів (вочевидь, в економічному контексті), а тому висловив пропозицію надати Мінську певні відповідні компенсації лише у тому разі, коли б вдалося об'єднати акцизну політику та запустити російських митників на зовнішніх кордонах РБ, на що, як зауважував Тарас Польовий, на той момент ні Аляксандр Лукашенка, ні його оточення не поспішали однозначно погоджуватися²⁵⁰.

Тож, відповідно до прогнозів експерта, зроблених ще напередодні сумнозвісних серпневих подій 2020 р. у РБ, через різне бачення сторонами формату інтеграції (та й «загальну динаміку процесу»), без впливу якихось екстраординарних чинників у справі білорусько-російського об'єднання «сподіватися на суттєві зрушення» не можна було, та й навіть якби справа дійшла до підписання якихось нових домовленостей, не було жодних гарантій, що вони реально будуть виконуватися. Щоправда, він же ж висловлював і застереження: неспівмірно більші за білоруські російські ресурси та потенціали на тлі все потужнішої російської пропаганди всередині самої РБ, яка активно нав'язувала про-російський наратив у цій державі (починаючи від критики білоруської влади та ініційованих нею з 2014 р. поступової «білорусизації» культурного та суспільного життя та багатовекторності у зовнішній політиці й аж до просування переконання про необхідність якнайшвидшої анексії РБ РФ), уже у найближчій перспективі могли остаточно перетворитися на «потужний інструмент деструктивного впливу, за допомогою якого

²⁵⁰ Там само. С. 101.

Росія в перспективі може намагатися дестабілізувати ситуацію в Білорусі і спробувати у такий спосіб досягти власних політичних цілей»²⁵¹.

З іншого боку, на думку Т. Польового, такий стан справ міг зіграти і «від протилежного» – чим більший тиск зі сторони Москви міг спровокувати ще активніші спроби співпраці Мінська з альтернативними сторонами, чому, врешті, після 2014 р. білоруська влада, як зауважував дослідник, присвятила значну увагу: озвучила намір диверсифікувати імпорту нафти, зокрема розглянувши як альтернативу російському «чорному золоту» американське та казахське (про що вдалося досягнути домовленостей якраз упродовж 2019–2020 рр. перед президентськими виборами та протестами в РБ), та відмовившись у 2019 р. від запиту російського кредиту на суму 600 млн дол. США (міністр фінансів РБ навіть назвав цю пропозицію «політичним кредитом»), натомість домовившись про надання Мінську до кінця 2019 р. кредиту від КНР на суму 3,5 млрд юанів (орієнтовно 501 млн дол. США). Це, як висновок Т. Польовий, означало, що, попри нав'язування Кремлем РБ інтеграційної «союзної» ідеї, насправді станом на другу половину 2010-х років йшлося про «прагматизацію білоруської політики та ... поступовий відхід від російського ринку у бік Заходу, відносини з яким, за словами міністра закордонних справ Білорусі Володимира Макея, ніколи не були такими хорошими, як на даному етапі»²⁵².

Отже, аналіз українського інформаційного простору щодо білоруської зовнішньої політики від кінця 2014 до серпня 2020 рр. демонструє, що в зазначений період в Україні акцентували на намаганнях Мінська вибудувати складну амбівалентну модель балансування між ключовими напрямками: РФ, Україною та західними державами (а також поступового залучення сюди й китайського чинника, щоправда ще не так активно, як трохи пізніше). На думку українських аналітиків і журналістів, такий підхід був зумовлений прагненням білоруського керівництва максимізувати стратегічні вигоди, посилити суб'єктність держави й уникнути одновекторної залежності, яка загрожувала б поглинанням у російський політичний, військовий та економічний простір.

В українському інформаційному просторі відзначали, що економічна взаємозалежність між Україною та РБ залишалася вагомою складовою їхнього діалогу у другій половині 2010-х років: стабільний

²⁵¹ Польовий Т. Проблеми інтеграції... 101–102.

²⁵² Там само. С. 104.

товарообіг, співпраця у промисловості та навіть військово-технічні контакти свідчили про прагматизм обох сторін. Водночас саме економічний чинник істотно обмежував можливості Мінська для реального дистанціювання від російського впливу для повноцінного самостійного формування політики щодо Києва, адже білоруська економіка значною мірою залежала від російських енергетичних ресурсів, пільгових кредитів та інтеграційної інфраструктури. Тож, як наголошували українські експерти та журналісти, поруч із підтримкою Мінськом вигідної промислової, логістичної та військово-технічної кооперації та торгівлі з українською стороною, як і наданням своєї столиці для переговорів у «мінському форматі» для врегулювання війни в Україні, водночас було уникнення прямих кроків проти РФ, поступове посилення проросійського дискурсу в риторичі білоруського державного керівництва та продовження практики голосування в міжнародних організаціях проти будь-яких українських ініціатив, що дедалі більше підривали довіру Києва до істинності білоруської «нейтральності», тим паче коли Мінську доводилося обирати між Україною та РФ.

Проте, як зауважували в Україні, попри політичний авторитаризм і певну інтегрованість у російські геополітичні об'єднавчі проекти (ОДКБ, Союзна держава, ЄАЕС), РБ упродовж досліджуваного періоду паралельно розвивала контакти зі структурами ЄС, брала участь у рамках «Східного партнерства» та, особливо після 2015 р., робила низку символічних і практичних кроків, спрямованих на корекцію своїх відносин із Заходом. Це, на думку українських експертів, стало можливим унаслідок виконання РБ ролі приймаючої сторони під час переговорів щодо війни на Донбасі, що давало Мінську можливість формувати образ відповідального міжнародного гравця.

У підсумку, як констатували українські медіа й окремі аналітики, це втілювалося у масштабному знятті санкцій ЄС з А. Лукашенка та його оточення, економічній співпраці з ЄС, низці європейських проектів із модернізації, дипломатичних контактах на високому рівні та прагненні диверсифікувати джерела кредитування (зокрема, залучення альтернативних позик замість чергових російських траншів), що дало змогу білоруській стороні навіть апелювати до власної більшої автономності у відносинах із Кремлем, залежність від якого в зазначений період була дещо послаблена, особливо на тлі поглиблення конфліктів із Москвою щодо енергетики, акцизної політики й інтеграційних дорожніх карт Союзної

держави. Попри це, як відзначали в українському інформаційному просторі, «Справа “вагнерівців”» 2020 р. та подальший дедалі відвертіший дрейф до повної залежності від РФ спричинили радикальне охолодження у відносинах з Україною. Водночас від літа 2020 р. тягнулася ще одна подія, яка могла стати переломною для конфігурації дипломатії РБ щодо України, РФ та західних держав (і взаємно їхня щодо Мінська) – вибори президента в РБ 9 серпня 2020 р. – уже шості для чинного глави держави А. Лукашенка.

РОЗДІЛ 2. КРАХ БІЛОРУСЬКОЇ БАГАТОВЕКТОРНОСТІ ТА ПОСИЛЕННЯ СХІДНОГО «МАЯТНИКА» ДИПЛОМАТІЇ: ВІЗІЇ В УКРАЇНІ (2020–2024)

2.1. ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА РБ 2020 РОКУ І ПРИДУШЕННЯ ПРОТЕСТІВ

Ще навесні 2020 р. у РБ стартувала чергова передвиборча кампанія напередодні виборів президента. В Україні дипломатично відмовчувалися від того, чи підтримуватимуть уже шостий лукашенківський похід на каденцію президента, чи підтримають білоруську опозицію, яка також цього разу особливо активно готувалася до виборів, насамперед після арешту упродовж травня–червня найпопулярніших опозиційних кандидатів Віктора Бабарика (Віктар Бабарык) та Сяргея Ціхановського (Сяргей Ціханоўскі) і висунення кандидатом на вибори його дружини Святлани Ціхановскої (Святлана Ціханоўская), яку підтримав білоруський опозиційний «Об’єднаний штаб».

Упродовж передвиборчої кампанії українська сторона – як офіційна, так і на рівні інформаційного простору – намагалася дотримуватися певної дистанції в оцінці тої чи тої сторони. Так, 1 липня 2020 р. «24 канал», відзначаючи тогочасні коментарі українського МЗС щодо перебігу перегонів напередодні виборів президента РБ, зауважував, що українські дипломати не надавали якихось конкретних оцінок ні затриманням білоруською владою опозиційних кандидатів В. Бабарика та С. Ціхановського, ні програмам, із якими вони планували йти на вибори, чи й таки йшли на вибори (як-от С. Ціхановська чи, врешті, сам А. Лукашенка), і лише обмежувалися загальними твердженнями, що в українському зовнішньополітичному відомстві підтримують «реєстрацію усіх кандидатів – без політично обмежувальних заходів», виступають за те, «аби вибори президента Білорусі 9 серпня відбулись із забезпеченням фундаментальних свобод громадян», і підсумували, що «здійснювати висновки щодо підсумків президентських виборів у Білорусі можна буде після

спостереження за їх перебігом офіційно запрошеними спостерігачами та їх завершення»²⁵³.

Вечері 9 серпня 2020 р., після оголошення перших офіційних екзит-полів, за результатами яких чинний білоруський президент отримав майже 80 % голосів, в той час, як опозиційна кандидатка С. Ціхановська – менше 7 % (офіційно врешті набрала трохи більше 10 %), у білоруських містах, насамперед у столичному Мінську, розпочалися масові протести. У відповідь у РБ: частково відключили інтернет та мобільний зв'язок; призупинили роботу новинних сайтів, ОМОН та внутрішні війська застосували жорстку силу проти мітингувальників; почали розганяти демонстрації водометами, сльозогінним газом і світлошумовими гранатами; у Мінську по протестувальниках стріляли гумовими кулями; автомобіль спецтехніки в'їхав у натовп протестувальників, унаслідок чого троє з них отримали важкі травми (і, як повідомляли на ресурсі «Діло», крім цього одна особа після наїзду транспорту загинула внаслідок черепно-мозкової травми)²⁵⁴.

Вже наступного дня, 10 серпня 2020 р., серед засудливих щодо дій білоруської влади заяв очільників західних держав, в українському інформаційному просторі з'явилася й офіційна реакція на білоруські події зі сторони Києва. Так, «Радіо Свобода» тиражувало слова українського президента, який відзначав, що «Білорусь у своїх діях повинна максимально дотримуватися загально визнаних у цивілізованому світі демократичних стандартів, постаратися забезпечити власному народу його права та свободи у повному обсязі», оскільки «тільки так можна зберегти надію на вихід з кризи» – у складний для РБ та білорусів час, коли «вони намагаються визначити вектор свого подальшого розвитку», хоча «це дуже непросто». В умовах, коли «вже очевидно, що далеко не всі в країні згодні з оголошеними попередніми результатами виборів, а, як відомо, будь-яка легітимність виникає винятково із суспільної довіри», Президент України закликав білоруську сторону «до максимальної толерантності, терпимості та відмови від вуличного насильства», водночас

²⁵³ Пундор І. Лукашенко і опоненти: українське МЗС оцінило виборчу кампанію в Білорусі. *24 канал*. 2020. 1 липня. URL: https://24tv.ua/mzs-ukrayini-pro-vibori-prezidenta-bilorusi-2020-novini-bilorus_n1370406

²⁵⁴ З'явилася підтверджена інформація про першого загиблого в ході протестів у Мінську після виборів президента Білорусі. *Діло*. 2020. 10 серпня. URL: <https://web.archive.org/web/20220224204000/https://dilo.net.ua/novyny/u-bilorusi-avtozak-pereyihav-na-smert-protestovalnyka/>

із «максимально відкритим, нехай і складним, діалогом», оскільки, як висловував В. Зеленський, «лише широкий діалог дасть змогу забезпечити громадянам Республіки Білорусь вихід із важкої кризової ситуації й чесно обговорити подальші кроки та формати громадської взаємодії. Тільки взаєморозуміння між усіма сторонами здатне зберегти незалежність країни та забезпечити її подальший рух до свободи та демократії. В іншому разі ескалація насильства наростатиме»²⁵⁵.

Таку благородну, але досить обережну позицію української сторони, яка була характерною для всієї дипломатії Києва у подальші два тижні (хоча на рівні громадських медіа та на вулицях українських міст лунали радше солідарні з білоруськими протестувальниками візії), міністр закордонних справ Дмитро Кулеба у своєму інтерв'ю від 14 серпня 2020 р. у програмі «Сьогодні. Зранку» на Українському радіо пояснював так: «Ситуація дуже делікатна, Білорусь – це більше, ніж сусід, це – партнер, країна, з народом якої нас пов'язує дуже багато. І другий елемент: є дуже серйозні міркування зовнішньополітичного характеру, військового характеру. І ми маємо чітко тримати в голові відповіді на запитання: що станеться з Білоруссю, якщо влада цієї держави максимально ослабне і опиниться в глухому куті? Тому ми підходимо принципово, але зважено до оцінки подій у Білорусі»²⁵⁶. А далі український дипломат у розмові конкретизував: ослаблена білоруська влада потенційно могла бути відторгнена Заходом (проти чого категорично виступав сам Д. Кулеба), це призвело б до того, що врешті РБ стала б «легкою здобиччю» для РФ, а в умовах уже наявної з 2014 р. російсько-української війни це загрожувало тим, що російські війська могли опинитися не лише вздовж кордону між Україною та РФ, але й по білоруський бік кордону України та РБ, що кардинально б змінило безпекову ситуацію в самій Україні. Тож очільник українського зовнішньополітичного відомства недвозначно підсумовував: попри «кризу»,

²⁵⁵ Зеленський: Білорусь повинна дотримуватися загально визначених демократичних стандартів. *Радіо Свобода*. 2020. 10 серпня. URL: <https://web.archive.org/web/20200819103501/https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelensky-bilorus/30775377.html>

²⁵⁶ Денисова О. Дмитро Кулеба: «Відторгнена Заходом Білорусь виявиться “легкою здобиччю” для Росії». *Суспільне. Новини*. 2020. 15 серпня. URL: <https://suspilne.media/55454-dmitro-kuleba-vidtorgnena-zahodom-bilorus-viavitsa-legkou-zdobiccu-dla-rusii/>; Мялик С. Інтерв'ю з міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою. *Сьогодні. Зранку*. 2020. 14 серпня. URL: <https://ukr.radio/schedule/play-archive.html?periodItemID=2563026>

що виникла в РБ (так міністр називав ситуацію після 9 серпня 2020 р.), офіційному Києву «потрібна незалежна, сильна Білорусь як суверенна країна, яка повністю контролює ситуацію вздовж свого кордону», з якою Україна буде «продовжувати будувати рівноправні стосунки»²⁵⁷.

А ось більшість українських медіа були у цьому питанні відвертіші та однозначніші. Так, УНІАН тиражувало перебіг у Києві акцій солідарності з білоруськими протестувальниками, на яких закликали Президента України В. Зеленського заявити про підтримку лідера об'єднаної білоруської опозиції С. Ціхановської²⁵⁸, зокрема і організованого 16 серпня 2020 р. віче у форматі автопробігу та маршу на підтримку білоруського народу з гаслами «Живе Білорусь!», «Свободу політв'язням!», «Ні репресіям!», «Ні катуванням у тюрмах!», «Віримо. Можемо. Переможемо!» та зі символікою білоруських національних біло-червоно-білих прапорів із червоно-білими кульками та закликом до міжнародної спільноти не визнавати А. Лукашенка легітимним президентом²⁵⁹.

У «The Village Україна» також писали про київські протести на підтримку білоруських мітингів, як-от демонстрації біля посольства РБ в українській столиці 11 серпня 2020 р., де лунали засудження агресії влади проти незадоволених у РБ та вимоги звільнити всіх затриманих після білоруських пікетів²⁶⁰.

На порталі «Еспресо» описували мітинг, який відбувався у Києві 12 серпня 2020 р., на який, як писали на ресурсі, учасники зібралися на Майдані Незалежності, бо «усвідомлюють необхідність підтримки демократичних поривань білорусів» та «щоб нагадати владі (в Україні – П. А.) про недопустимість визнання виборів у сусідній країні»,

²⁵⁷ Денисова О. Дмитро Кулеба: «Відторгнена Заходом Білорусь виявиться “легкою здобиччю” для Росії». *Суспільне. Новини*. 2020. 15 серпня. URL: <https://suspihne.media/55454-dmitro-kuleba-vidtorghena-zahodom-bilorus-viavitsa-legkou-zdobiccu-dla-gosii/>; Мялик С. Інтерв'ю з міністром закордонних справ...

²⁵⁸ Саєнко В. Під посольством Білорусі в Києві Зеленського закликали заявити про підтримку Тихановської. *УНІАН*. 2020. 16 серпня. URL: <https://www.unian.ua/society/ukrajina-i-bilorus-akciji-solidarnosti-z-biloruskim-narodom-novini-ukrajini-11114162.html>

²⁵⁹ Саєнко В. «Ні означає ні, Сашо»: у центрі Києва відбуваються автопробіг та марш солідарності з білорусами (фото). *УНІАН*. 2020. 16 серпня. URL: <https://www.unian.ua/society/yak-ukrajina-pidtrimuye-bilorusiv-akciya-solidarnosti-u-kiyevi-novini-ukrajini-11114117.html>

²⁶⁰ Дейна А. Під посольством Білорусі в Україні акція солідарності з протестами в Мінську. *The Village Україна*. 2020. 11 серпня. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/breaking-news/300547-pid-posolstvovom-bilorusi-v-ukrayini-aktsiya-solidarnosti-z-protestami-u-minsku>

хоч, що важливо, українські організатори акції протесту констатували: «Вони (білоруси – П. А.) не потребують наших порад ... їм потрібна наша підтримка!»²⁶¹.

Акцію солідарності з білоруською опозицією, яка відбувалася 10 серпня 2020 р. у Львові під стінами тамтешнього консульства РБ, щоб «підтримати білоруський народ, який бореться за свою свободу»²⁶² і заявити, що силові дії білоруської влади проти мирних протестувальників є неприпустими, висвітлював і «5 канал».

На новинному сайті Львова «032» присвячували увагу й акції солідарності, яка відбувалася ввечері 13 серпня 2020 р. на Площі Ринок. Як відзначали в інтернет-ресурсі, учасники акції були одягнені в білий колір і тримали плакати зі словами підтримки протестного білоруського народу, який «сьогодні бореться за свою свободу, гідність та право протистояти сталій диктатурі (А. Лукашенка – П. А.)»²⁶³.

А ТСН інформувала про «ланцюг солідарності» в Києві з білоруським народом, який провели в українській столиці 23 серпня 2020 р. на просторі між будівлею білоруського посольства та Майданом Незалежності за участю декількох сотень осіб (як українців, так і політичних біженців із РБ), під час якого озвучували вимоги щодо проведення нових президентських виборів у РБ, відставки виконувача обов'язків білоруського глави держави А. Лукашенка та звільнення усіх політичних в'язнів²⁶⁴.

Події в РБ, їх оцінка в Україні рефлексувалися й на рівні експертів і публіцистів. Наприклад, історик Роман Лехнюк на порталі «NV» стверджував, що, попри наявність солідарних мітингів на українських площах та майданах, частина «українського сегменту фейсбуку» на репресії режиму А. Лукашенка проти власних громадян реагувала неоднозначно,

²⁶¹ У Києві на Майдані проходить мітинг підтримки протестів у Білорусі. *Еспресо*. 2020. 12 серпня. URL: https://zahid.espreso.tv/news/2020/08/12/u_kyyevi_na_maydani_prokhodyt_mityng_pidtrymky_protestiv_u_bilorusi-604b8eae5ffd9

²⁶² У Львові відбулась акція солідарності з білоруським народом. *5 канал*. 2020. 11 серпня. URL: <https://www.5.ua/regiony/u-lvovi-vidbulas-aktsiia-solidarnosti-z-biloruskym-narodom-video-221336.html>

²⁶³ Пашкова М. Львів'яни вийшли на акцію солідарності з народом Білорусі, – ВІДЕО, ФОТО. *032.ua. Сайт міста Львова*. 2020. 13 серпня. URL: <https://www.032.ua/news/2848909/lvivani-vijsli-na-akciu-solidarnosti-z-narodom-bilorusi-video-foto>

²⁶⁴ Хмельницька В. У Києві українці вийшли на акцію солідарності з білоруським народом. *ТСН*. 2020. 23 серпня. URL: <https://kyiv.tsn.ua/u-kiyevi-ukrayinci-viyshli-na-akciyu-solidarnosti-z-biloruskim-narodom-1611817.html>

сприймаючи антипрезидентські виступи білорусів насторожено, якщо не відверто неприхильно, стверджуючи, що «Україні вигідніший вже знайомий Лукашенко, ніж його невідомі потенційні наступники», яких (принаймні деяких) тим паче підозрювали у проросійських симпатіях, або ж побоюючись, що повалення влади А. Лукашенка спровокує російську агресію проти РБ та остаточну втрату нею суб'єктності, чи просто симпатизуючи білоруському президенту як «міцному господарнику»²⁶⁵. Натомість для самого автора було очевидним – білоруси мали право на протест, не бажаючи більше «лукашенківської “стабільності”» і не зважаючи на «багаторічне знищування опозиції, попри інформацію про стягування сил міліції і спецпризначенців, попри очевидну загрозу силового сценарію (який і втілює О. Лукашенко)»²⁶⁶. Крім того, Р. Лехнюк відкидав і побоювання щодо того, що у разі послаблення білоруської влади шляхом ізоляції чи цілковитого усунення чинного на той момент президента, одразу в державі посиляться російський чинник, бо він був потужним і без цього, а «лукашенківська» РБ цілковито залежала від РФ, що, зокрема, проявлялося у всіх попередніх голосуваннях білоруської делегації в ООН щодо АР Крим чи Донбасу²⁶⁷.

На думку політолога Олексія Гараня, у серпні 2020 р. врешті почалася спроба декомунізації РБ – на площах та вулицях тамтешніх міст (та й в Україні серед солідарної аудиторії) з'явилися біло-червоно-білі національні прапори, які, на його думку, врешті замінять «радянський» теперішній прапор РБ, а разом із ним – і владу та зовнішньополітичний вектор розвитку держави. Експерт також констатував, що і влада в Україні, і частина суспільства продовжували підтримувати чинну білоруську владу, попри її одіозність, зокрема через певний вплив на населення телеканалів, які належали «пулу» В. Медведчука – тодішнього голови політради проросійської партії «Опозиційна платформа – За життя», та його близького соратника Т. Козака, на яких протести трактували як чергову спробу «Майдану» в регіоні (що у цьому сегменті сприймали як апіорі «шкідливе» явище), а А. Лукашенка однозначно зображували як єдиного прийняттого кандидата, який до того ж залишався «містком» у перемовинах між Україною та РФ, як, врешті, і

²⁶⁵ Лехнюк Р. Протести проти Лукашенка. Як реагують українці? *NV*. 2020. 10 серпня. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/protesti-v-bilorusi-yak-reaguyut-ukrajinci-ostanni-novini-50105343.html>

²⁶⁶ Там само.

²⁶⁷ Там само.

Мінськ як переговорний майданчик (створений, мовляв, значною мірою завдяки білоруському президенту)²⁶⁸.

Історик Павло Артимишин присвятив темі білоруських протестів у серпні 2020 р. низку статей-колонок на порталі «День». Так, у тексті «Важливо мати кордон із дружньою Білоруссю», розглядаючи причини розгортання мітингів після 9 серпня, він відзначав, що насправді демонстрації розпочалися не через С. Ціхановську («до неї запитання будуть не лише в пересічного, прозахідно налаштованого білоруса. Як мінімум, в української сторони до неї теж можуть бути запитання щодо визнання чи невизнання Криму українським»), а «справа у тому, що в Білорусі виросло вже майже три покоління за час президентства одного Лукашенка. У світі за цей час люди перейшли від “Денді” та перших “Пентіумів” до найновіших “Айфонів”, “МакБуків” та “Плейстейшн”. Від гастрономів та “цумів” до “Ашанів” та “Ікеа”. Від Клінтона до Трампа. І навіть від Кравчука до Зеленського. А в Білорусі далі Лукашенко. А в Білорусі – далі гастрономи. Та й дозвіл на виїзд за кордон далі через довідки від правоохоронних органів», власне такий стан справ і спонукав молодь – основний рушій акцій протесту – вийти на вулиці²⁶⁹. Водночас автор звертав увагу і на початкову «надзвичайну дипломатичність» української влади щодо білоруських подій: «Назагал події в Білорусі в Україні мало розглядаються. Офіційно маємо лише нейтральну заяву президента Володимира Зеленського, написану в дусі “потрібно підтримувати діалог”, і “давайте жити дружно”. В принципі, з огляду на наш особливий геополітичний стан в контексті війни із Росією, нам вкрай важливо мати кордон із дружньою Білоруссю, а тому ми не можемо дозволити собі таку розкіш, як відверто засуджувати дії білоруської влади щодо протестувальників, як це зробила Литва та Польща. З іншого боку, ми не можемо просто ігнорувати все, що відбувається в “сябрів”. Тим паче, що однією із перших жертв з числа “Небесної сотні” став білорус Михайло Жизневський»²⁷⁰.

В іншому матеріалі «Камо грядеши, Білорусь?» П. Артимишин констатував, що вже менш ніж за тиждень від початку білоруських

²⁶⁸ Pyrlik G. As Belarus protests, Ukraine’s civil society reacts – with solidarity. *Open Democracy*. 2020. 3 September. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/as-belarus-protests-ukraines-civil-society-reacts-with-solidarity>

²⁶⁹ Артимишин П. Важливо мати кордон із дружньою Білоруссю... *День*. 2020. 11 серпня. URL: <https://old.day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/vazhlyvo-maty-kordon-iz-druzhnoyu-bilorussyu>

²⁷⁰ Там само.

протестів «бачимо, як білоруська тематика знову стає популярною у світі, а “Погонь” і “біло-червоний” стяг все частіше і частіше з’являється не тільки в опозиційних білоруських колах всередині та ззовні держави, а навіть на центральних площах європейських міст, і навіть у Вашингтоні», однак досі актуальними залишалися питання «хто ж точно може стати цим лідером, який справді здатний повести за собою білорусів без жодних вагань і сумнівів щодо нього зі сторони суспільства» (бо особа С. Ціхановської задовільняла не всіх навіть із числа опозиції, існували сумніви у її спроможності цілковито подолати систему, навіть у разі перемоги над А. Лукашенком). Без відповіді поки залишалися питання про можливі дії РФ в умовах успіху протестувальників, про те, як вплинуть (і чи взагалі якось вплинуть) події в РБ на існування та діяльність у форматі Тристоронньої контактної групи з РФ, Україною і за посередництва ОБСЄ²⁷¹.

У третій статті на порталі «Дня» «Хто перший “старший”?» П. Артимишин констатував, що станом на третій тиждень протестів у РБ в Україні татмешні події сприймалися в амплітуді від «мені абсолютно байдуже» чи «нехай буде Лукашенко, він хоч якось старається лавірувати між Росією та Європою, при цьому зберігаючи незалежну білоруську державність, та й взагалі тримає порядок в країні» до очевидної підтримки білоруських протестувальників та їхніх очільників-опозиціонерів. Втім, за іронією долі, друга категорія, яка об’єднала в єдине ціле і українських (та білоруських в Україні) «прозахідних лібералів і відвертих націоналістів чи то під гаслами “Жыве Беларусь” та під плакатами із гербом “Погонь” і біло-червоно-білими стягами на площах Києва, Львова, Харкова, Одеси, Дніпра, чи то в соцмережах, на телеканалах і радіо, на шпальтах газет тощо», почасти, переважно несвідомо, в оцінці дій білоруської опозиції прагнула спорадично займати позицію «старшого брата» щодо білорусів, що, на думку автора, було категорично неправильним і невинуватим: «Насправді білоруські події – це не про український випадок. Як би це не ототожнювала російська пропаганда, і як би цього, з огляду на наш досвід, не хотіли би бачити ми. Якщо у 2004 та 2013–2014 рр. ми на вулицях відстоювали європейський вектор розвитку України, на вулицях та підприємствах Білорусі поки що просто борються за те, щоб мати вибір у своїй державі. Там зараз навіть до кінця не йде дискусія

²⁷¹ Артимишин П. Камо грядеши, Білорусь? *День*. 2020. 14 серпня. URL: <https://old.day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/kamo-gryadeshy-bilorus>

про майбутній розвиток Білорусі у випадку поразки Лукашенка. Добре це чи погано? Мабуть, усе ж недобре. Але такий стан на сьогодні. Білоруси – не українці. Як і не росіяни. Як і Україна – не Росія. Ми різні. І це прекрасно. Не варто навішувати на “сябрів” ярлик меншовартості. Ми ж не росіяни, правда?»²⁷².

На інтернет-ресурсі «OpenDemocracy» влучно підсумовували: «Коли в Білорусі спалахнули протести через фальсифікацію результатів виборів та насильство з боку міліції, українські громадські активісти швидко відреагували – приймаючи людей, які виїжджають з країни через страх переслідування, організовуючи акції солідарності та допомагаючи документувати випадки державного насильства ... тоді як українська влада спочатку грала в вичікувальну гру, перш ніж вирішити не визнавати результати»²⁷³.

У «Європейській правді» іронічно зауважували, що «Київ (тобто українська влада – П. А.) свідомо ухилився від коментування власне скандальних виборів, щоби не дратувати білоруську владу», навіть після того, як 14 серпня А. Лукашенка заявив, що проти РБ почалась агресія, організована з-за кордону, зокрема з держав ЄС і з України, а наступного дня повідомив, що хоче «зв'язатися з Путіним» для спільного захисту РБ «від агресії» та дозволив передати РФ 32 затриманих найманців ПВК «Вагнер», включно із тими, що воювали на Донбасі, що було відвертим демаршем проти української сторони²⁷⁴.

Як відзначали на інтернет-порталі, й тоді як 14 серпня 2020 р. держави ЄС погодилися не вважати чинними «результати» президентських виборів у РБ, які напередодні оголосила ЦВК РБ, Україна не лише не приєдналася до заяви, але й навпаки українське МЗС оприлюднило свою, досить «м'яку» заяву про результати виборів у РБ, у якій закликала опозицію до компромісів і уникло заяв про невизнання результатів голосування²⁷⁵.

²⁷² Артимишин П. Хто перший «старший»? *День*. 2020. 27 серпня. URL: <https://old.day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/hto-pershyy-starshyy>

²⁷³ Pырлік G. As Belarus protests, Ukraine's civil society reacts – with solidarity. *OpenDemocracy*. 2020. 3 September. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/as-belarus-protests-ukraines-civil-society-reacts-with-solidarity>

²⁷⁴ Сидоренко С. Ціна мовчання: чому Україна зобов'язана оголосити про невизнання виборів у Білорусі. *Європейська правда*. 2020. 16 серпня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/08/16/7113250/>

²⁷⁵ Україна ухвалила м'яку заяву щодо Білорусі і не зважилася на невизнання виборів. *Європейська правда*. 2020. 15 серпня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/08/15/7113248/>

Так, відповідно до документа, текст якого опублікували 15 серпня 2020 р. на офіційному порталі МЗС України, констатували, що «офіційно оприлюднені результати виборів президента Республіки Білорусь не викликають довіри в білоруському суспільстві», і українська сторона: загалом поділяє позицію, висловлену ЄС щодо виборів у РБ; «надзвичайно занепокоєна випадками необґрунтованої жорстокості правоохоронців щодо громадян, які беруть участь у протестах, представників ЗМІ та іноземців»; розраховує, що «звільнення з-під варти частини затриманих стане початком діалогу влади з громадянським суспільством з метою пошуку компромісів»; закликає «керівництво Білорусі не допустити подальших переслідувань за політичними мотивами своїх опонентів і тих громадян Білорусі, які вийшли на вулиці міст продемонструвати свою позицію, а також ретельно розслідувати усі факти неправомірного застосування сили проти мирних протестувальників». Водночас заява завершувалася досить «люб'язним» пасажем про те, що «Україна вважає Білорусь особливо близькою країною і готова докласти усіх зусиль, щоб допомогти їй пройти цей складний етап без ослаблення суверенітету, врегулювати кризу з дотриманням основоположних прав і свобод громадян»²⁷⁶.

На думку кореспондента «Європейської правди» Сергія Сидоренка, хоча такий підхід України, вочевидь, обумовлений небажанням загострювати відносини з РБ для збереження Мінського майданчика переговорів щодо війни на Сході України та небажанням створювати на білоруських теренах плацдарму проти України, яким, безумовно, в умовах міжнародної ізоляції Аляксандра Лукашенка, заволодів би Кремль, але в умовах, коли сам білоруський президент (відтепер, на думку кореспондента, вже нелегітимний) здійснив відвертий реверанс проти Заходу (та й проти України) у бік РФ, то й позиція Києва, яка досі залишалася «ближчою до позиції офіційного Мінська, аніж міжнародної спільноти», тепер уже «била» по самій Україні, і чим довше остання її дотримувалася б, то тим відчутнішими могли бути наслідки саме для неї, а не для РБ²⁷⁷.

²⁷⁶ Заява МЗС щодо президентських виборів в Білорусі. *Міністерство закордонних справ*. 2020. 15 серпня. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-shchodo-prezidentskih-viboriv-v-bilorusi>

²⁷⁷ Сидоренко С. Ціна мовчання: чому Україна зобов'язана оголосити про невизнання виборів у Білорусі. *Європейська правда*. 2020. 16 серпня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/08/16/7113250/>

Утім, наприклад, і під час спільної пресконференції з німецьким колегою Гайко Маасом (Heiko Maas) (яку тиражували, зокрема, і в «Укрінформі»), міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба досить загально відзначав, що Україна зацікавлена лише у тому, щоб РБ була демократичною та незалежною, а прізвище президента такої держави є другорядним, та й зауважив, що не порівнював би нинішні події у РБ з Революцією Гідності, оскільки в Україні протестувальники вийшли за європейський вектор розвитку країни, а у РБ йшлося насамперед про відстоювання громадянським суспільством невдоволення незмінною правлячою елітою в державі. Щоправда, тоді ж український дипломат таки відзначив, що подальше зміцнення позицій РФ у РБ не відповідає національним інтересам України, бо в української сторони «дуже довгий кордон із Білоруссю, і ми маємо розуміти, що принаймні ця частина кордону залишатиметься для нашої країни безпечною і дружнім кордоном»²⁷⁸.

Однак уже через три дні, 27 серпня 2020 р., в ефірі політичного шоу «Право на владу» той же Д. Кулеба зазначив, що Україна поставила всі контакти з РБ на дипломатичному рівні на паузу, сам офіційний Київ приєднався до заяви ЄС щодо ситуації в РБ, а про відновлення українсько-білоруських контактів можна буде говорити лише тоді, коли українська сторона буде впевнена, що не зазнаватиме в їх результаті «репутаційних, моральних, етичних втрат для себе на міжнародній арені». Окрім того, дипломат відзначав, що станом на кінець серпня 2020 р. між президентами РБ та України «немає жодних контактів навіть у планах», а також додав, що хоча підстав для перенесення майданчику переговорів щодо війни на Донбасі наразі не було, Україна була готовою для такого кроку у разі необхідності²⁷⁹.

Як повідомляли в «Укрінформі», вже наступного дня, 28 серпня 2020 р., у МЗС РБ відповіли українським колегам на заяву про поставлені на паузу контакти між країнами, заявивши, що заклики до проведення нових президентських виборів розцінюються білоруською стороною як «спроба втручання у внутрішні справи» та додавши, що «Білорусь не ставила діалог з Україною на так звану “паузу” – це ж не просто натискання

²⁷⁸ Зміцнення позицій РФ у Білорусі не відповідає інтересам України, – Кулеба. *Укрінформ*. 2020. 24 серпня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3086624-zmicnenna-pozicij-rf-u-bilorusi-ne-vidpovidaie-interesam-ukraini-kuleba.html>

²⁷⁹ Право на владу. Білоруський Майдан: відкритий фінал. *YouTube*. 2020. 27 серпня. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kSHkft937k>

кнопки на програвачі. Це конкретна шкода для тісних багатогранних відносин двох сусідніх держав. Відповідальність за можливі наслідки цього кроку лежить повністю на українській стороні, а також, як ми бачимо, на її більш старших зовнішньополітичних партнерах. Зі свого боку, готові до продовження співпраці на всіх рівнях і в тому обсязі, до якого готова Україна та її дружній і братній нам народ»²⁸⁰.

Однак протистояння в РБ тривало, що врешті спонукало ВРУ 15 вересня 2020 р. прийняти Постанову № 883-ІХ, у якій український парламент, «підтверджуючи відданість принципам демократії, верховенства права та поваги і захисту прав людини, заявляючи про свою повагу до норм і принципів міжнародного права, зокрема Загальної декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінський заключний акт 1975 року) та інших міжнародно-правових актів, підкреслюючи, що президентські вибори в Республіці Білорусь, проведені 9 серпня 2020 року, не були ані вільними, ані чесними і пройшли в умовах цілковитої відсутності змагань між кандидатами, їх рівного доступу до засобів масової інформації, невідповідності процедури виборів стандартам Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Ради Європи, а також неприсутності на них спостерігачів від авторитетних міжнародних організацій, наголошуючи, що вибори Президента Республіки Білорусь пройшли з істотними порушеннями, численними відмовами в реєстрації кандидатів, непрозорим підрахунком голосів виборців, неприпустимими залякуваннями опонентів, їх ув'язненням, створенням перешкод незалежним національним спостерігачам на виборчих дільницях, порушенням права виборців на вільне волевиявлення, а також під цілковитим контролем влади над Центральною виборчою комісією Республіки Білорусь, констатуючи, що офіційно оприлюднені результати проведених за таких умов виборів Президента Республіки Білорусь не можуть відображати реального волевиявлення білоруських громадян:

– засуджує численні факти переслідувань і насильства стосовно громадян Республіки Білорусь, перешкоджання реалізації ними права на

²⁸⁰ МЗС Білорусі поклав відповідальність за паузу у відносинах на Україну. *Українформ*. 2020. 28 серпня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3089532-mzs-bilorusi-poklav-vidpovidalnist-za-pauzu-u-vidnosinah-na-ukrainu.html>

свободу мирних зібрань та вираження своїх поглядів і переконань щодо спотворених результатів виборів Президента Республіки Білорусь;

– рішуче засуджує численні випадки перешкоджання журналістській діяльності при висвітленні поточної суспільно-політичної ситуації в Республіці Білорусь, реалізації права на доступ до інформації щодо виборів, їх результатів, порушення права на вільне вираження поглядів та переконань;

– приєднується до оцінок Європейського парламенту щодо недемократичного характеру президентських виборів у Республіці Білорусь та підтримує запровадження санкцій стосовно осіб, відповідальних за фальсифікації результатів виборів і застосування насильства проти протестувальників;

– звертається до членів парламентів іноземних держав та міжнародних парламентських організацій дати принципову оцінку щодо відповідності проведених виборів Президента Республіки Білорусь стандартам ОБСЄ та Ради Європи;

– вимагає звільнення всіх без винятку затриманих і сподівається, що офіційна влада Республіки Білорусь не допустить подальшої ескалації та напруги в білоруському суспільстві, переслідувань як своїх опонентів за політичними мотивами, так і громадян Республіки Білорусь, які вийшли на вулиці міст показати свою незгоду з діями офіційної влади та мають власну альтернативну думку;

– рішуче засуджує та вважає неприйнятним незаконні затримання українських громадян і буде всіма законними засобами захищати їхні права та інтереси;

– підтримує вимоги опозиційних політичних сил та широких кіл громадськості Республіки Білорусь, а також міжнародної спільноти щодо проведення розслідування масових порушень прав людини під час мирних протестів у Республіці Білорусь;

– звертається до Кабінету Міністрів України щодо розроблення механізмів надання захисту особам, які постраждали від протиправних дій правоохоронних органів під час мирних демонстрацій в білоруських містах, а також після незаконних затримань білоруськими правоохоронцями;

– вважає неприпустимими будь-які наміри залучити сили Російської Федерації та Організації Договору про колективну безпеку для врегулювання ситуації в Республіці Білорусь, оскільки такий крок стане прямою загрозою для безпеки України та загальноєвропейської безпеки;

– закликає білоруську владу налагодити рівноправний діалог з білоруським суспільством для пошуку шляхів мирного виходу із політичної кризи, одним з варіантів якого могло б бути проведення нових вільних та демократичних виборів за участю незалежних міжнародних спостерігачів від провідних європейських інституцій;

– поважає суверенітет Республіки Білорусь, підтримує її незалежність та дотримується принципу невтручання у внутрішні справи, у зв'язку з чим рішуче відкидає звинувачення білоруської сторони в причетності України до дестабілізації ситуації в Республіці Білорусь;

– висловлює сподівання, що народ Республіки Білорусь подолає цей складний етап без послаблення власного суверенітету»²⁸¹.

Урешті 23 вересня 2020 р., на тлі таємної інавгурації А. Лукашенка після президентських виборів у РБ, яка не була анонсована широкому загалу, український міністр закордонних справ на своєму офіційному твіттер-акаунті оголосив (і це розтиражували українські медіа, як-от «Європейська правда»), що Україна не вважає легітимною «інавгурацію» самопроголошеного президента А. Лукашенка, і окремо зауважив, що не вважає таку позицію України втручанням у внутрішні справи сусідньої держави: «Україна ніколи жодним чином не втручалася у внутрішні справи Білорусі і завжди підтримуватиме білоруський народ»²⁸².

Українська редакція BBC News, розглядаючи оцінки експертів щодо твіту українського міністра, зазначала, що деякі оглядачі почали закидати міністру половинчастість заяви і відсутність чіткого речення щодо того, що Україна однозначно не визнала А. Лукашенка президентом, та й критикували сам підхід української сторони – мовляв, чому про такі важливі для міжнародних відносин речі першим заявив не Президент України В. Зеленський, а міністр закордонних справ Д. Кулеба, тим паче в соцмережах²⁸³. Інша частина аналітиків навпаки запевняла, що заява українського дипломата була більш, ніж конкретна, навіть жорстка, а форма її трансляції у твіттері була вже звичною для західної дипломатії

²⁸¹ Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України щодо ситуації в Республіці Білорусь», 15 вересня 2020 р., № 883-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883-IX#Text>

²⁸² Україна не визнає інавгурацію та повноваження Лукашенка як президента Білорусі. *Європейська правда*. 2020. 23 вересня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/09/23/7114642/>

²⁸³ Червоненко В. Україна не визнала Лукашенка. Що це значить. *BBC News Україна*. 2020. 24 вересня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54279480>

практикою, адже йшлося про допис офіційного представника держави, тим паче його зміст, що, на думку експертів, безсумнівно був попередньо узгоджений із Президентом В. Зеленським²⁸⁴.

Такої думки, наприклад, дотримувалася директорка центру «Нова Європа» Альона Гетьманчук, яка стверджувала, що заява Дмитра Кулеби була цілком однозначною і підтверджувала, що Україна не визнаватиме Аляксандра Лукашенка обраним президентом (тим паче, що було відсутнє й традиційне для таких випадків привітання новообраного лідера тої чи тої держави зі сторони українського президента), щоправда з огляду на підходи, наприклад, Німеччини та Франції, а не Литви та Польщі, які займали жорсткіші у формулюваннях позиції²⁸⁵.

На думку колишнього посла України в РБ Романа Безсмертного, український міністр закордонних справ «зробив максимально сильно з того те, що він міг у цій ситуації», правильно оцінивши перебіг подій у РБ з виборами і двосторонні відносини між Мінськом та Києвом, які в результаті склались. Оцінюючи перспективи розвитку останніх, Р. Безсмертний переконував, що фактичне невизнання Україною президента РБ ніяких трагічних проблем не створювало, адже, допоки офіційно не були розірвані відносини, для дипломатів завжди зберігався простір для маневрів зі збереження комунікації (принаймні на певних урядових рівнях, уникаючи прямого контакту з А. Лукашенком), хоча відтепер актуальним ставало й питання подальших його дій – чи не піде він на подальшу ескалацію відносин з Україною і чи «далі проводитиме військові навчання та закриватиме кордони (з Україною – П. А.)?»²⁸⁶.

Для ексміністра закордонних справ П. Клімкіна теж було очевидним, що хоча заява Д. Кулеби, на перший погляд, виглядала «обережною дипломатичною версією», але насправді була важливим жестом, який недвозначно демонстрував, що Україна з ЄС гратиме «в одну гру й буде діяти спільно стосовно Білорусі» у ситуації, коли подальше мовчання Києва у відповідь на «жалюгідний смішний фарс» А. Лукашенка було б позбавленням репутації вже для самої української сторони, проте потрібно було надалі продовжувати гру «навколо зміни логіки навколо Мінського майданчика і перезавантаження мирних перемовин»²⁸⁷.

²⁸⁴ Там само.

²⁸⁵ Там само.

²⁸⁶ Там само.

²⁸⁷ Там само.

Урешті-решт, як стверджував політолог Володимир Фесенко, твіт Дмитра Кулеби засвідчив бажання української сторони, з одного боку, офіційно показати «координацію дій з європейськими партнерами», а з іншого – «знизити градус напруги та конфліктності» у білорусько-українських відносинах (бо заява була досить «м'якою», порівняно із деякими європейськими) та залишити певну можливість для маневру для подальших контактів, хоча низка напрямків відносин між Києвом та Мінськом, за прогнозами аналітика, таки на певний час будуть «заморожені»: як безпосереднє спілкування В. Зеленського та А. Лукашенка, так і практика проведення міждержавних регіональних форумів²⁸⁸.

Однак наступного дня, 24 вересня 2020 р., як писали в «РБК-Україна», В. Зеленський під час візиту до Словаччини знову закликав владу РБ почати діалог із білоруським народом, а також додав, що Україна в оцінках процесів у РБ після 9 серпня 2020 р. солідарна з усіма країнами Європи: «Ми можемо дуже довго говорити про наш дружній народ Білорусі. Ми знаємо, що таке кровопролиття. Якщо влада не зупинить ті дії, особливо правоохоронців, що спрямовані проти свого народу, вони отримують дуже потужний результат. Якщо влада не знайде можливість діалогу зі своїми рідними людьми, цієї влади не буде»²⁸⁹. А в українській редакції «Deutsche Welle» ще й додавали, що того ж дня у пресслужбі українського президента заявили про скасування візиту Володимира Зеленського до РБ для участі у білорусько-українському Форумі регіонів (уже третьому), який мав відбутися в жовтні, що формально, як повідомляв посол РБ в Україні Ігор Сокол, Україна попросила про перенесення проведення події на рік²⁹⁰.

Утім саме останній крок певною мірою остаточно окреслив початок періоду спершу латентно, а врешті і відверто загострених відносин між Києвом та Мінськом, який вже у форматі повномасштабної російсько-української війни триває станом і на сьогодні. А причина

²⁸⁸ Червоненко В. Україна не визнала Лукашенка...

²⁸⁹ Якщо влада Білорусі не знайде діалог з народом, її не буде, – Зеленський. *РБК-Україна*. 2020. 24 вересня. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/vlast-belarusi-naydet-dialog-narodom-budet-1600940395.html>

²⁹⁰ Кондратенко М. Зеленський скасував візит до Білорусі. *DW*. 2020. 24 вересня. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B2-%D0%B2%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%82-%D0%B4%D0%BE-%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%96/a-55043836>

тому – посилений російський вплив на Мінськ в умовах міжнародної ізоляції останнього після придушення мирних протестів 2020 р. і зміцнення авторитарних тенденцій у самій РБ.

Отже, події серпня–вересня 2020 р. у РБ – проведення президентських виборів, очевидна їх фальсифікація, масові акції протесту з подальшим жорстким їх придушенням владою – стали важливою точкою перелому не лише для внутрішньополітичного розвитку самої республіки, але й для еволюції українсько-білоруських відносин. Аналіз реакції Української держави, політичних еліт, медіа та громадянського суспільства демонструє складність балансу, який Україна намагалася утримати між демократичними цінностями, підтримкою білоруського громадянського суспільства та власними безпековими інтересами в умовах російсько-української війни, що тривала від 2014 р., і почасти білоруські події сприймалися в Україні насамперед крізь призму власного досвіду Майданів, війни з РФ та чутливості до безпекових ризиків на північному напрямку.

Передвиборча кампанія в РБ, позначена арештами опозиційних кандидатів і консолідацією протестного руху довкола С. Ціхановської, не спричинила однозначної реакції української влади: Київ дотримувався обережності, уникаючи прямих оцінок білоруського керівництва й опозиції. Це пояснювалося як прагненням не спровокувати дестабілізацію на північному кордоні та не штовхати Мінськ до більшої залежності від Кремля, так і необхідністю враховувати подальшу наявність формату Мінських переговорів щодо Донбасу. За цього обережність української влади часто самими ж українськими журналістами, експертами й загалом громадським сектором критикували як недостатньо рішучу або таку, що надто контрастує з позицією ЄС і країн-сусідів – у цьому таборі займали однозначно солідарну з білоруським протестним рухом позицію щодо активності в масових акціях підтримки, низці інформаційних кампаній та відповідних наративах експертного середовища, яке трактувало білоруські події насамперед як боротьбу за базові громадянські свободи, а не за геополітичний вибір, і вказували на неприйнятність масштабних репресій. Водночас в українському інформаційному просторі лунали й скептичні оцінки щодо частини білоруської опозиції, яку підозрювали якщо не у прямих, то опосередкованих контактах із РФ, а також лунали припущення, що якраз не збереження режиму А. Лукашенка, який міг продовжувати дипломатично лавірувати

й після виборів, а потенційна перемога протестних сил у РБ, могли спровокувати масштабну російську інтервенцію на білоруські терени, що створювало б безпосередню загрозу і для України, оскільки відкрило б шлях швидкій російській інтервенції.

Спалах масових протестів після оголошення офіційних результатів виборів і застосування білоруською владою сили проти мітингувальників спровокували поступову трансформацію позиції й офіційного Києва: від початково стриманих закликів В. Зеленського до діалогу, толерантності та припинення насильства (та й міністр закордонних справ Д. Кулеба спершу наголошував, що радикальна делегітимізація А. Лукашенка, без урахування балансу сил, підвищувала б ризики російського втручання, що могло створити критичну військову загрозу для України вже у найближчій перспективі) до дедалі критичніших заяв українського МЗС та окремих дипломатів. Як зауважували в українському інформаційному просторі, конфлікт між Києвом та Мінськом суттєво загострився після заяв А. Лукашенка про «зовнішню агресію» проти РБ та передачу РФ затриманих бойовиків ПВК «Вагнер», включно з тими, що воювали проти України. Це стало переломним моментом, який остаточно підірвав довіру української влади до білоруського керівництва. У подальшому Україна приєдналася до низки заяв ЄС щодо нелегітимності виборів, поставила двосторонні контакти на паузу, скасувала участь у Форумі регіонів і вперше офіційно заявила, що «інавгурація» А. Лукашенка не визнається легітимною. Зі свого боку білоруське МЗС звинуватило Україну у втручанні, що лише підтвердило розрив між двома державами.

Як підсумовували аналітики в Україні, поступова зміна української позиції – від максимально обережної до значно жорсткішої – засвідчила, що орієнтація Києва на західних партнерів і принципи демократичного міжнародного права переважила первинні стратегічні побоювання. Це проявилось й на рівні офіційних документів, як-от у постанові українського парламенту, що побачила світ у вересні 2020 р., яка комплексно засуджувала фальсифікації виборів, насильство проти протестувальників, порушення прав людини та загрози незалежності РБ у разі можливого втручання РФ. Такий документ став важливим маркером завершення періоду дипломатичної «вичікувальної стратегії» України щодо Мінська і переходу до чіткої демократичної солідарності зі західними партнерами щодо підтримки бажання білоруських громадян демократичного розвитку своєї держави.

Геополітично, як робили висновок українські журналісти й аналітики, події, які відбулися після виборів у РБ 2020 р., окреслили початок кінця попередньої моделі відносин РБ і з Україною, і зі західними державами, що базувалася на прагматизмі, економічній взаємодії та умовній політичній нейтральності (і загалом – багатовекторності). І певною інтригою в інформаційному просторі України залишалось питання, які «червоні лінії» здатний перетнути Мінськ у відносинах як з українською стороною та Заходом, так і з РФ. В останньому випадку питання могло звучати і по-іншому: чи залишиться РБ зі своїм суверенітетом (принаймні, формальним) чи опиниться у повній (аж до юридичної) залежності від Кремля?

2.2. ПРОРОСІЙСЬКИЙ ПОСИЛЕНИЙ ДРЕЙФ І СПІВУЧАСТЬ В АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

«Потепління» у відносинах із Заходом та їх нормалізація із новою, постмайданною, владою в Україні врешті виявилось нетривалим. І серпневі вибори 2020 р., коли, як зауважував дослідник І. Богданович, у відповідь на «недопуск до виборів декількох кандидатів, маніпуляції із результатами на користь діючого глави держави та жорстоко придушені акції протестів, які тривали аж до березня 2021 р.», західні держави не визнали підсумки голосування за президента в РБ, повторно запровадили санкції проти Мінська, низка країн відкликали з РБ своїх послів (як у жовтні 2020 р. це зробили Болгарія, Естонія, Литва, Латвія, Німеччина, Румунія, Словаччина, Чехія), тут були лише першим етапом²⁹¹.

Ситуація загострилася після того, як 23 травня 2021 р. під приводом ймовірного здійснення теракту на борту примусово посадили у Мінську літак рейсу авіакомпанії Ryanair, який летів за маршрутом Афіни–Вільнюс, із якого вивели та затримали білоруського опозиціонера та блогера Р. Пратасевича. Як наслідок, низка міжнародних організацій, серед яких і ЄС, ІКАО, а також уряди США та більшості західних держав засудили такі дії білоруської влади на чолі із самопроголошеним президентом, унаслідок чого проти Мінська ввели додаткові обмеження, зокрема зі заборonoю літакам білоруських авіакомпаній користуватися

²⁹¹ Богданович І. Формування зовнішньої політики Республіки Білорусь в контексті еволюції її державності. *Історичні основи зовнішньополітичного курсу пострадянських країн*: монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. Київ, 2023. С. 99.

повітряним простором ЄС і з рекомендацією європейським авіаперевізнакам не використовувати білоруський повітряний простір²⁹².

Такий стан справ, як висноував І. Богданович, призвів до призупинення спроб РБ щодо багатовекторності зовнішньої політики (внаслідок нівеляції її західного напрямку) із одночасною її концентрацією на РФ (із рівнобіжним посиленням економічної залежності від Кремля), країнах СНД та ЄАЕС, а також КНР і країнах Близького Сходу²⁹³.

На думку есперта Є. Магди, характерною ознакою зовнішньої політики РБ після серпня 2020 р. стало ще більше перебування білоруського інформаційного поля (та й дипломатії) під фактично безальтернативним російським впливом (який і до 2020 р. був сильним, а відтепер – і поготів), тож і образ України білорусам у публічній площині подавали дедалі негативніший, особливо після «Справи “вагнерівців”» та «розкручування» теми про спроби Заходу поширити «кольорові революції» вже й на теренах РБ, зокрема за посередництва України²⁹⁴.

У будь-якому випадку, як висноував в «Українському тижні» Максим Віхров на початку червня 2021 р., ставало дедалі очевидніше, що «українсько-білоруські стосунки вже не будуть такими, як раніше», передусім після того, як після серії подавлення режимом А. Лукашенка насильством та репресіями мирних протестів, у травні 2021 р. додалося ще й «зухвале перехоплення літака Ryanair та розгром видання TUT.by (18 травня 2021 р. білоруські силовики прийшли з обшуками до головного офісу TUT.by та регіональних представництв, а також до пов'язаних компаній під приводом справи про ухилення від сплати податків, і у той самий день сайт порталу був заблокований на території Білорусі та було затримано 16 співробітників, включно з головним редактором Мариною Золатавою (Марына Золатава) – П. А.)»²⁹⁵. На думку автора матеріалу, окреслені події остаточно завершили кількадесятилітній етап, коли, попри те, що і раніше «сумнівна легітимність правління (А. Лукашенка – П. А.) та репресії проти опозиції ні для кого не були секретом. Але дружні, майже ідилічні відносини України та Білорусі спонукали бага-

²⁹² Богданович І. Формування зовнішньої... С. 99.

²⁹³ Там само. С. 100.

²⁹⁴ Щур М. Білоруси і українці дивляться один на одного крізь призму російської пропаганди, – Магда. *Радіо Свобода*. 2020. 3 грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bilorusy-opytuvannia/30980914.html>

²⁹⁵ Віхров М. Україна–Білорусь. Після дружби. *Український тиждень*. 2021. 4 червня. URL: <https://tyzhden.ua/ukraina-bilorus-pislia-druzhyb/>

тьох дивитися на це крізь пальці» і «хто б не ставав черговим президентом України, його зустрічі з Лукашенком завжди закінчувались обміном люб'язностями», навіть після 2014 р., на тлі перемоги Майдану і початку російської агресії, незважаючи на те, що РБ незмінно залишалася інтегральною частиною Союзної держави з російським агресором, адже білоруський очільник і в таких умовах намагався триматися ролі «доброго товариша, який допомагає обом сторонам залагодити конфлікт»²⁹⁶. Станом на час написання статті, на переконання М. Віхрова, така позиція опинилася в Україні вже на маргінесі, бо більшість українців вже побачили, що «бацька» – не персонаж анекдотів і тим паче не мудрий державець, а черговий узурпатор на повідку Москви, по суті – успішніша версія Віктора Януковича», на рівні українського парламенту депутати від «Європейської солідарності», «Голосу» та «Слуги народу» зареєстрували спільний проєкт постанови № 5560 про звернення уряду до ООН, ПАРЕ та інших організацій щодо визнання режиму А. Лукашенка таким, що становить загрозу міжнародній безпеці, тож і зустріч В. Зеленського із білоруським тоді ще колегою у жовтні 2019 р. мала всі шанси бути останньою (такою, врешті, і стала), хоча, як влучно зауважував автор, це була не лише ініціатива Києва – у відповідь на українське засудження на придушення протестів і невизнання його легітимності, у квітні 2021 р. А. Лукашенка заявляв, що «білоруські та українські націоналісти» готували на нього замах на замовлення США»²⁹⁷.

Загалом, на думку М. Віхрова, хоча відтепер передусім Україні доводилося шукати нового посередника у спілкуванні з Москвою (хоча Мінськ і раніше «не дуже надавався на роль нейтральної території, а тепер цей варіант взагалі став неприйнятним»), та й не баритися із накладенням услід із європейськими партнерами санкцій тепер крім РФ ще й проти РБ (що не могло не позначитися й на українській економіці, для якої ця країна ще напередодні літа 2020 р. відігравала важливу роль), цей остаточний розрив Києва із Мінськом («перехід від дружби до недружби») був неминучий, адже ще 2014 р. Україна стала на шлях геополітичного розвитку, який виявився цілком несумісним із наявним у РБ політичним режимом²⁹⁸. Ключове питання для автора матеріалу полягало, врешті, в іншому – чи зможе Київ налагодити правильну й ефективну

²⁹⁶ Там само.

²⁹⁷ Там само.

²⁹⁸ Там само.

комунікацію з опозиційними білоруськими національними силами, що могло б стати, з одного боку, складовою й українського опору експансії «руського мира», і закладення підвалин надійної білорусько-української співпраці на той випадок, якби рано чи пізно вдалося б провести в РБ справді демократичні зміни (зокрема, внаслідок заміни тамтешньої влади та повернення білоруських політичних мігрантів на Батьківщину)²⁹⁹.

Як продемонстрували події осені 2021 р., обрана Україною після 2020 р. щодо РБ стратегія виявилася цілком виправданою.

По-перше, в Україні як потенційну загрозу для себе сприймали заплановані на 10–16 вересня 2021 р. спільні стратегічні навчання Збройних сил РФ і РБ «Захід-2021». Так, ще задовго до початку цих навчань, у червні 2021 р., про них висловився Президент України В. Зеленський в інтерв'ю іноземним медіа, зазначаючи, що «за тією інформацією, яку ми отримуємо, відпрацьовуються варіанти можливого захоплення Києва, Одеси, Харкова», з огляду на що, на його думку, в Україні «повинні очікувати ускладнення й бути готовими до них щодня», насамперед на тлі ймовірних провокацій, які могли бути під час білорусько-російських військових навчань³⁰⁰. Врешті, вже коли останні розпочалися, військовий аналітик Національного інституту стратегічних досліджень Микола Белесков для «Радіо Свобода» констатував, що у будь-якому разі, хоча під час них головно відпрацьовувалася війна з НАТО, вагомим (якщо не першочерговим) у них був й український контекст: «Все одно ці навчання, вони є частиною тієї комплексної російської стратегії, щоб, врешті, зупинити інтеграцію України до НАТО і прийти, в кінці-кінців, до врегулювання із Заходом на основі домовленостей, що Україна ніколи не буде членом НАТО. Тому така ситуація, що навіть не воюючи, лише проводячи подібний тип навчань, російська армія все одно дозволяє Кремлю проводити комплексну політику щодо України»³⁰¹.

Водночас у виданні, цитуючи заяви тодішнього головнокомандувача української армії Валерія Залужного, тиражували його слова про те,

²⁹⁹ Віхров М. Україна–Білорусь...

³⁰⁰ Інтерв'ю Президента України іноземним ЗМІ. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 2021. 16 червня. URL: https://www.president.gov.ua/news/intervyu-prezidenta-ukrayini-inozemnim-zmi-69061?fbclid=IwAR1-GtIaZZk6vkKsj-3c6hb6tTEYwM1qMEYEjR-IPOxWq1_O2aAGIC90ick

³⁰¹ Пагулич Р. «Захід-2021»: Росія і Білорусь тренуються воювати з НАТО. *Радіо Свобода*. 2021. 12 вересня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rf-i-bilorus-trenuut-viy-nu-z-nato/31456173.html>

що дані навчання були для української сторони лише черговою нагодою для відпрацювання механізму «адекватного реагування на ті загрози, які є, і які, на жаль, нікуди не поділися ні по завершенню цих навчань, ні перед початком інших і так далі»³⁰².

По-друге, в українському інформаційному сегменті звертали увагу й на дедалі відвертішу проросійську риторику А. Лукашенка, яка стосувалася посягань на територіальну цілісність України. Так, наприклад, у «Детектор медіа» відзначали заяву самопроголошеного президента РБ, сказану ним в інтерв'ю російському пропагандисту Дмитрію Кисельову (Дмитрий Киселёв), оприлюдненому 30 листопада 2021 р., у якій він визнав АР Крим і «де-факто», і «де-юре» російським півостровом, та навіть додав, що збирається відвідати Севастополь, про що є «домовленості з Путіним»³⁰³.

Однак тоді, наприкінці 2021 р., для журналіста Віталія Портникова було очевидним, що жодної «сенсаційності» у заявах Аляксандра Лукашенка не було, а йшлося винятково про дотримання ним російської пропагандистської лінії у вимушених для себе обставинах, коли на Заході (та й зі сторони України) він опинився у міжнародній ізоляції. Тож, як висновував аналітик, «білоруському правителю з кожним днем доводиться підвищувати градус вірнопідданської риторики ... і воювати за Росію він піде, якщо буде війна з Україною, і Крим визнає російським, і на півострів приїде»³⁰⁴.

Щоправда, заради справедливості, варто зауважити, що відтоді і до сьогодні жодних офіційних «кримських» рішень у Мінську так і не прийняли, та й А. Лукашенка на півострів поки так і не приїхав, а у жовтні 2024 р., як писали у виданні «Фокус», взагалі заявив, що хоча готовий відвідати Кримський півострів, якщо буде необхідність, однак «визнає, що юридично ця територія не належить Росії», щоправда, у той же момент висловив готовність продовжувати співпрацю з окупованими регіонами України³⁰⁵.

³⁰² Там само.

³⁰³ Лукашенко назвав Крим де-факто і де-юре російським. *Детектор медіа*. 2021. 30 листопада. URL: <https://detector.media/infospace/article/194339/2021-11-30-lukashenko-nazvav-krym-de-fakto-i-de-yure-rosiyskym/>

³⁰⁴ Портников В. Що стоїть за заявами Лукашенка щодо Криму та як реагують на це у Кремлі? *Радіо Свобода*. 2021. 1 грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/vitaliy-portnykov-lukashenko-metushytsia-navkolo-krymu/31589116.html>

³⁰⁵ Богомаз А. Але готовий приїхати: Крим де-юре не є територією Росії, – Лукашенко. *Фокус*. 2024. 25 жовтня. URL: <https://focus.ua/uk/world/675337-ale-gotoviy-priihati-krim-de-yure-ne-ye-teritoriyeyu-rosiji-lukashenko>

А ось щодо готовності РБ та білорусів воювати у разі початку РФ пономасштабного вторгнення проти України, про ймовірність якого дедалі частіше писали західні медіа, тим паче на тлі проведення у лютому 2022 р. навчань сил реагування Союзної держави РФ і РБ «Союзна рішучість-2022», в українському інформаційному просторі активно дискутували.

«Бронеавтомобілі “Тигр”, бойові машини піхоти БМП-3, тягачі МТ-ЛБ, танки Т-80БВ, САУ “Нона” та пересувні розвідувальні пункти – все це ... було зафіксовано на платформах вантажних потягів, що прямують до Білорусі з Росії. Російські ОТРК “Іскандер” вже також прибули до Білорусі. Також, як було анонсовано, Росія має намір привезти на військові навчання до Білорусі зенітно-ракетні комплекси великої дальності С-400, винищувачі Су-35 та зенітні ракетно-гарматні комплекси “Панцир”», – так описували на «Європейській правді» підготовку у Москві та Мінську до спільних навчань ще за декілька днів до їх початку, вказуючи на її рішучість (принаймні так виглядало візуально)³⁰⁶.

Такі факти поруч із відвертою войовничою риторикою А. Лукашенка (його в українських медіа після 2020 р. дедалі частіше називали навіть не «самопроголошеним президентом», а «білоруським диктатором»), який якраз наприкінці січня недвозначно обіцяв розмістити на кордоні з Україною «цілий контингент білоруської армії» – мовляв, не з метою якихось наступальних дій, а навпаки для «захисту білоруського південного кордону» на тлі начебто «концентрації війська не лише на кордоні Латвії, Литви, Польщі, а й України» та активізації «українських радикалів» – наводили аналітиків видання на думку «про ймовірність військової загрози для України і з території Білорусі»³⁰⁷.

Водночас для журналістів видання Юрія Панченка та Марії Авдєєвої виглядав «дещо дивним» той факт, що попри очевидність того, що «білоруський режим остаточно втратив суб’єктність, слідує у фарватері пропаганди РФ», зокрема повторюючи кремлівську дезінформацію про можливий напад України на РБ, у Києві «в цілій низці секторів воліли заплющувати очі на недружню політику Мінська», хіба що продовжуючи досить «мляву» санкційну політику щодо Аляксандра Лукашенка, яка радше була формальною «демонстрацією солідарності та реакцією на відповідні дії США та ЄС», аніж дієвим заходом (а у низці напрямків

³⁰⁶ Панченко Ю., Авдєєва М. А то Лукашенко нападе: чи очікувати Україні російського нападу з території Білорусі. *Європейська правда*. 2022. 26 січня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/01/26/7133089/>

³⁰⁷ Там само.

імпорту обмеження взаємно взагалі було знято, та й РБ продовжувала давати Україні дозволи на транзит автовантажів до країн Балтії)³⁰⁸.

Щоправда, на порталі припускали, що така тактика і Києва, і Мінська була не випадковою – мовляв, вони залишали простір для уникнення від остаточного розриву в білорусько-українських відносинах, попри тиск Кремля. А тому, як відзначали у публікації, хоч А. Лукашенку й була вигідна проросійська риторика (насамперед для мобілізації білоруського електорату), проте нереальні наступальні дії з території РБ, які загрожували Мінську не лише гуманітарною кризою, але й різким посиленням проти РБ західних «пекельних санкцій», якими наразі на Заході «лякали» лише В. Путіна. Тож, як висновували у матеріалі «Європейської правди», хоча потенційні військові загрози з боку РБ для України таки існували, «наразі саме самопроголошеному президенту (А. Лукашенку – П. А.) вкрай важливо, щоб після навчань російські війська залишили територію Білорусі – інакше це суттєво обмежить можливості Мінська й надалі торгуватися з РФ, вимагаючи оплати за кожний дружній крок»³⁰⁹.

На думку тодішнього заступника директора Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння Михайла Самуся, яку той висловив для порталу «Deutsche Welle», попри те, що після 2014 р. А. Лукашенка намагався всіляко зображати себе та свою адміністрацію «донором безпеки в регіоні», насправді територію РБ завжди варто було розглядати як потенційний театр військових дій, який РФ могла б у будь-який момент використовувати для розгортання воєнної інфраструктури (тим паче, що ще з 2009 р. у рамках Союзної держави де-факто розпочалося становлення спільного білорусько-російського угруповання збройних сил). Врешті, участь самих білоруських військовиків, на думку М. Самуся, у потенційній повномасштабній війні проти України для росіян була не обов'язковою – достатньо було лише надати свої терени для плацдарму: «Якщо в Білорусі розташувати російські ракетні війська, авіацію, десантні частини, сили спеціальних операцій та розвідку, то їх можна ефективно використовувати для завдання ударів від східного до західного кордону України, а також углиб країни – з кордонів, а також із територій Криму та Донбасу створювати загрозу сухопутними компонентами»³¹⁰.

³⁰⁸ Там само.

³⁰⁹ Там само.

³¹⁰ Неведомська Т., Куницький О. Чи стане Білорусь плацдармом для нападу Росії на Україну. *DW*. 2022. 3 лютого. URL: <https://www.dw.com/uk/chy-stane-bilorus-platsdarmom-dlia-napadu-rosii-na-ukrainu/a-60642755>

Натомість білоруський військовий оглядач Аляксандр Алесін (Аляксандр Алесін) опонував Михайлу Самусю – мовляв, був переконаний, що РФ не вигідно нападати на Україну у відкритому бою, лобовим ударом або, тим паче, ударом із РБ. Очільник варшавського Центру політичного аналізу Павел Усав (Павел Усаў) також вважав, що РФ, очевидно, не наважиться на відкриту велику війну проти Києва (зокрема з білоруської сторони), але цілком могла піти на подальшу активізацію своїх попередніх гібридних дій щодо України, та саме у такому сценарії РБ була Кремлю необхідна для посилення тиску на українську сторону поруч зі створенням додаткових точок загроз і застосування всебічних провокацій для спричинення в Україні внутрішньополітичного хаосу на тлі перманентної загрози розгортання війни³¹¹.

Усе ж усі три експерти на «Deutsche Welle» сходилися в одному – якби відкрита війна почалась, а на білоруських теренах надалі б залишалися російські збройні сили, які, з дозволу А. Лукашенка, перебували тут під приводом військових навчань, на Заході цілком справедливо мали б остаточно перестати сприймати Білорусь як незалежну країну та суб'єкт політики, а розглядали б її як єдиний із РФ «агресивний політичний організм, щодо якого буде посилено міжнародну ізоляцію та економічний тиск»³¹². За такого сценарію, на думку П. Усава, було б вкрай необхідним, щоб білоруський еміграційний політичний центр чітко заявив на своїй винятковій легітимності як уряду РБ, висловив солідарність з Україною та засудив одноосібне рішення А. Лукашенка бути союзником РФ у війні проти Української держави, у той час, коли білоруський народ був проти³¹³.

У «Дивись.info» 21 лютого 2022 р., за три дні до початку російського повномасштабного вторгнення, все ще писали, що участь РБ у можливій війні на стороні РФ проти України поки залишалася теоретичною, що реальна загроза зі сторони північно-західних сусідів щодо Києва все ще існувала – тим паче на тлі заяв А. Лукашенка про «батальйони українських націоналістів», які начебто готувалися вторгнутися на білоруські землі, накопичення біля білорусько-українського кордону регулярної української армії за одночасних погроз діяти спільно з військами держав

³¹¹ Неведомська Т., Куницький О. Чи стане Білорусь...

³¹² Там само.

³¹³ Там само.

ОДКБ, «дійти до Ла-Маншу» чи розбити українське військо, за потреби, «за декілька днів»³¹⁴.

На думку політичного аналітика Ігоря Зарічного, озвучену на цьому порталі, за погрозами Аляксандра Лукашенка насправді стояли «імперіалістичні плани Путіна щодо України», оскільки після збереження своєї влади у РБ у 2020 р. за допомогою РФ самопроголошений президент віддав Кремлю на відкуп залишки своєї дотеперішньої суб'єктності, увівши білоруську сторону, зокрема через дедалі триваліше перебування російського війська на теренах РБ, та постійні грошові кредити, які надавав Володівір Путін білоруському режиму, у повну залежність від РФ у політичному, економічному та військовому контекстах. Тож, як підсумовував І. Зарічний, станом на лютий 2022 р. ані сам А. Лукашенко, ані РБ як держава вже не могли самостійно приймати рішення щодо наступу власних військ на Україну³¹⁵.

У будь-якому разі, на переконання офіцера ЗСУ, колишнього командира взводу 56-ї окремої мотопіхотної Маріупольської бригади Віктора Валесєва, яке також тиражували на «Дивись.info», навіть у разі безпосереднього залучення білоруського війська до бойових дій воно, з тактичної точки зору, навряд чи могло б скласти серйозну загрозу ЗСУ: «З огляду на класичне тактичне співвідношення сил, які наступають, та тих, які обороняються, враховуючи умови місцевості на кордоні України та Білорусії – ліси та заболочена місцевість, війська ОК “Північ” зможуть стримати ймовірний наступ з боку білоруської армії. Єдиним логічним завданням білоруської армії у можливому збройному протистоянні з РФ могло б бути відволікання сил ОК “Північ” від застосування їх в якості резерву. Хоча модернізоване білоруським ОПК радянське озброєння є більш ефективним, ніж те, яке використовується ЗСУ, Україна може розраховувати на значні резерви ветеранів у густо населених районах Півночі, що змусить зробити потенційну військову операцію з боку Білорусі фатальною. Також слід звернути увагу на рейтинг армій світу 2022 за версією Global Firepower, згідно з яким індекс сили ЗСУ у разі перевищує силу білоруської армії. Проте, враховуючи можливість війни на “три фронти”, Україні слід подбати про активне впровадження сучасних технологій в армії – від систем управління військами на

³¹⁴ Яворська Т. Загроза Україні: чи справдяться погрози Лукашенка. *Дивись.info*. 2022. 21 лютого. URL: <https://dyvys.info/2022/02/21/zagroza-ukrayini-chy-spravdyatsya-pogrozy-lukashenka>

³¹⁵ Там само.

рівні Генерального штабу до систем управління озброєнням, зважаючи на технологічну ефективність військ РБ»³¹⁶.

Врешті, хоч офіційно білоруське військо до російського повномасштабного вторгнення з його початком 24 лютого 2022 р. так і не долучилося, сам чинник РБ, а точніше її території, для початку цього етапу російсько-української війни був вагомим. Офіційний портал Посольства України в РБ описував його так: попри те, що ще 14 лютого 2022 р. відбулася телефонна розмова міністрів оборони України (Олексія Резнікова) та РБ (Віктара Хреніна (Віктар Хрэнін)) «зادля відновлення атмосфери діалогу та забезпечення безпеки у регіоні», вже через декілька днів спочатку РБ «фактично підтримала визнання “незалежності” так званих “ЛНР/ДНР” Росією (21 лютого 2022 р. – П. А.), яка тим самим грубо порушила міжнародне право, суверенітет і територіальну цілісність України», а 24 лютого 2022 р., коли РФ «здійснила віроломну агресію проти України», то, з-поміж іншого, було використано «для здійснення масштабної наступальної операції територію, повітряний простір та воєнну інфраструктуру Республіки Білорусь», а «відповідно до ст. 3 Резолюції 3314 ГА ООН (1974) дії держави, яка дозволила використання своєї території іншою державою для здійснення акту агресії, кваліфікується в якості акту агресії цієї держави»³¹⁷.

Політолог-аналітик Є. Магда стверджував, що подальша дискусія про перспективи участі білоруських військ у вторгненні в Україну в українському інформаційному просторі була спровокована такими епізодами з перших тижнів російської повномасштабної війни:

- наступ російських військ із території РБ, із подальшим використанням для підходу до околиць Києва Зони відчуження Чорнобильської АЕС;
- регулярні обстріли з території РБ ракетами військових об’єктів і мирних українських міст, із паралельним використанням білоруських аеродромів літаками російських збройних сил;
- активне й інтенсивне використання білоруської залізничної мережі для переміщень особового складу, озброєння, військової техніки, вантажів російського війська;

³¹⁶ Яворська Т. Загроза Україні...

³¹⁷ Політичні відносини між Україною та Білоруссю. *Посольство України в Республіці Білорусь*. 2024. 10 вересня. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/346-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-bilorussyu>

– перетворення білоруських медичних закладів на військово-медичну базу для російських військовиків-окупантів³¹⁸.

Дослідники Р. Кирпичник та О. Кордун ще й додатково уточнювали: хоча в контексті повномасштабного вторгнення РФ в Україні Збройні сили РБ не отримували посилення власних оборонних спроможностей, білоруська влада активно (і в односторонньому порядку – без отримання адекватних компенсацій) надавала російським військовикам свої території для розміщення частин, зберігання озброєнь і проведення навчань, організації військових полігонів та тимчасових таборів. Окрім того, як відзначали дослідники, російські військові літаки були базовані на білоруських аеродромах, звідки здійснювали удари по території України, особливо на початку вторгнення у лютому–березні 2022 р., серед яких виділили такі летовища:

– «Лунінець» (Брестська область), де було сформовано опорну базу для розміщення літаків оперативного-тактичної російської авіації (зокрема винищувачів і штурмовиків), звідки завдавали ударів по Київщині, Житомирщині та Чернігівщині;

– «Барановичі» (Брестська область), звідки російська авіація виконувала розвідувальні й ударні місії, зокрема зі завданням прикриття ударних груп;

– «Мачулиші» (неподалік Мінська), звідки робили злети російські стратегічні бомбардувальники Ту-22М3 та розвідувальні літаки-координатори ударів по українській території;

– «Зябровка» (Гомельська область), де розміщувалися російські гелікоптери та транспортна авіація, звідки запускали безпілотники і здійснювали удари по Чернігівщині та Сумщині³¹⁹.

Окрім того, автори наводили низку білоруських польових таборів («Речиця», «Єльськ» Гомельської області, «Іваново», «Пінськ», «Столін», «Давид-Городок» Брестської області), полігонів («Осиповичі» Могильовської області, «Брестський полігон» та «Обуз-Лісновський»

³¹⁸ Магда Є. Фактор Білорусі у російсько-українській війні. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga: Publishing House «Baltija Publishing». P. 988–989. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-122>

³¹⁹ Кирпичник Р., Кордун О. Аналіз інтеграційних процесів між Республікою Білорусь та Російською Федерацією в рамках Союзної держави. *Сайт Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»*. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/analiz-intehratsiinykh-protsesiv-mizh-respublikoiu-bilorus-ta-rosiiskoiu-federatsiieiu-v-ramkakh-soiuznoi-derzhavy.html>

Брестської області), залізничного вузла («Мозир» Гомельської області) та тилової бази з медичним підрозділом («Гомель»), на яких базувалося російське угруповання військ напередодні, під час і у перші місяці після вторгнення до України з території РБ³²⁰.

Зрештою, як і вищезгадані факти, так і риторика Аляксандра Лукашенка ще напередодні вторгнення (як-от тези, сказані ним на початку лютого 2022 р. в інтерв'ю російському пропагандисту Владіміру Соловійову (Владимир Соловьёв) про готовність «бити по руках» тих, хто переходить «червоні лінії» (услід російській риторичі це адресовано і Заходу, і Україні), діяти на рівні білоруського війська так само, як російське, «безголового» українського Президента Володимира Зеленського, яким керували західні політики тощо) демонстрували, що білоруський диктатор був цілком проінформованим ще перед 24 лютого 2022 р. про військові плани РФ щодо України, а відтак свідомо йшов на співучасть у неспровокованій агресії проти сусідньої незалежної та суверенної держави, за що, на переконання експерта, повинен у майбутньому постати перед міжнародним трибуналом³²¹.

Дослідниця Марія Зофія Лісецька (Maria Zofia Lisiecka) на сторінках наукового журналу «Зовнішні справи» вказувала на інший прикметний факт: незважаючи на відверту ворожість риторики та дій білоруського режиму щодо України, дипломатичні відносини між країнами не були розірвані (як це було одразу зроблено з Росією). 27 лютого 2022 р. Президент України мав телефонну розмову із білоруським самопроголошеним президентом (за ініціативою останнього), під час якої домовилися про зустріч української делегації з російською без попередніх умов на українсько-білоруському кордоні для переговорів. Наступні три раунди російсько-українських зустрічей, організованих на білоруському майданчику на Гомельщині 28 лютого, 3 та 7 березня 2022 р., хоч і не мали фактично результатів, і врешті їх перенесли до Туреччини, однак для М. З. Лісецької вони стали наразі «найбільшим проявом дипломатичних відносин між Україною та Республікою Білорусь після повномасштабного вторгнення Росії»³²².

³²⁰ Кирпичник Р., Кордун О. Аналіз інтеграційних процесів...

³²¹ Магда Є. Фактор Білорусі у російсько-українській війні. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga: Publishing House «Baltija Publishing». P. 988. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-122>

³²² Lisiecka, M. Z. Diplomatic Ukrainian-Belarusian relations in the context of a full-scale war. *Foreign Affairs*. 2023. Vol. 33. No. 5. P. 10–17. DOI: [doi.org/10.46493/2663-2675-33\(5\).2023.10-17](https://doi.org/10.46493/2663-2675-33(5).2023.10-17)

У будь-якому випадку, на думку аналітиків із «Детектор медіа», після того, коли стало зрозуміло, що запланована РФ на «декілька днів» «спеціальна військова операція» (так у Кремлі завуальовано називали повномасштабне вторгнення) провалилася і переросла у затяжне протистояння, у якому РФ не здобути успіху, білоруський самопроголошений президент різко змінив риторичку, намагаючись уникнути відповідальності за співпричетність до війни проти України.

Так, на порталі, з покликанням на аналітику Центру протидії дезінформації, зауважували, що за період від січня до травня 2022 р. А. Лукашенка перейшов від агресивного спікера, який всіляко намагався демонструвати, що він послідовно є союзником «братської Росії» під приводом, мовляв, спільної для обох держав загрози через «нарощування військового контингенту України з націоналістів-радикалів, які гірші, ніж військові НАТО», а сам офіційний Київ «американці підштовхують до війни», до чергового ампула «миротворця» – вже 24 лютого 2022 р., одразу у день вторгнення РФ в Україну, А. Лукашенка заперечував будь-яку причетність РБ до російської «операції», а ракети по Україні з білоруського боку запускали, за його твердженням, лише «з території чорнобильських районів, приблизно де були навчання російських військ»; у березні 2022 р. виправдовувався вже через очевидні факти використання білоруських теренів як плацдарму для російських військовиків начебто превентивними заходами на тлі підготовки можливого нападу України на РБ (відтоді з'явилася вже «мемна» лукашенківська цитата «а я зараз вам покажу, звідки на Білорусь готувався напад»); у квітні обурювався, що «бездоказово і безпідставно Білорусь була оголошена союзником агресора», проти якої «несправедливо» ввели західні санкції, які трактував як розв'язану проти Мінська «економічну війну»; у травні прямо говорив про те, що «спецоперація» РФ затягнулася, і навіть відзначав очевидні успіхи українських військовиків на полі бою: «Найефективнішими з боку ЗСУ виявилися мобільні групи, які миттєво, несподівано наближалися до супротивника, що їх значно перевершує, завдавали нищівних ударів»³²³.

І хоча такі маневри А. Лукашенка в «Детектор медіа» окреслювали як «гру, спрямовану на пошук шляхів відступу, щоб уникнути

³²³ Заяви Лукашенка свідчать, що він хоче уникнути відповідальності у війні проти України, – Центр протидії дезінформації. *Детектор медіа*. 2022. 11 червня. URL: <https://detector.media/infospace/article/200038/2022-06-11-zayavy-lukashenka-svidchat-shcho-vinkhoche-unyknuty-vidpovidalnosti-u-viyni-proty-ukrainy-tsentr-protydii-dezinformatsii>

відповідальності за участь у війні»³²⁴, у Центрі протидії дезінформації у лютому 2023 р., через рік від початку російсько-української повномасштабної війни, стверджували, що «військова загроза для України з білоруського напрямку залишається в центрі уваги як української влади, так і пересічного українця»³²⁵.

Це, на думку експертів, виглядало особливо релевантним у той час, коли поруч із «миротворчою» риторикою упродовж другої половини 2022 р. білоруський самопроголошений президент спорадично повертався до «войовничої» теми, як-от у грудні 2022 р., коли під час візиту до РБ міністра оборони РФ Сергея Шойгу (Сергей Шойгу) Аляксандр Лукашенка заявляв, що російські та білоруські військові готуються як «єдине угруповання, єдина армія», а, за даними української розвідки, на території РБ станом на початок 2023 р. перебувало 5 000–9 000 російських військовиків, які в будь-який момент могли знову вдаватися до спроб наступу (як це було на початку повномасштабної війни) з цього напрямку³²⁶.

У травні 2023 р., за спостереженням Центру протидії дезінформації, самопроголошений білоруський очільник заявив, що домовився з російським диктатором В. Путіним про переміщення російської тактичної ядерної зброї до РБ – мовляв, у відповідь на рішення Великої Британії передати Україні танкові снаряди, які містять збіднений уран. Щоправда, така «ядерна загроза», за твердженням аналітиків цього центру, була радше свідченням того, що РФ готова шукати альтернативи до використання території РБ як одного із плацдармів майбутнього наступу (зокрема, на інформаційному рівні весь час зображуючи її як джерело потенційної військової загрози у різних контекстах) в умовах, коли відсутність у РФ резервів для значного збільшення своєї військової присутності в РБ, через суттєві втрати під час зимової кампанії рубежа 2022–2023 рр., робила ймовірність вступу РБ у війну або застосування її території для російського нападу мінімальною, тим паче, що і сама білоруська влада також усе ще не поспішала втягувати своїх військових безпосередньо у бойові дії³²⁷.

³²⁴ Заяви Лукашенка свідчать, що він...

³²⁵ Чи буде Білорусь задіяна у війні проти України? *Центр протидії дезінформації*. 2023. 2 лютого. URL: <https://cpd.gov.ua/articles/chy-bude-bilorus-zadiyana-u-vijni-proty-ukrayiny/>

³²⁶ Там само.

³²⁷ Чи застосує Білорусь російську ядерну зброю проти України? *Центр протидії дезінформації*. 2023. 29 травня. URL: <https://cpd.gov.ua/articles/chy-zastosuye-bilorus-rosijsku-yadernu-zbroyu-proty-ukrayiny/>

Однак, як стверджували дослідники Р. Кирпичник та О. Кордун, черговим етапом збільшення рівня загрози зі сторони РБ для України (а також для Польщі та Литви) стала передислокація у червні 2023 р. до РБ частини бійців ПВК «Вагнер». Після невдалої спроби її очільника Євгенія Пригожина (Евгений Пригожин) здійснити заколот проти російської влади, Аляксандр Лукашенка як посередник домовився про тимчасовий прихисток «вагнерівців», де вони, під час перебування на полігоні «Цель» біля м. Осиповичі Могильовської області, брали участь у спільних навчаннях із білоруськими силовиками, та й саме розташування цього формування неподалік кордонів РБ із Польщею та Литвою викликало в інформаційному просторі дискусії щодо здійснення можливих провокацій із білоруських теренів у напрямку Сувальського коридору. Частково загроза зберігалася й після того, як зі загибеллю самого Є. Пригожина 23 серпня 2023 р. більшість «вагнерівців» покинули РБ, але частина російських бійців продовжували використовувати білоруську територію як місце тренувань чи відновлення після повернення з фронту в Україні, та й російських військових інструкторів продовжували залучати до військових навчань білоруських військовиків³²⁸.

Урешті, як відзначали згадані дослідники, після 2022 р. активізувалися білорусько-російські перемовини й щодо активнішого формування РУВ у рамках Союзної держави, зокрема розбудови відповідної інфраструктури, необхідної для його повноцінного функціонування (наприклад, у цьому контексті у березні 2023 р. РБ і РФ уклали угоду, якою започатковано створення навчально-бойових центрів для спільної підготовки військовиків з обох держав)³²⁹.

Зрештою, у схожому ключі (як частину інформаційної війни) вже у грудні 2024 р. «Суспільне. Новини» розглядали і заяву В. Путіна, оприлюднену 6 грудня під час перебування у Мінську, про можливе розміщення в РБ російської балістичної ракети «Орешнік»³³⁰, і запевнення А. Лукашенка, озвучене 10 грудня, про те, що РБ уже отримала від РФ

³²⁸ Кирпичник Р., Кордун О. Аналіз інтеграційних процесів між Республікою Білорусь та Російською Федерацією в рамках Союзної держави. *Сайт Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»*. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/analiz-intehratsiinykh-protsesiv-mizh-respublikoiu-bilorus-ta-rosiiskoiu-federatsiieiu-v-ramkakh-soiuznoi-derzhavy.html>

³²⁹ Там само.

³³⁰ Богданьок О. Путін назвав можливим розміщення «Орешніка» в Білорусі. *Суспільне. Новини*. 2024. 6 грудня. URL: <https://suspilne.media/896691-putin-nazvav-mozli-vim-rozmisenna-oresnika-v-bilorusi/>

«не один десяток штук» боєголовок тактичної ядерної зброї³³¹. Щоправда, на думку політолога та науковця Т. Польового, процеси щодо повторного ядерного «озброєння» РБ розпочалися ще напередодні 24 лютого 2022 р. – у контексті підготовки до запланованого на 27 лютого 2022 р. у РБ конституційного референдуму, на якому мали закріпити, з-поміж іншого, зміни до Конституції із вилучення згадок про нейтральний та без'ядерний статус країни (з огляду на подальші події, дещо навіть іронічно – додати в Основний Закон твердження про те, що РБ «виключає військову агресію зі своєї території проти інших держав»)³³².

У будь-якому разі, хоча й надалі ризик масштабного наземного наступу на Україну зі сторони РБ українська розвідка оцінює як мінімальний, упродовж усього перебігу повномасштабної російсько-української війни, як відзначалося в українському інформаційному просторі, білоруська сторона: по-перше, відіграє роль чинника постійної потенційної небезпеки (зокрема у сфері дезінформації), що змушує українське військово-політичне керівництво постійно утримувати вздовж українсько-білоруського пограниччя сили, які можна було б застосувати на лінії фронту; по-друге, виконує для РФ роль ще одного полігону для тренування мобілізованих і новобранців-контрактників; по-третє, як вдалося з'ясувати, за результатами розслідування, проведеного спільно проєктом «Схеми» української служби «Радіо Свобода», білоруською редакцією «Радіо Свобода», за підтримки «Кіберпартизанів» і The Reckoning Project (організації, яка фіксує порушення прав людини) та оприлюдненого 28 листопада 2024 р., у м. Наровля Гомельської області РБ виявили й російський фільтраційний табір, де катували українських цивільних і військових³³³.

Ще одним вагомим аспектом, який висвітлювався в українському інформаційному просторі щодо РБ після лютого 2022 р., було питання,

³³¹ Собенко Н. Лукашенко заявив, що в Білорусі є тактична ядерна зброя. *Суспільне. Новини*. 2024. 10 грудня. URL: <https://susplne.media/899089-lukashenko-zaaviv-so-v-bilorusi-e-takticna-aderna-zbroa/>

³³² Polovyi T. *The Republic of Belarus in Russian-Ukrainian war in 2014–2022. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga: Publishing House «Baltija Publishing», 2022. P. 1030. DOI: doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-128

³³³ Володимир Б. У Білорусі знайшли російський фільтраційний табір, де катували українських цивільних та військових. *Militarnyi*. 2024. 28 листопада. URL: <https://militarnyi.com/uk/news/u-bilorusi-znajshly-rosijskyj-filtratsijnyj-tabir-de-katuvaly-ukrayinskyh-tsyvilnyh-ta-vijskovykh/>

яким має бути власне підхід України та українців до білоруського чинника на тлі сучасних безпекових викликів, коли, за визначенням наукового співпрацівника Варшавського Університету Олександра Шевченка, «Білорусь, разом з РФ, стала для України державою-агресором», унаслідок чого «усі досягнення в білорусько-українських відносинах останніх 30 років фактично були анульовані»³³⁴.

На думку експерта, висловлену у його колонці на порталі «Європейська правда», хоча справді «напад на українські міста з території Білорусі став для українців травмою на роки, після якої відносини між народами доведеться відбудовувати фактично з нуля», не можна було допустити повного розриву відносин між українцями та білорусами (що було б цілковито вигідно лише Кремлю). Ба більше, як стверджував О. Шевченко, й надалі стратегічним інтересом української сторони мало б залишатися існування незалежної РБ, оскільки повне включення теренів останньої до складу РФ означало б «ще понад 1 000 кілометрів російсько-українського кордону на півночі України та ще більше посилення російського впливу в регіоні», у той час, як послаблення залежності Мінська від Москви навпаки сприяло послабленню імперських амбіцій та, врешті, потенціалу самої РФ³³⁵.

У цьому ж ключі, на переконання О. Шевченка, українська дипломатія мала б виходити з позицій, що співучасть РБ у війні проти України – це не про «війну білорусів», більшість із яких на рівні підпілля та народу (навіть у середовищі білоруських військовиків) загалом якраз робили багато для того, щоб «не допустити втягнення власної армії у бойові дії проти України», а «Білорусь у цю війну втягують Путін і маріонетковий уряд Лукашенка», оскільки після вересневої інавгурації 2020 р. РБ, як стверджував аналітик, фактично була «окупованою (А. Лукашенком та його оточенням – П. А.) державою»³³⁶.

За таких обставин, як підсумовував автор колонки, українській стороні було важливо вибудувати постійну комунікацію з білоруськими опозиційними осередками аж до визнання С. Ціхановської повноправним представником РБ на міжнародній арені (яку, як відзначав О. Шевченко, зрештою, вже визнавали такою у більшості країн Заходу), тим паче після

³³⁴ Шевченко О. Українська стратегія щодо Білорусі: що Київ має змінити якнайшвидше. *Європейська правда*. 2022. 29 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/29/7144017/>

³³⁵ Там само.

³³⁶ Там само.

того, коли вона «по-перше, визнала, що Лукашенко зробив Білорусь державою-агресором, по-друге – відокремила білоруський народ від режиму, який став співучасником злочину Росії, і, по-третє, ... оголосила про створення у Білорусі Антивоєнного руху ... та висловила підтримку українському народу в його боротьбі з російською агресією»³³⁷.

Один із важливих кроків у напрямку такої співпраці здійснили 8 лютого 2023 р. – в «Укрінформі» провели круглий стіл «Білоруська Платформа: публічна розмова про майбутнє» за участю українських і білоруських (з числа опозиції) експертів та громадських активістів, матеріали якого опубліковані на сайті цього державного інформаційного агентства.

Наприклад, тут тиражувалася позиція керівника Благодійного фонду «Вільна Білорусь» Аляксея Францкевіча (Аляксей Францкевіч), який відзначав, що після того, як з 24 лютого 2022 р. російська армія використала територію РБ як плацдарм для нападу на Україну, «вільним білорусам Російська Федерація остаточно продемонструвала себе імперією. Раптом усі побачили, що ідея Союзної Держави, яку просував у дев'яностих Олександр Лукашенко, – це шлях втрати державності. З лютого 2022 року Білорусь де-факто окупували іноземні війська. Білорусам обмежили пересування. Тотальний контроль, стеження і переслідування незгодних. До тисяч політв'язнів, яких затримали з 2020 року, почали додаватися ті, хто якось демонстрував лояльність та підтримку України. Сьогодні Білорусь нагадує “Гулаг”. Якщо нічого не зробити, то невдовзі Москва додасть питання єдиної валюти та єдиної армії. Далі можна прибирати гауляйтера Лукашенка, ліквідувати вибори глави держави та призначати губернатора Білорусі з Кремля»³³⁸.

За таких обставин, щоб РБ перестала бути «джерелом загроз комусь» – чи то у політиці внутрішній, чи на міжнародній арені – на думку А. Францкевіча, вона мала б перестати бути «домініоном Російської імперії» та пройти шлях справжньої демократизації. А для цього потрібно було як об'єднати білорусько-українські зусилля у боротьбі України проти РФ, щоб після поразки Кремля «деокупувати Білорусь» (чим уже займалися ті білоруси, які, будучи на території України, долучилися до

³³⁷ Шевченко О. Українська стратегія щодо Білорусі...

³³⁸ Круглий стіл на тему: «Білоруська Платформа: публічна розмова про майбутнє». *Укрінформ*. 2023. 8 лютого. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3664840-majbutne-biloruskoukrainskih-vidnosin.html>

волонтерства, допомагали евакуйовувати поранених чи безпосередньо долучилися до війни як військовики), так і організувати ефективний рух Опору всередині самої РБ, «спрямований на звільнення країни від російських окупантів та злочинного маріонеткового режиму Лукашенка, який виконує функції тимчасової військової адміністрації»³³⁹.

Водночас, згідно з твердженням аналітика Українського інституту майбутнього І. Тишкевича, першочерговим завданням України на сучасному етапі було не допустити безпосередню участь офіційного Мінська у війні, що додатково відволікло б певну частину ЗСУ на білоруський напрямок фронту та створило б додаткове джерело гуманітарної кризи, а також паралельно пробувати впливати на білоруське суспільство, щоб тамтешні масові антивоєнні настрої, які станом на початок 2022 р. (тоді, за його даними, майже 80 % білорусів були проти війни) не дозволили А. Лукашенку повноцінно долучитися до конфлікту, інакше ризикуючи втратити свою владу, залишалися на такому ж високому рівні³⁴⁰.

Врешті, тодішній начальник головного управління з інформаційної політики Міністерства культури та інформаційної політики України Олександр Макабрій разом із головним спеціалістом відділу проектної роботи та моніторингу головного управління з інформаційної політики цього ж міністерства Олексієм Третьяковим-Гродзевичем запропонували на базі проведеного круглого столу створити майданчик «Білоруської Платформи», на основі якої можна було б синхронізувати співпрацю державних та громадських осередків в Україні із різними опозиційними суб'єктами з білоруського боку (як-от «Вільна Білорусь», Полк Кастуся Каліновського, Офіс Святлани Ціхановської та інші) для вироблення подальшої спільної стратегії³⁴¹.

Під час зустрічі аналітик Є. Магда запропонував і свої 12 тез про українсько-білоруські відносини, які, на мою думку, цілком можуть бути програмними для теперішнього і майбутнього розуміння того, з яких позицій та конфігурацій потрібно власне вибудовувати відносини між білорусами й українцями, з огляду на сучасні обставини та виклики. Зрештою, постулати, вочевидь, видалися важливими і для редакції «Укрінформу», оскільки наступного дня після круглого столу вони були додатково опубліковані на порталі у форматі авторської колонки.

³³⁹ Там само.

³⁴⁰ Там само.

³⁴¹ Там само.

Отже, на думку Є. Магди:

- без демократичної РБ немає безпечної Європи;
- без незалежної України незалежна РБ неможлива;
- білоруській та українській спільноті не варто зосереджуватися винятково на зустрічі лідерів, а будувати горизонтальні зв'язки;
- білоруська й українська політичні нації завершують процес свого становлення (можливо, одними з останніх у Європі). Їхні шляхи не є подібними, вони нагадують залізничні рейки, відтак чим більше «шпал»-контактів поміж ними, тим успішнішими вони будуть;
- треба розпочати з «інвентаризації» претензій одне до одного – без усвідомлення рівня та номенклатури проблем не вдасться рухатися далі;
- порядок денний двостороннього діалогу мають формувати експерти з двох боків, можливо, їх ще доведеться виростити або посилити існуючий експертний складник;
- консолідуючим для демократичних сил РБ може стати «політичний міф 2020 року», для цього є низка передумов – візуальних, ідеологічних, смислових;
- теза про «триєдиний слов'янський народ», яку просуває Кремль від середини XIX ст., – відверто ворожий наратив, йому необхідно протидіяти, беручи участь у формуванні наративу Балто-Чорноморського регіону;
- пріоритетом для діалогу з боку України є білоруська діаспора, оскільки це ті громадяни РБ, які не хочуть асоціюватися з А. Лукашенком;
- білоруська діаспора має стати локомотивом із просування наративів про білорусько-українську співпрацю, оскільки її представники підтримують контакти з родичами, друзями, колегами, які залишилися у РБ. Неформальна комунікація спроможна обходити численні заборони;
- сьогодні для білорусів та українців важливішим є не створення стратегічної комунікації, а боротьба проти фейків шляхом збільшення знань одне про одного;
- російська мова для українців зараз часто сприймається як мова ворога (попри значну кількість російськомовних громадян України). Для РБ російська – одна з державних мов. За таких обставин варто створювати провідники по культурі РБ та України³⁴².

³⁴² Магда Є. 12 тез про білорусько-українські відносини. *Укрінформ*. 2023. 9 лютого. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3668037-12-tez-pro-biloruskoukrainski-vidnosini.html>

Вищезгадане хоч і відносно коротке, але чітке, лаконічне та вичерпне, на мою думку, могло би стати тим дороговказом, який може закласти основи для дипломатії України з білоруською опозицією, яку варто розглядати як бажану владну альтернативу у РБ у ближчій чи дальшій часовій перспективі. Тим паче тоді, коли, як писав О. Шевченко, «нова стратегія відносин із Білоруссю потрібна Києву не менше, аніж білоруському суспільству. Адже альтернативою цього може бути лише збереження північної сусідки України в орбіті РФ»³⁴³.

Отже, як відзначали в Україні, у результаті подій 2020–2021 рр. (від придушення антиурядових протестів і до примусової посадки в Мінську літака Ryanair та арешту опозиціонера Р. Протасевича) РФ стала єдиним зовнішнім партнером, здатним забезпечити політичне виживання відтепер уже самопроголошеного білоруського керівництва. У підсумку РБ остаточно втратила можливість балансувати між Заходом, Україною та РФ і опинилася в стані дедалі глибшої залежності від Кремля. Згідно із твердженням українських журналістів та аналітиків, це проявилось у нарощуванні російського військового контингенту на білоруській території, посиленні в інформаційній сфері РБ проросійських антиукраїнських пропагандистських наративів (аж до заяв А. Лукашенка про визнання АР Крим і «де-факто», і «де-юре» російським півостровом) та перетворенні самої РБ на інструмент російського військово-стратегічного планування. Кульмінацією цього процесу стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р., у контексті якого упродовж перших місяців російські військовики активно використовували білоруські аеродроми, інфраструктуру, логістичні маршрути та прикордонні території для наземного наступу й обстрілів по Україні. Як наголошували в українському інформаційному просторі, РБ надала ресурси і простір, які суттєво збільшили масштаби та швидкість російської агресії, а тому хоча білоруська армія формально не вступила у бойові дії проти України, і політично, і стратегічно офіційний Мінськ потрібно вважати співучасником російської військової агресії проти України, який має нести співмірну із Москвою відповідальність за розгортання повномасштабної війни.

Водночас українські журналісти й експерти приділяли значну увагу ролі білоруської опозиції на тлі сучасних суспільно-політичних і

³⁴³ Шевченко О. Українська стратегія щодо Білорусі: що Київ має змінити якнайшвидше. *Європейська правда*. 2022. 29 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/29/7144017/>

геополітичних процесів у регіоні. В Україні висловлювали переконання, що з нею варто співпрацювати – навіть висувалися пропозиції зі створення майданчика «Білоруської Платформи», на базі якої можна було б синхронізувати взаємодію державних і громадських осередків в Україні із різними опозиційними суб'єктами з білоруського боку. Також в українському сегменті медіа й аналітики висловлювали необхідність працювати й загалом з білоруським суспільством, виходячи з переконання, що посилення безпеки на білорусько-українському кордоні можливе лише у разі демократизації самої РБ за одночасного розуміння, що більшість білоруського населення не підтримало залучення білоруського державного керівництва до агресії проти сусідньої держави, що врешті втримало самопроголошеного президента РБ від безпосереднього задіяння регулярних білоруських збройних сил до війни.

Врешті, в українському інформаційному кластері лунали й думки щодо того, що першочерговим завданням для Києва на сучасному етапі було недопущення безпосередньої участі офіційного Мінська у війні, а тому не варто було й повністю розривати контактів і зі самою РБ, принаймні на рівні неофіційної дипломатичної комунікації, щоб повністю не віддавати її на відкуп лише РФ, що загрожувало повною втратою білоруською стороною навіть номінального суверенітету та її поглинення РФ.

За таких обставин в Україні недвозначно стверджували: лише збереження незалежної РБ є одним із гарантів збереження національної безпеки та самостійності й Української держави і навпаки. Щоправда, як підсумовували українські експерти та журналісти, гучні заяви про можливе розміщення на білоруській території російської тактичної ядерної зброї та російських балістичних ракет «Орешнік», які лунали у 2023–2024 рр., дедалі більше ускладнювали навіть такий формальний діалог між білоруською та українською сторонами (та врешті й Мінська зі Заходом).

2.3. МІЖ СОЮЗНОЮ ДЕРЖАВОЮ РФ ТА РБ І КИТАЙСЬКИМ ФАРВАТЕРОМ

Сценарій перетворення А. Лукашенка на політичного ізгоя на Заході та міжнародної ізоляції РБ після серпня 2020 р. був надзвичайно вигідний Кремлю, адже дав змогу вкотре висунути на порядок денний питання, яке, попри кількадесятилітнє обговорення, поки не знайшло практичного рішення – поглиблену білорусько-російську інтеграцію в

рамках Союзної держави та інспірованих Москвою на пострадянському просторі інтеграційних проєктів.

Так, дослідник І. Богданович відзначив, що ще у 1997 р. підписали угоду, яка перетворювала Співдружність Росії та Білорусі на Союз Білорусі та Росії, який передбачав, окрім політичних та економічних аспектів, також співпрацю у сферах права, боротьби з криміналітетом, національної безпеки й оборони, а також прийняли Статут нового об'єднання, згідно з яким утворили Вищу раду, Виконавчий комітет та Парламентські збори Союзу. А вже у грудні 1999 р. сторони підписали Договір про створення Союзної держави Росії та Білорусі та Програму дій із реалізації положень документа, які були ратифіковані національними парламентами на початку 2000 р. Попри це, хоча в результаті було закладено основи для роботи керівних, представницьких, законодавчих і робочих органів нового об'єднання, у наступні десятиліття реальної інтеграції обох держав, розробки єдиної конституції та законодавства й спільної грошової одиниці так і не відбулося. Причина цьому, на думку вченого, полягала у тому, що білоруська влада побоювалася, що у підсумку потужніша РФ може цілковито поглинути РБ у разі політичного єднання, а тому послідовно наполягала винятково на вигідній для себе економічній інтеграції (за якої Мінськ отримував вільний доступ білоруської продукції на великий російський ринок, дешевші російські кредити й енергоресурси, преференції у науково-технічній і промисловій кооперації з РФ, як у сучасних сферах, так і тих, які перейшли у спадщину з радянського часу), а з 2006 р. – ще у сфері міграційного законодавства (наприклад, угоди про рівні права російських і білоруських громадян на свободу пересування, вибір місця перебування та проживання на територіях РФ і РБ), соціального та медичного забезпечення, оподаткування³⁴⁴.

Власне соціально-економічні чинники (а також оборонні), а не політичні, на думку І. Богдановича, були визначальними для РБ, коли там приймали рішення приєднатися до інших інтеграційних проєктів, переважно ініційованих РФ: ОДКБ (із 1992 р.), Митного союзу (з 1995 р.), ЄврАзЕС (із 2000 р.), ЄЕП (із 2003 р., повноцінно запрацював із 2012 р.), Митного союзу Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС) (із 2010 р.), ЄАЕС (створений 2014 р., чинний із 2015 р.), різних

³⁴⁴ Богданович І. Формування зовнішньої політики Республіки Білорусь в контексті еволюції її державності. *Історичні основи зовнішньополітичного курсу пострадянських країн*: монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. Київ, 2023. С. 94–95.

інтеграційних проєктів у рамках СНД³⁴⁵. Коли ж у Кремлі намагалися висувати політичні ініціативи в межах інтеграції, з боку РБ чинився опір, що спонукало Кремль чи то до припинення поставок природного газу до РБ («газових блокад»), чи то до «молочних» або «м'ясної» війн³⁴⁶. І навіть упродовж 2018–2019 рр., коли Кремль знову активізував тиск на Мінськ для тіснішої інтеграції, зокрема через введення «податкового маневру» у нафтовій галузі, коли білоруській стороні пропонували компенсацію за відповідні фінансові втрати і за умови активнішого єднання з РФ (унаслідок чого в грудні 2019 р. у самій РБ навіть пройшли серії акцій за збереження незалежності держави та недопущення тіснішої співпраці з російською стороною, яка стала загрозливою, тим паче на тлі початку обговорення на рівні влад створення єдиних парламентів та уряду Союзної держави), за твердженням І. Богдановича, «до практичної реалізації цих розмов справа не дійшла», і лише серпневі події 2020 р. знову уможливили їх артикулювання у білорусько-російських відносинах³⁴⁷.

Костянтин Федоренко на порталі «Європейська правда», ще в контексті грудневих перемовин 2019 р. між Кремлем і Москвою щодо перспектив Союзної держави, все ж стверджував, що вже самі заяви про створення спільних білорусько-російських парламенту й уряду «викликали справжній спалах стривоженості в Україні», до того ж цілком обґрунтований, адже йшлося про можливість створеної після 2014 р. конфігурації (зрештою, вигідної і для офіційного Києва), коли, з одного боку, російський вплив на РБ залишався «традиційно великим», однак «так само традиційно» білоруська сторона почасти проводила незалежну зовнішню політику і щодо України, навіть коли це безпосередньо суперечило інтересам РФ, як-от в умовах, коли білоруський імпорт відіграв важливу роль у забезпеченні для українського війська військової техніки, запчастин, палива, що ставало б неможливим, «якщо Білорусь втратить свій суверенітет»³⁴⁸. Врешті, за такого сценарію Мінськ перестав би бути нейтральним (формально, принаймні) майданчиком між Україною та РФ у контексті війни між цими країнами, та й білорусько-

³⁴⁵ Богданович І. Формування зовнішньої політики. С. 95–96; 98.

³⁴⁶ Там само. С. 98–99.

³⁴⁷ Там само. С. 100.

³⁴⁸ Федоренко К. Аншлюс чи імітація від Лукашенка: що відбувається між Білоруссю та РФ. *Європейська правда*. 2019. 3 грудня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/3/7103766/>

український кордон більше не був би «відносно спокійною» ділянкою, адже перетворився б на ще одну локацію потенційного наступу російського війська на Україну. Однак К. Федоренко допускав, що і цього разу «чутки про політичний “аншлюс” Білорусі та підпорядкування її російським військово-політичним цілям залишаються перебільшеними», як це, врешті, було і з іншими інтеграційними проектами за участю РФ та РБ, навіть у контексті тієї ж Союзної держави, коли у Мінську «від договору ніколи не відмовлялися», але ось його імплементації «щоразу щось заважає». У 2019–2020 рр. таким «заважальним» чинником могли стати, як і раніше, амбіції А. Лукашенка, який ніколи б не пішов на створення одноосібної керівної посади у Союзній державі, якщо б її очолив не він, а російський президент В. Путін (а, вочевидь, саме такий підхід передбачали ініціатори в Кремлі), а сам російський очільник зі свого боку також не погодився б на роль якогось формального «весільного генерала» без реальних повноважень чи тим паче позиції, другорядної після А. Лукашенка. Тож аналітик допускав, що і цього разу чергові розмови про російсько-білоруську інтеграцію та публічна «поступливість» Мінська у них могли бути лише ситуативною тактикою на тлі нового опалювального періоду, щоб не допустити чергового використання Москвою енергетичного важелю для політичних маніпуляцій³⁴⁹.

Однак уже через два роки, у вересні 2021 р., журналіст Тарас Попович на порталі «Укрінформ» змушений був констатувати, що на білоруських теренах розпочалася реалізація «чергового російського гібридного сценарію окупації», яка, на думку автора статті, для Владіміра Путіна була важливим чинником для мобілізації власного електорату на тому тлі, коли ефект від «кримської ейфорії» 2014 р. був нівельований, і існувала потреба заповнити цей ідеологічний вакуум у російському суспільстві новими геополітичними здобутками, а для Аляксандра Лукашенка йшлося про «останній козир у грі з Кремлем та фактично здачею суверенітету країни (РБ – П. А.)»³⁵⁰.

І хоча, як влучно відзначав журналіст, переговори про білорусько-російську інтеграцію в рамках Союзної держави тривали вже понад 20 років і фактично завершувалися нічим, оскільки білоруський

³⁴⁹ Там само.

³⁵⁰ Попович Т. Інтеграція чи втрата суверенітету: Білорусь ще більше заглиблюється у сферу російського впливу. *Укрінформ*. 2021. 14 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3315740-integracia-ci-vtrata-suverenitetu-bilorus-se-bilse-zaglibluetsa-usferu-rosijskogo-vplivu.html>

президент, не бажаючи втрачати особисту владу, «частенько критикував російські наміри й закиди та навіть мав можливість маніпулювати і балансувати між Росією і Заходом», невизнання результатів серпневих президентських виборів 2020 р., багаточисельні протести в РБ, їх жорстке придушення владою з подальшим суттєвим згортанням у самій державі громадянських прав і свобод, що врешті призвело до рішучих санкцій проти Мінська зі сторони держав ЄС та США, спровокували ситуацію, за якої А. Лукашенка опинився у найбільшій за весь час президентства залежності від Москви, яка в умовах міжнародної ізоляції стала чи не єдиним гарантом збереження білоруським самопроголошеним президентом влади – звісно в обмін на гарантії, що РБ і надалі перебуватиме у фарватері російського впливу та лише поглиблюватиме співпрацю до якнайтіснішої (тепер уже – повноцінної) інтеграції двох країн в одну Союзну державу, навіть ціною втрати білоруською стороною власного суверенітету. І хоча, за прогнозами Т. Поповича, за той час, коли «дорожні карти» співпраці мали б поступово реалізовуватися, А. Лукашенка «все ще зберігатиме за собою можливість торгуватися, вимагати прийняття документів у найбільш вигідних для себе формулюваннях, а головне – просити нові кредити РФ», але простір для таких маневрів, на переконання журналіста, був би вже значно обмеженішим, аніж перед серпнем 2020 р., та й навіть надана білоруському самопроголошеному очільнику зі сторони РФ чи то політична, чи фінансова підтримка була б у будь-якому разі черговим інструментом посилення впливу Кремля на Мінськ, а не зміцненням останнього³⁵¹.

У перспективі це, як врешті висноував автор статті, могло б призвести й до повної військової інтеграції білоруського війська до російської системи оборони, перетворення спільних навчально-бойових центрів на теренах РБ на повноцінні військові бази переважно російських військовиків (тим паче, що на початку березня 2021 р. стало відомо про плани сторін створити там спільний із РФ навчально-бойовий центр підготовки для Військово-повітряних сил і військ ППО) і зрештою – до створення єдиної військової мережі Союзної держави, яка би підпорядковувалася та прямо управлялася РФ. Одним із суттєвих і показових кроків до цього, на думку Т. Поповича, була участь РБ у російських військових навчаннях «Захід-2021», які становили потенційну загрозу сусіднім Україні, Литві та Польщі та й проводилися «на фоні спільної

³⁵¹ Попович Т. Інтеграція чи втрата суверенітету...

інформаційно-психологічної кампанії режиму Лукашенка та російських ЗМІ, які синхронно мусують тему загрози з боку НАТО й України», що у підсумку перетворювало РБ на «неабияку загрозу для регіональної безпеки», яка до того ж цілком могла у близькій часовій перспективі бути поглинена іншою, ще більшою загрозою для регіону та світу – РФ³⁵².

А вже у листопаді 2021 р., як стверджували дослідники Р. Кирпичник та О. Кордун, відбулася «кульмінація» публічних згадок про «завершення основних параметрів оновлених програм» функціонування Союзної держави, які озвучували в РБ і РФ упродовж всього 2021 р., у формі ухвалення Вищою державною радою Союзної держави Декрету № 6, що окреслював комплекс із 28 союзних програм. Вони охоплювали різноманітні спектри двосторонньої співпраці на 2021–2023 рр.: від промисловості, торгівлі та банківської справи до синхронізації та гармонізації податкових систем двох держав та інфраструктурних проєктів. Як підсумовували аналітики, документи, які мали б закласти підґрунтя до уніфікації систем управління економікою, фінансами, транспортом і зближення правових та адміністративних баз водночас, якраз на тлі підготовки до російського повномасштабного вторгнення в Україну, створювали основу для становлення білорусько-російської «квазіфедеральної структури», у якій саме РБ, а не РФ «дедалі більше втрачає ознаки самостійного суб'єкта у вирішенні стратегічних питань»³⁵³.

Авторський колектив із Ради зовнішньої політики «Українська призма» в аналітичному доробку «Аналіз загального стану інтеграційних процесів між РФ та Білоруссю» детальніше розглянув і низку конкретних напрямків, які стали основними в контексті реалізації згаданих інтеграційних «дорожніх карт», затверджених восени 2021 р.:

– уніфікація митної та податкової систем, яка особливо активізувалася після створення у грудні 2022 р. Міждержавного білорусько-російського митного центру, у березні 2023 р. – інтегрованої системи

³⁵² Попович Т. Інтеграція чи втрата суверенітету: Білорусь ще більше заглиблюється у сферу російського впливу. *Укрінформ*. 2021. 14 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3315740-integracia-ci-vtrata-suverenitetu-bilorus-se-bilse-zaglibluetsa-u-sferu-rosijskogo-vplivu.html>

³⁵³ Кирпичник Р., Кордун О. Аналіз інтеграційних процесів між Республікою Білорусь та Російською Федерацією в рамках Союзної держави. *Сайт Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»*. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/analiz-intehratsiinykh-protsesiv-mizh-respublikoiu-bilorus-ta-rosiiskoiu-federatsiieiu-v-ramkakh-soiuznoi-derzhavy.html>

адміністрування непрямих податків, а у листопаді 2023 р. – Наднаціонального податкового комітету;

– уніфікація виробництва технологічної продукції, яка, зокрема, проявилася у підписанні в березні 2023 р. між Кремлем та Мінськом угоди про заснування спільного білорусько-російського центру для розроблення та продукції фотошаблонів для мікроелектроніки;

– уніфікація промислової політики під гаслом досягнення обома державами «технологічного суверенітету» від західних технологій шляхом реалізації спільних проєктів з імпортозаміщення (наприклад, у галузі мікрочіпів, електроніки, поліестерових виробів тощо);

– координація у сфері енергетики, яка у 2022 р. уже встигла проявитися тим, що РБ розпочала розраховуватися за отримані газ і нафту з РФ російськими рублями, а не американськими доларами, як це було досі, підписанням 29 грудня 2023 р. між російським «Газпром» і «Белоруснефть» угоди про науково-технічну співпрацю у сфері гідравлічного розриву пласта на російських нафтових і газових родовищах, укладенням у січні 2024 р. міжурядового меморандуму про поглиблення стратегічної співпраці в ядерній енергетиці;

– вільний рух робочої сили, зокрема в контексті взаємного визнання академічних кваліфікацій і дипломів та уніфікації трудової політики;

– узгодження позицій у зовнішній політиці, яка у випадку РБ стала дедалі схожою на російську після 2014 р. – із відверто ворожим антизахідним налаштуванням за одночасної пріоритизації східного вектора – на РФ, КНР та загалом держави Глобального Півдня³⁵⁴.

За такої конфігурації, як підсумовували експерти в аналітичній роботі, і Україні, й іншим регіональним гравцям із числа держав ЄС, насамперед Литві і Польщі, потрібно було виробити власну гнучку політику щодо РБ, щоб, з одного боку, не робити надто серйозних поступок режиму А. Лукашенка (навіть якби офіційний Мінськ знову пропонував якісь зустрічні кроки), натомість продовжувати дотримуватись антиросійських та антибілоруських санкцій (сприймаючи їх лише як інструмент для досягнення конструктивного діалогу в контексті справедливого завершення російсько-української війни, а не кінцеву мету), але водночас, через підтримку неофіційних контактів із Мінськом, сприяти

³⁵⁴ Оксентюк А., Радь П., Черногор Я. Аналіз загального стану інтеграційних процесів між РФ та Білоруссю. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 2025. С. 17.

збереженню РБ своєї незалежності та суверенітету, а не поглиненню її РФ, як гарантії збереження стабільності та безпеки в регіоні, принаймні довкола РБ³⁵⁵.

Окрім того, Р. Кирпичник та О. Кордун відзначали, що хоча вже у січні 2024 р. Вища державна рада Союзних держав ухвалила Декрет № 1, у якому констатувалося завершення імплементації затверджених 2021 р. 28 союзних програм (і того ж місяця Декретом № 2 ухвалено подальший план інтеграції на 2024–2026 рр.), насправді реальна імплементація все ще залишалася нерівномірною та вибірковою (за твердженням авторів, із покликанням на офіційні документи російського уряду, станом на початок 2024 р. половина напрямків, окреслених у 2021 р., все ще потребували доопрацювання). З іншого боку, автори визнавали: ще перед повномасштабною російсько-українською війною стало відомо, що інтеграція РБ до російського політико-економічного простору значно пришвидшилася, і «цей процес має тенденцію до незворотності», оскільки РФ щодо офіційного Мінська діяла «не стільки в межах формальної угоди про Союзну державу, скільки в логіці геополітичної абсорбції, де формальне партнерство прикриває поетапну втрату суверенітету Республіки Білорусь»³⁵⁶.

Про це, з-поміж іншого, свідчило і значне економічне узалежнення РФ білоруської сторони. Дослідники, наприклад, наводили дані, що у 2023 р. частка РФ в експорті й імпорті РБ перевищила 60 %, у той час, коли частка країн ЄС у структурі зовнішньої торгівлі РБ скоротилася до 12 %, торгівля з Україною – досі одного із найбільших торговельних партнерів – після 2022 р. практично припинилася; після втрати доступу до портів Литви й України РФ стала єдиним сухопутним транзитним коридором для експорту білоруських товарів у країни віддалених регіонів; в умовах, коли міжнародні фінансові інституції, як-от МВФ, Світовий банк чи ЄБРР, після 2020 р., а особливо після 2022 р. фактично припинили будь-яку співпрацю з Мінськом, Москва стала практично монопольним фінансовим донором для РБ, загальні борги якої перед РФ у 2024 р. сягнули 8,24 млрд дол. США; врешті, російські природний газ та

³⁵⁵ Там само.

³⁵⁶ Кирпичник Р., Кордун О. Аналіз інтеграційних процесів між Республікою Білорусь та Російською Федерацією в рамках Союзної держави. *Сайт Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»*. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/analiz-intehratsiinykh-protsesiv-mizh-respublikoiu-bilorus-ta-rosiiskoiu-federatsiiei-v-ramkakh-soiuznoi-derzhavy.html>

нафта станом на 2025 р. становили 95 % від загального імпорту паливно-енергетичних ресурсів країни³⁵⁷.

На безпрецедентній для пострадянської історії залежності Мінська від Кремля, яка склалася на початку 2020-х років (а точніше що раз то впевненішому поглинанню першої другою) наголошували також в аналітичній роботі «“Союзное государство” між РФ і Білоруссю: виклики “дружби диктаторів” для України та демократичних країн», підготовленій колективом авторів із Ради зовнішньої політики «Українська призма».

Наприклад, щодо економічних аспектів тут також наводили більш ніж промовисті дані: станом на 2023 р. російська частка в експорті РБ становила вже 62 %, а в імпорті – 65 %; від 2019 до 2023 рр. товарообіг між країнами зріс одразу на 48 % (із 35,7 млрд дол. США до 53 млрд дол. США); припадання орієнтовно 65 % білоруського зовнішнього державного боргу (8,2 млрд дол. США із сукупних 17,5 млрд дол. США) на РФ чи підконтрольні останній міжнародні фінансові організації (як-от, Євразійський фонд стабілізації та розвитку), відстрочки виплат за якими використовуються у Кремлі, поруч із прямими фінансовими дотаціями (частка яких у 2023 р. склала 11,3 % білоруського бюджету – майже 3 % ВВП) та фактичною монополією РФ в імпорті паливно-енергетичних ресурсів до РБ, перетворилися на «постійний інструмент політичного тиску», який, у разі будь-яких чергових спроб «дрейфу» у зовнішній політиці Мінська, міг бути застосованим і у зворотній від стабілізації білоруської економіки бік – до створення ризику дефолту в РБ³⁵⁸.

Такий стан справ, на переконання експертів, призвів не лише і не стільки до економічних, як до геополітичних результатів – станом на кінець 2024 р. через економічну залежність (яка дедалі частіше трансформувалася у залежність військову) «режим Лукашенка, навіть за наявності політичної волі» вже не міг відмовити російській стороні у ситуації, коли Кремль використовував білоруські терени для здійснення гібридних операцій як проти України, так і проти країн Заходу та й загалом сформував ситуацію, коли «Білорусь, керована режимом Лукашенка,

³⁵⁷ Кирпичник Р., Кордун О. Аналіз інтеграційних процесів...

³⁵⁸ Оксентюк А., Радь П., Сінаюк М., Черногор Я. «Союзное государство» між РФ і Білоруссю: виклики «дружби диктаторів» для України та демократичних країн. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 2025. С. 4–5. URL: <https://prismua.org/9539716-2/>

потрапила у фінансову, енергетичну та логістичну пастку, яка звужує її суверенітет і робить її де-факто частиною російського військово-політичного простору»³⁵⁹. І тут же уточнювали: у перспективі РБ у контексті військової та логістичної інфраструктури і в руслі розбудови РУВ Союзної держави – для постійної дислокації на білоруських теренах до 30 000 осіб – стільки ж, скільки під приводом навчань перебувало російських військовиків у лютому 2022 р. (сьогодні фізично спроможна приймати 20–25 тис. бійців), що закладає на наступні роки «постійну військову загрозу північним кордонам України та східному флангу НАТО», тим паче у той час, коли під час спільних навчань РБ і РФ уже на сучасному етапі відпрацьовують сценарії можливого об'єднання сил у разі можливого протистояння із НАТО, зокрема застосування російського війська з території РБ і розміщення там нестратегічної ядерної зброї³⁶⁰.

А в іншій аналітичній роботі ««Союзники»: співпраця між Російською Федерацією та Республікою Білорусь у воєнній сфері» експерти з «Української призми» до цих загрозливих чинників додали:

– значний фактор розвитку та модернізації залізничної інфраструктури РБ, у якій РФ бере безпосередню участь та яка вочевидь планується до спільного використання у майбутньому (плани розписані на 2023–2027 рр., відповідно до укладеної у листопаді 2023 р. білорусько-російської програми модернізації об'єктів тилового забезпечення) для закладення підґрунтя для функціонування «Регіонального угруповання військ» Союзної держави;

– перекидання у жовтні 2022 р. із РФ до РБ додаткової ланки перехоплювачів МіГ-31К із гіперзвуковими ракетами «Кинджал», а у 2023 р. – ешелону з щонайменше 10 одиницями ракетних комплексів «Іскандер-М» і комплексів ППО С-400 (усе зі згаданого, врешті, згодом до РФ повернули, але це створило небезпечний прецедент на майбутнє);

– підписання 6 грудня 2024 р. Договору між Російською Федерацією та Республікою Білорусь про гарантії безпеки в рамках Союзної держави, який, на думку дослідників, трансформує Союзну державу з переважно проекту політико-економічного, як це було протягом попередніх 20 років, у зняряддя відвертого «регіонального безпекового шантажу», оскільки відтепер у РФ юридично з'явилася можливість практично

³⁵⁹ Там само.

³⁶⁰ Там само.

односторонньо дислокувати власні військові об'єкти на території РБ під приводом «загрози суверенітету», а оскільки останнє поняття ніяк не конкретизоване в документі, з'явилося безмежне поле для його вільної інтерпретації, залежно від контексту³⁶¹.

Загалом такі процеси, як підсумовували Р. Кирпичник та О. Кордун, призвели до того, що навіть на рівні офіційних документів білоруська дипломатія була повністю синхронізована із російською, а відтак, Мінськ на сучасному етапі вслід за Кремлем сприймає НАТО як головну для себе загрозу, в оновленій военній доктрині РБ від 25 квітня 2024 р. недвозначно стверджено, що США, Польща та Литва потенційно становлять найбільшу небезпеку для білоруської національної безпеки, російсько-українська війна – це «спровокований колективним Заходом військовий конфлікт в Україні», який «створив на найближчу перспективу осередок напруженості біля кордонів Республіки Білорусь», а «подальша його підтримка, перешкоджання мирному врегулюванню створюють передумови для його ескалації та поетапного розширення числа учасників за рахунок Польщі та інших країн НАТО»³⁶².

Подібні підходи відображені й у білорусько-російській Програмі узгоджених дій у сфері зовнішньої політики, розрахованій на 2024–2026 рр., яка відзначається відвертими антизахідними тезами із паралельним заохоченням поглибленої співпраці в рамках ЄАЕС, ШОС та БРІКС. Власне кажучи, співпраця з двома останніми організаціями, як і загалом з окремими державами Глобального Півдня, насамперед із КНР, за таких обставин, які склалися у білоруській дипломатії після 2022 р., на переконання аналітиків, була чи не єдиною справжньою альтернативою такій «тотальній залежності від Росії»³⁶³.

Хоча, наприклад, відносини між Мінськом та Пекіном упродовж 2022–2024 рр., на переконання інтерна Програми російських і білоруських студій Ради зовнішньої політики «Українська призма» Нікіти Федя, не набули рівня якогось формалізованого союзу, а радше навпаки все ще були спорадичними і відзначалися «достатнім рівнем асиметрії, зна-

³⁶¹ Оксентюк А., Радь П., Сінаюк М., Черногор Я. «Союзное государство»...

³⁶² Кирпичник Р., Кордун О. Аналіз інтеграційних процесів між Республікою Білорусь та Російською Федерацією в рамках Союзної держави. *Сайт Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»*. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/analiz-intehratsiinykh-protsesiv-mizh-respublikoiu-bilorus-ta-rosiiskoiu-federatsiieiu-v-ramkakh-soiuznoi-derzhavy.html>

³⁶³ Там само.

чним ступенем залежності одного гравця від іншого, а також пріоритетністю національних інтересів над партнерськими», однак уже сама наявність міжнародних майданчиків, на яких дедалі частіше сторони зустрічалися протягом останніх трьох років (насамперед у рамках БРІКС, де від листопада 2024 р. РБ отримала статус країни-партнера, та ШОС (у липні 2024 р. стала повноцінним членом організації)), свідчила «про наявність спільного бачення, певного узгодженого курсу та, найголовніше, сформульованого порядку денного, якого ці держави (хоча б і суто декларативно) дотримуються»³⁶⁴. Тим паче, що у випадку білорусько-китайських відносин йдеться про їхню трансформацію з рівня «Спільної декларації про зміцнення всебічного співробітництва у ХХІ століття», ухваленої ще у 2000 р., до «Всепогодного всеосяжного стратегічного партнерства», окресленого 2022 р., щоправда, на думку, Н. Федя, з певними нюансами.

Наприклад, розглядаючи політичний вектор співпраці РБ із КНР після 2022 р., аналітик відзначав, що вже навіть він реалізовувався сторонами, з огляду на зовсім різні, часто протилежні, завдання. Так, для білоруської сторони інтенсифікація контактів із китайськими партнерами елементарно була способом «виживання» самого режиму самопроголошеного президента А. Лукашенка в умовах дипломатичної ізоляції на Заході (із паралельними жорсткими санкціями проти Мінська як, по-перше, пригнічувача демократії всередині держави, а по-друге, співагресора у війні РФ проти України), із паралельною всебічною залежністю від РФ, яку завдяки чиннику КНР у РБ хотіли дещо послабити та й завдяки посередництву європейського вектора самого КНР спробувати відновити діалог між Мінськом та ЄС для, щонайменше, повернення відносин між сторонами на той рівень, на якому вони перебували до серпня 2020 р. А ось для КНР, зі свого боку, РБ цікава як партнер із вигідним геополітичним положенням, який перед 2020 р. мав поруч із інституційними контактами з ЄС також і членство у ЄАЕС, у рамках якого користується торговельними перевагами не лише з РФ, а й з Казахстаном, Киргизстаном і Вірменією, що Пекіном розглядається як вдалиий плацдарм для масштабування власного глобального ОПОШ – геополітичного дітища чинного очільника КНР Сі Цзіньпіна (习近平)³⁶⁵.

³⁶⁴ Федь Н. Вісь «Росія–Білорусь–Китай»: стан відносин і перспективи розвитку. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*, 2025. С. 4.

³⁶⁵ Там само. С. 13–14.

В економічному контексті в аналітичній розвідці констатували, що відповідні контакти Мінська та Пекіна, втілені у низці двосторонніх угод, укладених за результатами зустрічей між лідерами РБ і КНР у 2023 р. і 2024 р., могли б дещо зменшити рівень залежності білоруської економіки від Кремля в умовах, коли контакти з Україною та Заходом, завдяки яким раніше вдавалося дещо деверсифікувати зовнішню економічну політику, після 2020 р., а особливо 2022 р., були недоступні. Зі свого боку, на думку Н. Федя, для КНР багатостороння економічна співпраця з РБ розглядається також як внесок у розширення інфраструктурної мережі ОПОШ. Показовим прикладом є технопарк «Великий камінь», створений у 2013 р., де було залучено 120 міжнародних компаній із загальним обсягом інвестицій понад 1,4 млрд дол. США, хоча і в цьому випадку негативно вплинули серпневі події 2020 р. у РБ, унаслідок чого реалізація подібних масштабних проєктів призупинилася, а темпи китайських інвестицій у РБ помітно знизилися. Попри це, білоруська влада уникає публічно коментувати негативні тенденції в економічних відносинах із КНР, натомість акцентуючи увагу винятково на успіхах двосторонньої торгівлі³⁶⁶.

Врешті автор звернув увагу і на військові аспекти білорусько-китайської співпраці, яка після 2014 р. втілювалася у започаткуванні та реалізації низки спільних проєктів у сфері ВПК (на кшталт «Полонезу», «Полонезу-М» та «ЗРК “Бук-МБ2”»), що, в умовах вищого рівня технологічного розвитку китайської сторони, дало змогу білоруській стороні у ході співпраці отримати нові системи озброєння, повний цикл виробництва яких недоступний для Мінська у разі самостійних розробок. Окрім того, у контексті перебігу та специфіки ведення сучасної російсько-української війни, у РБ зріс попит на закупівлю китайських небойових дронів та їх виробництва (з використанням китайських складників).

Зрештою, новою тенденцією, за спостереженням Н. Федя, стало проведення у 2024 р. спільних білорусько-китайських військових навчань – після набуття РБ статусу члена ШОС. Оскільки одним із ключових завдань цієї організації є спільна протидія транскордонним загрозам, то і власне білорусько-китайські маневри поблизу кордонів із Польщею та Україною (8–19 липня 2024 р.) офіційно пояснювалися високопосадовцями двох країн необхідністю підвищення рівня оперативної взаємодії в межах антитерористичних операцій, хоча, за припущенням автора аналі-

³⁶⁶ Федь Н. Вісь «Росія–Білорусь–Китай»: стан відносин... С. 14–16.

тичного матеріалу, насправді це була радше спланована відповідь на підписання безпекової угоди між Україною та Польщею (8 липня 2024 р.) і проведення саміту НАТО у Вашингтоні (9–11 липня 2024 р.)³⁶⁷.

Водночас, як підсумовував Н. Федь, для РБ, попри відчутний тиск із боку РФ, посилення військово-безпекової співпраці з КНР на сучасному етапі виглядає цілком раціональним із позиції національної безпеки, і не лише в контексті гіпотетичного протистояння зі західними державами, але й відносин зі союзною РФ. Так, слабкість і недостатня модернізованість російських збройних сил, виявлені під час російсько-української війни, а також млява реакція ОДКБ на звернення Вірменії під час ескалації навколо Нагірного Карабаху, негативно позначилися на сприйнятті РБ РФ як гаранта безпеки. За таких обставин розширення діалогу з КНР створює для Мінська додатковий простір для маневру, особливо з огляду на можливе подальше послаблення впливу та ваги РФ на міжнародній арені як геополітичного ізгоя – на противагу КНР, який дедалі більше набуває позицій як глобальний гравець³⁶⁸.

Детальніше тему військового співробітництва розкрито в аналітичному доробку аналітика програми Російських та білоруських студій Ради зовнішньої політики «Українська призма» Павла Радя. Дослідник відзначав, що хоча відправною точкою безпекової взаємодії між РБ і КНР була передача Пекіну озброєння радянського зразка, подальша розбудова й модернізація Збройних сил КНР зумовили потребу в залученні нових технологічних рішень. Відтак уже на межі ХХ–ХХІ ст. співпраця двох держав суттєво розширилася: Мінськ надавав допомогу КНР у створенні систем управління, контролю, зв'язку та розвідки, а також передав технології виробництва важких шасі, що застосовуються як платформи для різних типів ракетних систем. У результаті РБ і КНР почали реалізовувати спільні військові проекти у трьох ключових сферах: виробництві важкої колісної техніки, створенні та модернізації ракетного озброєння, а також розвитку космічних технологій та електроніки. Після 2022 р. до цього переліку додалася і співпраця в галузі БПЛА³⁶⁹.

На думку П. Радя, одним із найвідоміших проєктів білорусько-китайського військово-технічного співробітництва стала розробка у 2014 р. РСЗВ «Полонез», створеної на Заводі точної електромеханіки

³⁶⁷ Там само. С. 16.

³⁶⁸ Там само. С. 17.

³⁶⁹ Радь П. Білорусько-китайська оборонна співпраця: чи все ще «залізні брати»? *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 2025. С. 4.

у партнерстві з Китайською академією ракетно-носійних технологій, що належить до складу Китайської аерокосмічної науково-технічної корпорації. Ця корпорація передала РБ технології виробництва ракет А200 із дальністю ураження до 200 км, якими оснащується «Полонез». Наразі підприємство також освоїло випуск модернізованої версії – «Полонез-М», здатної застосовувати ракети з дальністю до 300 км; після завершення випробувань система почала надходити на озброєння. За відкритими даними, РСЗВ «Полонез» і «Полонез-М» уже перебувають на озброєнні 13 підрозділів Збройних сил РБ. Водночас дослідник висловив сумніви щодо того, чи володіє РБ достатньою виробничою базою для виготовлення боєприпасів до цих систем, оскільки ракети для «Полонеза» збираються вручну, що ставить під питання їхню якість, стабільність поставок китайських комплектуючих та здатність білоруської оборонної промисловості масштабувати виробництво.

Окрім того, П. Радь звернув увагу й на співпрацю Мінська та Пекіна щодо модернізації білоруських ЗРК. Як приклад, він вказав укладення контракту у 2017 р. китайською компанією «ALIT» (Aerospace Long-Mach International Trade) із білоруською стороною на постачання твердопаливних ракетних двигунів для оновленої версії ЗРК «Бук» – «Бук-МБ2». Модернізована внаслідок цього ракета 9М318 здатна вражати літальні апарати типу «Стелс» і тактичні балістичні ракети на відстанях до 70 км. Наразі тривають її випробування, і, за прогнозами дослідника, є висока ймовірність, що у близькій перспективі оновлені комплекси «Бук-МБ2» почнуть надходити на озброєння білоруських військових частин³⁷⁰.

Окрему увагу П. Радь звернув і на білорусько-китайську співпрацю у справі закупівлі та продукування дронів. За даними, які наводить дослідник, у липні 2024 р. білоруське Міністерство оборони придбало китайські FPV-дрони Chimera CX10, які, ймовірно, призначені для підготовки операторів БПЛА. Уже в серпні з'явилися повідомлення про намір Мінська закупити ще 9 дронів: 4 апарати EVO MAX 4T, 4 EVO MAX 4N Standard Bundle та 1 Dragonfish Standard. У жовтні 2024 р. білоруське оборонне відомство оголосило тендери на закупівлю ще 13 комплексів Autel EVO MAX 4T, 6 Autel EVO MAX 4N та 5 FIMI X8 SE 2022 Megaphone Combo.

Китайські БПЛА Chimera CX10, додав П. Радь, уже почали надходити у білоруські підрозділи. Зокрема, ними оснащено 11-ту окрему

³⁷⁰ Радь П. Білорусько-китайська оборонна співпраця: чи все ще... С. 4–5.

механізовану бригаду, дислоковану в м. Слонім Гродненської області. Паралельно білоруський ОПК робив спроби створити власний безпілотник подібного класу, інколи використовуючи китайські комплектуючі в окремих дослідних моделях. Такий випадок зафіксовано під час розробки експериментальних зразків БПЛА «Миротворець», де був установлений китайський двигун. Водночас аналітик відзначив, що масового застосування китайських деталей у виробництві білоруських БПЛА на сьогодні не виявлено. Та й загалом, хоча співпраця з КНР дала змогу РБ отримати доступ до нових технологій і розпочати модернізацію окремих видів озброєння, що певною мірою може врешті відобразитися і на динаміці сучасної російсько-української війни, поки що цей вплив, на переконання українського експерта, не дуже відчутний (головно через політику Пекіна, який не поспішає надавати дозвіл Мінську прямо постачати модернізовані з китайською допомогою озброєння та військову техніку союзним РБ російським військовикам), хоч у майбутньому ризик «підживлення російських військових потуг» китайськими технологіями за білоруського посередництва все ж можливий³⁷¹.

Однак, на думку П. Радя, є й інша сторона медалі у військовій співпраці РБ і КНР – за її допомогою можна дещо балансувати вплив РФ на Мінськ і диверсифікувати міжнародну співпрацю. Так, експерт стверджував, що ще протягом 2015–2020 рр. режим А. Лукашенка досяг відчутних результатів у зменшенні залежності білоруського ВПК від російського ринку та російських комплектуючих. Так, у 2019 р. частка РФ у структурі експорту білоруської оборонної продукції становила лише 26 % – удвічі менше, ніж у 2015 р., що стало можливим завдяки активній диверсифікації зовнішніх партнерств. Однак після сумнозвісних подій 2020 р. у 2022 р. частка російського ринку зросла до 60 %, водночас географія постачання оборонної продукції суттєво звузилася. Тож у таких умовах саме КНР для самопроголошеного президента А. Лукашенка розглядається як один із запобіжників від російської монополії впливу на Мінськ. І врешті, як продемонстрували процеси липня 2024 р., коли РБ узяла курс на обмежену деескалацію відносин із країнами Заходу та почала практику вибіркового звільнення політичних в'язнів у рамках ширших політичних торгів із паралельними спільними із китайськими партнерами військовими навчанням (та 10 військовими делегаціями КНР, які протягом 2024 р. відвідали РБ), у Мінську розпочали такий шлях

³⁷¹ Там само. С. 5–6.

на зменшення впливу російського сусіда на власну політику і проявили готовність вкотре спробувати відстояти майбутнє свого суверенітету³⁷².

Отже, в українському інформаційному просторі відзначали, що міжнародна ізоляція особисто А. Лукашенка і загалом РБ після 2020 р., а особливо співучасть у російській військовій агресії проти України після 2022 р., створила сприятливі умови для Кремля перетворити інтеграцію в рамках Союзної держави з формальної конструкції, яку Мінськ протягом двох десятиліть фактично саботував, на реальний механізм поступової геополітичної абсорбції РБ РФ. Як наголошували українські автори, започатковані ще наприкінці 1990-х років інтеграційні угоди, які десятиліттями залишалися здебільшого декларативними, після 2021 р. отримали змістовне наповнення у вигляді комплексних «союзних програм», що передбачали уніфікацію митної та податкової політики, промислової кооперації, енергетичного сектору, технологічного виробництва та низки адміністративно-правових сфер. Хоча, за спостереженнями журналістів та аналітиків з України, реалізація цих програм виявилася нерівномірною, саме їхній запуск створив основу для трансформації Союзної держави з політичного формалізму на квазіфедеральну структуру, в якій білоруська сторона системно втрачала можливість ухвалювати стратегічні рішення самостійно.

Як наголошували українські аналітики, поглиблення такої залежності відбувалося насамперед через економічний вимір. РФ стала провідним торговельним партнером, майже монопольним джерелом енергоресурсів, ключовим кредитором та єдиним транзитним коридором для білоруського експорту після втрати Мінськом доступу до портів Литви й України. Сукупність фінансових дотацій, боргових механізмів, енергетичних важелів і технологічної кооперації сформувала для Мінська ситуацію «боргової та логістичної пастки», із якої вихід без руйнування економіки став практично неможливим. Саме ця залежність забезпечила Кремлю майже необмежену можливість тиску та політичного диктату, перетворивши економічний інструментарій на засіб стратегічного контролю, а саму економіку РБ – на зорієнтовану на східний напрямок (ЄАЕС, ШОС, БРІКС, РФ, країни Глобального Півдня) і проти західних держав.

Як підсумовували в українському інформаційному просторі, ключовим наслідком стало стрімке військово-політичне зближення. РБ посту-

³⁷² Радь П. Білорусько-китайська оборонна співпраця... С. 9–10.

пово інтегрувалася у російську оборонну систему, дозволила створення нових бойових центрів і розширення формату спільних навчань, а також надала територію для російських сил у 2022 р., що радикально змінило її статус у регіональній безпековій архітектурі. Як результат – від початку 2020-х років РБ дедалі більше перетворюється на плацдарм для російської військової присутності та на складову РУВ Союзної держави, що означає не лише обмеження її суверенітету, а й створення довготривалої загрози для України та східного флангу НАТО.

Чи не єдиною справжньою альтернативою такій тотальній залежності від РФ в українському інформаційному просторі називають КНР. Українські аналітики відзначають, що, попри відсутність формалізованого політико-безпекового союзу між Мінськом та Пекіном у 2022–2024 рр., співпраця між РБ і КНР набула якісно нового змісту й масштабів, окреслена у 2022 р. як Всепогодне всеосяжне стратегічне партнерство. Хоча ця взаємодія залишається асиметричною й побудованою насамперед на пріоритетах КНР, регулярність зустрічей у рамках БРІКС і ШОС – структур, до яких РБ приєдналася в 2024 р. – засвідчила формування спільного, хоча й переважно декларативного, порядку денного.

На думку українських експертів, для Мінська активізація китайського напрямку стала прагматичною відповіддю на ізоляцію, санкційний тиск і часткову втрату маневреності у відносинах із ЄС і Україною після 2020–2022 рр., а одночасно – спробою створити можливості для послаблення надмірної залежності від РФ, яка підсилювалася як санкціями, так і співучастю РБ у російській агресії проти України. Для КНР РБ є передусім транзитним та виробничим вузлом для розвитку ініціативи ОПОШ, а також вигідним партнером у торгівлі з ЄАЕС, що дає змогу Пекіну масштабувати власну присутність у регіоні.

В економічній площині, як стверджують українські аналітики та журналісти, двосторонні угоди 2023–2024 рр. створили умови для часткової диверсифікації білоруської економіки, хоча темпи китайських інвестицій після 2020 р. помітно знизилися. Проєкт «Великий камінь» зберіг значення як символ співпраці, проте його розвиток ускладнився внутрішньополітичною кризою в самій РБ, хоча сам Мінськ, утім, уникає публічного визнання негативних тенденцій, наголошуючи лише на зростанні товарообігу.

Як стверджують в українському інформаційному сегменті, у воєннотехнічній сфері КНР стала ключовим джерелом технологій для РБ: від

створення РСЗВ «Полонез» і модернізованих систем ППО до співпраці у сфері БПЛА. Хоча Пекін поки блокує передачу модернізованого білоруського озброєння РФ, потенційний ризик опосередкованого зміцнення російського ВПК через білоруську участь усе ж існує. Паралельні ж спільні навчання 2024 р., проведені вже в статусі члена ШОС, свідчать про новий рівень військово-політичної довіри між сторонами. Водночас збільшення китайської присутності створює для Мінська можливість частково збалансувати тиск РФ. КНР відкриває альтернативні канали технологічного та військово-промислового співробітництва, які зменшують монопольну роль Москви у білоруському ВПК. Саме це, на думку експертів, робить китайський напрямок інструментом, здатним послабити російський вплив, особливо на тлі падіння ефективності російських гарантій безпеки (що проявилось у війні проти України та бездіяльності ОДКБ у кризі навколо Нагірного Карабаху).

Отже, як підсумовують в Україні, рух Мінська в бік контрольованої деескалації з Заходом у 2024 р., разом зі зростанням інтенсивності контактів із КНР, засвідчує, що білоруський режим намагається повернути собі бодай мінімальний простір для маневру у зовнішній політиці, і в цій конфігурації саме китайський вектор став для РБ не лише способом економічного виживання, але й одним з обмежених засобів стримування російського домінування та спробою зберегти хоча б залишки власного суверенітету, принаймні для політичного виживання режиму самопроголошеного Президента РБ А. Лукашенка.

ВИСНОВКИ

Комплексний аналіз українського інформаційного простору щодо зовнішньої політики РБ 2014–2024 рр. дав змогу, відповідно до поставлених дослідницьких завдань, сформулювати певні висновки.

Упродовж лютого–березня 2014 р. (а подекуди й від кінця 2013 р.) інформаційний простір в Україні активно обговорював українсько-білоруські відносини, зосереджуючи увагу на кількох ключових темах. Йшлося передусім про перспективи європейської інтеграції України як альтернативи її можливому вступу до Митного союзу ЄАЕС, до складу якого належала й РБ. Значне місце займали також реакції білоруського керівництва на події Революції Гідності та процес формування нової української влади після перемоги Майдану. Окремий блок становили оцінки Мінськом російської окупації АР Крим та визначення статусу півострова після березня 2014 р., а також ставлення білоруської влади до розгортання російської агресії на Сході України й початку АТО.

Українські медіа наголошували, що на всіх етапах позиція офіційного Мінська була суперечливою та балансувала між двома векторами. З одного боку, РБ намагалася зберігати конструктивні дипломатичні відносини з Україною навіть у постмайданних умовах, про що свідчили прийом у Мінську в. о. президента О. Турчинова, заяви про нейтралітет у російсько-українській війні та формальна підтримка територіальної цілісності України, включно з визнанням юридичної належності АР Крим.

З іншого боку, у публічній риторичі білоруське керівництво значною мірою відтворювало російські наративи. Це проявлялося у трактуванні Революції Гідності як події, нібито «інспірованої Заходом», у твердженнях про «озброєні групи» навколо українських політиків та одночасному замовчуванні факту російської військової агресії, яка розпочалася з окупації АР Крим. Аляксандр Лукашенка також неодноразово натякав, що Україна «без бою віддала» півострів, де-факто визнаючи його російським. Символічним показником стала і відмова білоруської делегації голосувати 27 березня 2014 р. за резолюцію ГА ООН № 68/262, що підтверджувала територіальну цілісність України.

У цих умовах навіть гіпотетична можливість використання Мінська як майданчика для майбутніх переговорів щодо врегулювання конфлікту на Донбасі, про що навесні 2014 р. лише починали говорити, сприймалася в Україні неоднозначно. Лунали й критичні оцінки: дехто вважав, що такий формат створив би РФ комфортніший, а не нейтральний майданчик, де їй було б простіше нав'язувати Україні свої вимоги, зокрема щодо федералізації чи статусу російської мови, що могло б суттєво послабити підтримку Києва з боку західних партнерів.

Реакції білоруського керівництва, передусім президента А. Лукашенка, на початок російської агресії на Сході України та оголошення Києвом АТО привертали значну увагу українського інформаційного простору. Здебільшого ці заяви трактувалися як прагнення Мінська продемонструвати обережну підтримку територіальної цілісності України. Українські журналісти й аналітики наголошували, що позиція А. Лукашенка, зокрема його критика ідеї федералізації України та визнання легітимності нової влади після Майдану, помітно контрастувала з риторикою Кремля, який у той час активно поширював протилежні меседжі, намагаючись виправдати вторгнення на Донбас і стимулювати «русскую весну» у південних і східних областях України. На цьому тлі заяви з Мінська розглядалися як сигнал готовності зберігати політичний діалог із Києвом.

Водночас оцінки цих позицій у межах українського дискурсу не були однозначними. Частина експертів наголошувала на їх двоїстості, вбачаючи у риторичі А. Лукашенка не так справжню підтримку України, як прагнення утримати баланс між Москвою та Києвом. Подібні висновки лунали і після перемоги П. Порошенка на президентських виборах 25 травня 2014 р.: хоча РБ декларувала готовність до співпраці, її практичні кроки залишалися обмеженими союзницькими зобов'язаннями перед РФ. Саме тому, як зазначалося в українських медіа, публічні заяви Мінська на користь України не супроводжувалися чітким засудженням дій Кремля та не виходили за межі обережних дипломатичних формулювань.

У цьому світлі вибір Мінська як майданчика для переговорів щодо врегулювання конфлікту на Донбасі (від липня 2014 р.) українські аналітики розглядали радше як технічне рішення, зумовлене географічною близькістю та відсутністю інших прийнятних майданчиків, а не як визнання РБ реальним нейтральним посередником між сторонами війни.

Загалом, у працях українських журналістів та експертів зовнішньополітичний курс РБ 2014 р. постає як багатовекторний і водночас суперечливий. З одного боку, Мінськ намагався уникнути надмірної залежності від РФ й відвернути ризик повторення на власній території «кримського сценарію». З іншого – залишався у межах стратегічного союзу з Кремлем. Таке подвійне позиціонування давало змогу білоруській владі підтримувати мінімально прийнятний рівень відносин із Україною та Заходом, використовуючи російсько-українську війну (у самому Мінську здебільшого названу «українською кризою») для корекції власного міжнародного іміджу, але без виходу за межі політичної та економічної залежності від РФ.

В українському суспільно-політичному дискурсі оцінки комплексів домовленостей у рамках «Мінська-1» та «Мінська-2» були неоднозначними. Політичні, медійні й експертні кола, близькі до тодішнього президента П. Порошенка або які йому симпатизували, розглядали ці домовленості як один із ключових (а часто й єдиний) інструментів врегулювання російсько-української війни, що почалася з агресії РФ у 2014 р.

Водночас фракція «Самопоміч» системно критикувала Мінські угоди, вбачаючи в них суперечність Конституції України та відсутність реальних гарантій миру, наголошуючи на ризиках створення «сірих зон», ігноруванні участі РФ як сторони конфлікту та потенційній легітимізації проросійських збройних формувань. У 2018 р. партія офіційно закликала до повної відмови від Мінських угод. Ще різкішу критику висловлювала «Радикальна партія» під проводом О. Ляшка, який стверджував, що «Мінськ-2» закріплює небезпечні поступки, включно з амністією бойовиків, політичною легалізацією окупаційних адміністрацій та створенням умов для майбутнього тиску з боку РФ. Він оцінював Мінські домовленості як політично нав'язані Україні під тиском документи, без юридичної обов'язковості та дієвих механізмів врегулювання.

Позиція фракції «Батьківщина» була менш послідовною. Лідерка Ю. Тимошенко різко критикувала перший Мінський протокол у 2014 р., застерігаючи від ризику повторення «придністровського сценарію». Після саміту в «нормандському форматі» у лютому 2015 р. вона висловила обережну підтримку домовленостям, розглядаючи їх як крок до миру. Водночас наприкінці 2015 р. партія знову наголошувала на неефективності Мінського процесу та необхідності вироблення нової стратегії, яка дала б змогу Україні диктувати умови РФ. Загалом, українське

суспільство сприймало Мінські угоди переважно негативно: соціологічні дані свідчили про суттєве зниження рівня підтримки «Мінська-2» вже в перший рік після його підписання. Хоча Мінський дипломатичний трек дещо стримував масштабні бойові дії після 2015 р., він не забезпечив реального припинення російської агресії та став предметом значних розбіжностей як серед політичних еліт, так і у суспільстві, та врешті був односторонньо відкинутий Кремлем напередодні повномасштабного вторгнення в Україну у лютому 2022 р.

Від кінця 2014 до серпня 2020 рр. в Україні акцентували на намаганнях Мінська вибудувати складну амбівалентну модель балансування між ключовими напрямками: РФ, Україною та західними державами (а також поступового залучення сюди й китайського чинника, щоправда ще не так активно, як трохи пізніше). На думку українських аналітиків і журналістів, такий підхід був зумовлений прагненням білоруського керівництва максимізувати стратегічні вигоди, посилити суб'єктність держави й уникнути одновекторної залежності, яка загрожувала б поглинанням у російський політичний, військовий та економічний простір.

В українському інформаційному просторі відзначали, що економічна взаємозалежність між Україною та РБ залишалася вагомим складовим їхнього діалогу у другій половині 2010-х років: стабільний товарообіг, співпраця у промисловості та навіть військово-технічні контакти свідчили про прагматизм обох сторін. Водночас саме економічний чинник суттєво обмежував можливості Мінська для реального дистанціювання від російського впливу для повноцінного самостійного формування політики щодо Києва, адже білоруська економіка значною мірою залежала від російських енергетичних ресурсів, пільгових кредитів та інтеграційної інфраструктури. Тож, як наголошували українські експерти та журналісти, поруч із підтримкою Мінськом вигідної промислової, логістичної та військово-технічної кооперації та торгівлі з українською стороною, як і наданням своєї столиці для переговорів у «мінському форматі» для врегулювання війни в Україні, водночас було уникнення прямих кроків проти РФ, поступове посилення проросійського дискурсу в риториці білоруського державного керівництва та продовження практики голосування в міжнародних організаціях проти будь-яких українських ініціатив, що дедалі більше підживляли довіру Києва до істинності білоруської «нейтральності», тим паче коли Мінську доводилося обирати між Україною та РФ.

Водночас, як зауважували в Україні, попри політичний авторитаризм та певну інтегрованість у російські геополітичні об'єднувчі проекти (ОДКБ, Союзна держава, ЄАЕС), РБ упродовж досліджуваного періоду паралельно розвивала контакти зі структурами ЄС, брала участь у рамках «Східного партнерства» та, особливо після 2015 р., робила низку символічних і практичних кроків, спрямованих на корекцію своїх відносин із Заходом. Це, на думку українських експертів, стало можливим унаслідок виконання РБ ролі приймаючої сторони під час переговорів щодо війни на Донбасі, що давало Мінську можливість формувати образ відповідального міжнародного гравця. У результаті, як констатували українські медіа та окремі аналітики, це втілювалося в масштабному знятті санкцій ЄС з А. Лукашенка та його оточення, економічній співпраці з ЄС, низці європейських проектів із модернізації, дипломатичних контактах на високому рівні та прагненні диверсифікувати джерела кредитування (зокрема, залучення альтернативних позик замість чергових російських траншів), що дало б змогу білоруській стороні навіть апелювати до власної більшої автономності у відносинах із Кремлем, залежність від якого в зазначений період була дещо послаблена, насамперед на тлі поглиблення конфліктів із Москвою щодо енергетики, акцизної політики та інтеграційних дорожніх карт Союзної держави. Попри це, як відзначали в українському інформаційному просторі, «Справа “вагнерівців”» 2020 р. та подальший дедалі відвертіший дрейф до повної залежності від РФ спричинили радикальне охолодження у відносинах із Україною.

Події серпня–вересня 2020 р. у РБ – проведення президентських виборів, очевидні фальсифікації результатів, масові протести по всій країні та їх жорстке придушення владою – стали важливою точкою перелому не лише для внутрішньої політики республіки, але й для динаміки українсько-білоруських відносин. Аналіз реакції України, включно з позицією держави, політичних еліт, медіа та громадянського суспільства, демонструє складність балансу між демократичними цінностями, підтримкою білоруського громадянського суспільства та безпековими інтересами України в умовах російсько-української війни, яка тривала з 2014 р. Події в РБ українська сторона сприймала частково через призму власного досвіду Майдану, війни з РФ та безпекових ризиків на північному напрямку.

Передвиборча кампанія, позначена арештами опозиційних кандидатів та консолідацією протестного руху навколо С. Ціхановскої, не

викликала однозначної реакції Києва. Українська влада діяла обережно, уникаючи прямих оцінок білоруського керівництва та опозиції. Це було зумовлено прагненням не дестабілізувати північний кордон і не штовхати Мінськ до більшої залежності від Москви, а також необхідністю враховувати подальший формат Мінських переговорів щодо Донбасу. Окрім того, таку обережність часто критикували українські журналісти, експерти та представники громадського сектору як недостатньо рішучу, особливо в контрасті з позицією ЄС і країн-сусідів, які солідаризувалися з білоруським протестним рухом, підтримували масові акції й інформаційні кампанії, акцентуючи на боротьбі за базові громадянські свободи та неприйнятності масштабних репресій. В українському інформаційному просторі лунали й скептичні оцінки частини білоруської опозиції, підозрюваної у контакті з РФ, а також побоювання, що перемога протестних сил могла б спровокувати російську інтервенцію на білоруській території, створюючи прямі загрози для України.

Після оголошення офіційних результатів виборів і застосування владою сили проти мітингувальників позиція Києва трансформувалася: від стриманих закликів до діалогу та припинення насильства до дедалі критичніших заяв МЗС та окремих дипломатів. Загострення відносин відбулося після заяв А. Лукашенка про «зовнішню агресію» та передачу РФ затриманих бойовиків ПВК «Вагнер», включно з тими, що воювали проти України, що остаточно підірвало довіру української влади до Мінська. У відповідь Україна приєдналася до заяв ЄС щодо нелегітимності виборів, поставила двосторонні контакти на паузу, скасувала участь у Форумі регіонів і вперше офіційно заявила про невизнання «інавгурації» А. Лукашенка. Білоруське МЗС звинуватило Україну у втручанні, що остаточно засвідчило розрив у двосторонніх відносинах.

Аналітики наголошували, що поступова зміна української позиції – від максимально обережної до більш жорсткої – відображала пріоритет орієнтації на західних партнерів і принципи демократичного міжнародного права над початковими стратегічними побоюваннями. Це відобразилося й у відповідній постанові українського парламенту від вересня 2020 р., яка засуджувала фальсифікації виборів, насильство проти протестувальників, порушення прав людини та потенційну загрозу незалежності РБ у разі втручання РФ. Документ став важливим маркером завершення дипломатичної «вичікувальної стратегії» України та переходу до позиції демократичної солідарності із

західними партнерами щодо підтримки білоруського громадянського суспільства.

Геополітично, на думку українських журналістів і аналітиків, події після виборів 2020 р. окреслили початок кінця попередньої моделі відносин РБ з Україною та західними державами, яка базувалася на прагматизмі, економічній взаємодії та умовній політичній нейтральності. Водночас залишалося відкритим питання, наскільки далеко Мінськ готовий перейти у своїй взаємодії як з Україною та Заходом, так і з РФ.

Як відзначали українські аналітики та медійники, події 2020–2021 рр. – від придушення антиурядових протестів до примусової посадки літака Ryanair та арешту опозиційного журналіста Р. Пратасевича – остаточно визначили РФ єдиним зовнішнім партнером, здатним гарантувати політичне виживання самопроголошеного білоруського керівництва. Як наслідок, РБ втратила здатність балансувати між Заходом, Україною та РФ, опинившись у все більшій залежності від Кремля. Це проявилось у збільшенні російського військового контингенту на білоруській території, активізації проросійських антиукраїнських пропагандистських нарративів, включно з офіційним визнанням АР Крим російським півостровом, а також у перетворенні РБ на інструмент російського військово-стратегічного планування. Кульмінацією цього процесу стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р., коли білоруська територія активно використовувалася для наземного наступу, логістики, обстрілів та аеродромної підтримки російських військ. Хоча білоруська армія формально не брала участі у бойових діях, український інформаційний простір розглядав Мінськ як співучасника російської агресії, який несе політичну та стратегічну відповідальність.

Водночас українські експерти наголошували на важливості співпраці з білоруською опозицією. Висловлювалися пропозиції створити «Білоруську Платформу» для координації взаємодії українських державних і громадських інституцій із різними опозиційними силами РБ. Акцент робився й на необхідності підтримки білоруського суспільства загалом, оскільки посилення безпеки на кордоні можливо лише за умови демократизації країни та усвідомлення, що більшість населення не підтримало участь офіційного Мінська в агресії проти України. Це, зокрема, стримало А. Лукашенка від залучення регулярних білоруських збройних сил до війни.

Українські медійники й аналітики акцентували на тому, що пріоритетом Києва залишалося недопущення прямої участі Мінська у війні, що

передбачало збереження хоча б неофіційних каналів комунікації з РБ, щоб не залишати її винятково під контролем Москви. Лише підтримка незалежності РБ розглядалася як запорука безпеки та суверенітету України. Водночас, зауважували експерти, гучні заяви про можливе розміщення на білоруській території російської тактичної ядерної зброї та балістичних ракет «Орешнік» у 2023–2024 рр. ускладнювали навіть такий обмежений діалог між Україною та Мінськом, а також Мінськом і західними державами.

Українські аналітики відзначали, що міжнародна ізоляція особисто А. Лукашенка та загалом РБ після 2020 р., а особливо у контексті співучасті у російській агресії проти України після 2022 р., створила сприятливі умови для Кремля перетворити формальні інтеграційні домовленості в рамках Союзної держави на реальний механізм поступової геополітичної абсорбції РБ. Як зазначають українські автори, ще наприкінці 1990-х років укладені інтеграційні угоди, які довгий час залишалися переважно декларативними, після 2021 р. отримали практичне наповнення у вигляді комплексних «союзних програм». Вони передбачали уніфікацію митної та податкової політики, кооперацію у промисловості та технологічному секторі, енергетиці та низці адміністративно-правових сфер. Хоча реалізація цих програм відбувалася нерівномірно, саме їх запуск заклав основу для трансформації Союзної держави з формального політичного проєкту у квазіфедеральну структуру, у якій білоруська сторона поступово втрачала самостійність у прийнятті стратегічних рішень.

Поглиблення залежності від РФ, за спостереженням українських експертів, відбувалося насамперед через економічний вимір. Москва стала провідним торговельним партнером РБ, майже монопольною постачальницею енергоресурсів, ключовим кредитором і єдиним транзитним маршрутом для експорту після втрати доступу до портів Литви й України. Сукупність фінансових, боргових і технологічних механізмів сформувала для Мінська «боргову та логістичну пастку», з якої неможливо вийти без серйозних економічних наслідків. Це надало Кремлю майже необмежену можливість тиску та перетворило економічний інструментарій на механізм стратегічного контролю, а білоруську економіку – на орієнтовану на східний напрямок і проти західних держав.

Унаслідок цього відбулося стрімке військово-політичне зближення. РБ інтегрувалася у російську оборонну систему, допустила створення нових бойових центрів та розширення спільних навчань, а в 2022 р. надала

територію для розгортання російських сил, що радикально змінило її статус у регіональній безпековій архітектурі. Від початку 2020-х років країна дедалі більше перетворювалася на плацдарм для російської військової присутності та складову регіонального угруповання військ Союзної держави, що обмежувало її суверенітет і створювало довгострокову загрозу для України та східного флангу НАТО.

Водночас українські експерти вбачали у КНР потенційну альтернативу російській залежності. Незважаючи на відсутність формалізованого політико-безпекового союзу, співпраця між Мінськом і Пекіном у 2022–2024 рр. набула нового змісту й масштабу, оформленого як Всепогодне всеосяжне стратегічне партнерство. Взаємодія залишалася асиметричною, орієнтованою на пріоритети КНР, проте регулярність зустрічей у рамках БРІКС і ШОС засвідчила формування спільного порядку денного, хоч і здебільшого декларативного. Для РБ китайський напрямок став прагматичною відповіддю на міжнародну ізоляцію, санкційний тиск та втрату маневреності у відносинах із Заходом і Україною, а для КНР – транзитним і виробничим вузлом для реалізації ініціативи ОПОШ та розвитку торгівлі з ЄАЕС.

В економічній сфері угоди 2023–2024 рр. сприяли частковій диверсифікації білоруської економіки, хоча темпи китайських інвестицій після 2020 р. сповільнилися. Проєкт «Великий камінь» зберіг символічне значення, проте його розвиток ускладнився внутрішньополітичною кризою. У воєнно-технічній сфері КНР стала джерелом технологій для РБ, зокрема для створення РСЗВ «Полонез», модернізованих систем ППО та БПЛА. Хоча Пекін блокує передачу модернізованого білоруського озброєння РФ, потенційний ризик посилення російського ВПК через Мінськ зберігається. Спільні навчання 2024 р. свідчать про новий рівень військово-політичної довіри між РБ і КНР, що дає змогу Мінську частково збалансувати тиск Москви.

Отже, на думку українських аналітиків, рух Мінська в бік контрольованої деескалації із Заходом у 2024 р. та активізація контактів із КНР демонструють прагнення білоруського режиму відновити хоча б мінімальний простір для маневру у зовнішній політиці. Китайський вектор – не лише засіб економічного виживання, але й обмежений механізм стримування російського впливу та спроби зберегти залишки власного суверенітету для політичного виживання самопроголошеного президента А. Лукашенка.

СПИСОК АБРЕВІАТУР І СКОРОЧЕНЬ

- АЕС – атомна електростанція
АР Крим – Автономна Республіка Крим
АТО – Антитерористична операція на Сході України
БМП – бойова машина піхоти
БПЛА – безпілотний літальний апарат
БПП – Блок Петра Порошенка «Солідарність»
БРИКС (від англ. Brazil, Russia, India, China, South Africa) (Бразилія, Росія, Індія, КНР, ПАР) – міжнародна організація найбільших за площею та населенням країн, що розвиваються
БТР – бронетранспортер
в. о. – виконувач обов'язків
ВВП – валовий внутрішній продукт
ВПК – військово-промисловий комплекс
ВРУ – Верховна Рада України
ВТБ (рос. Внешторгбанк) – російський державний банк і однойменна група банків
ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй
ГУР МО – Головне управління розвідки Міністерства оборони України
ДНР – Донецька Народна Республіка
ЄАЕС – Євразійський економічний союз
ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄврАзЕС – Євразійське економічне співтовариство
ЄСП – Єдиний економічний простір
ЄС – Європейський Союз
ЗРК – зенітно-ракетний комплекс
ЗСУ – Збройні сили України
КДБ – Комітет державної безпеки
КНДР – Кореїська Народно-Демократична Республіка
КНР – Китайська Народна Республіка
ЛНР – Луганська Народна Республіка
МВС – Міністерство внутрішніх справ
МВФ – Міжнародний валютний фонд

Список аббревіатур і скорочень

- МЗС – Міністерство закордонних справ
- МТ-ЛБ (рос. многоцелевой транспортёр (тягач) лёгкий бронированный) – багатоцільовий транспортер (тягач) легкий броньований
- НАН України – Національна академія наук України
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору
- НПЗ – нафтопереробний завод
- ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
- ОДКБ – Організація Договору про колективну безпеку
- ОК – оперативне командування
- ОМОН (рос. отряд мобильный особого назначения) – загін мобільний особливого призначення
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- ОПК – оборонно-промисловий комплекс
- ОПОШ – проєкт «Один пояс, один шлях»
- ОРДЛО – окремі райони Донецької та Луганської областей
- ОТРК – оперативно-тактичний ракетний комплекс
- ПА ОБСЄ – Парламентська асамблея Організації з безпеки і співробітництва в Європі
- ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи
- ПАТ – публічне акціонерне товариство
- ПВК – приватна військова компанія
- ППО – протиповітряна оборона
- РБ – Республіка Білорусь
- «РБК-Україна» – українське інформаційне агентство, засноване 2006 р. як підрозділ російського медіахолдингу РБК (скорочення від «РосБізнесКонсалтинг»)
- РСЗВ – реактивна система залпового вогню
- РФ – Російська Федерація
- РУВ – Регіональне угруповання військ
- САУ – самохідна артилерійська установка
- СІЗО – слідчий ізолятор
- СНД – Співдружність Незалежних Держав
- СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
- США – Сполучені Штати Америки
- ТСН – Телевізійна служба новин
- Укрінформ – Українське національне інформаційне агентство

Список аббревіатур і скорочень

УНІАН – Українське незалежне інформаційне агентство новин

ФСБ РФ – Федеральна служба безпеки Російської Федерації

ЦВК – Центральна виборча комісія

ШОС – Шанхайська організація співробітництва

ВВС (англ. British Broadcasting Corporation) – Британська телерадіомовна корпорація

ІКАО (англ. International Civil Aviation Organization) – Міжнародна організація цивільної авіації

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Авдєєва Марія 134
Аверін Олег 66
Алесін Аляксандр (Алесін Аляксандр) 136
Артимишин Павло 1, 2, 13, 117, 118, 119
Бабарика Віктор (Бабарька Віктар) 111
Балабан Микола 87
Безсмертний Роман 39, 75, 125
Березовець Тарас 78
Березюк Олег 53, 60
Белєсков Микола 132
Білик Данило 37
Богданович Іван 6, 101, 129, 130, 151, 152
Богомаз Артем 133
Бойко Юрій 57, 59
Бульвінський Андрій 7, 101, 102, 129, 151
Бурба Василь 98
Валєєв Віктор 137
Валіон Оксана 7, 99, 100, 103, 104
Віхров Максим 130, 131
Володимир Б. 144
Волошин Олег 84
Гарань Олексій 116
Герашенко Ірина 50, 51, 72, 83
Гетьманчук Альона 125
Голик Роман 2
Гордон Дмитро 96, 97
Гриб Павло 84, 87
Гюхт Карел де (Gucht Karel De) 41
Данилишин Богдан 14, 15
Дейна Анастасія 114
Денисова Оксана 113, 114

- Дорош Світлана 78, 81
Дракахруст Юрій (Дракахруст Юрый) 77
Дунаєв Сергій 59
Еттінгер Гюнтер (Oettinger Günter) 41
Ештон Кетрін (Ashton Catherine) 41
Єльцин Борис (Ельцин Борис) 9, 106
Єльченко Володимир 72
Жадан Сергій 87
Жизневський Михайло 117
Жиренко Христина 75
Жирохов Михайло 82, 83
Завгородня Інна 69
Залужний Валерій 132
Зарічний Ігор 137
Захарченко Віталій 18
Захарченко Олександр 46
Зеленський Володимир (Зеленский Владимир) 61, 62, 91–99, 113, 114, 117, 124, 125, 126, 128, 131, 132, 140
Золатава Марина (Золатава Марына) 130
Золкіна Марія 74
Зубко Геннадій 71
Зурабов Міхаїл (Зурабов Михаил) 35, 46
Іоффе Юлій 59
Калиновська Тетяна 38, 39, 40
Калиновський Валерій 76, 86
Калиновський Кастусь 8
Капсамун Іван 75
Карней Ігор 93
Каспрук Віктор 16
Кирпичник Руслан 7, 8, 139, 143, 155, 157, 160
Ківалов Сергій 23
Кісельов Дмитрій (Киселёв Дмитрий) 133
Клімкін Павло 86, 125
Клінтон Вільям 117
Козак Тарас 59, 116

- Колесніченко Вадим 23
Кондратенко Микола 126
Кононьчук Войцех (Konończuk Wojciech) 37
Кордун Олексій 7, 8, 139, 143, 155, 157, 160
Костюк Богдана 71, 86
Кот Геннадій 43
Кравчук Леонід 117
Кулеба Дмитро 113, 114, 121, 124, 125, 126
Куницький Олександр 135
Курченко Сергій 18
Кучма Леонід 39, 46
Лехнюк Роман 115, 116
Лісецька Марія Зофія (Lisiecka Maria Zofia) 140
Лукашенка Аляксандр (Лукашенко Олександр, Лукашэнка Аляксандр) 5, 6, 8, 9, 15–25, 27–30, 32–41, 43, 44, 45, 64–70, 73–82, 85–102, 104–107, 109–112, 114–120, 124–128, 130–131, 133–137, 141–150, 152–156, 158, 161, 165, 166, 168, 169, 170, 173–177
Лукашенко Николай 97
Луценко Юрій 50
Ляшенка Ігар (Ляшэнка Ігар) 92, 94
Ляшко Олег 54, 55, 63, 171
Маас Гайко (Maas Heiko) 121
Магда Євген 8, 77, 79, 130, 138, 139, 140, 147, 148
Макабрій Олександр 147
Макей Уладзімір (Макей Володимир, Макей Уладзімір) 19, 66, 108
Максак Геннадій 9, 79, 80, 90, 102–105
Мальцев Леанід (Мальцаў Леанід) 66, 67
Матвієнко Валентина 34
Медведчук Віктор 59, 116
Мельничук Тетяна 23, 68
Меркель Ангела 57
Медведев Дмитрій (Медведев Дмитрий) 107
Мирний Іван 59
Мосейчук Наталія 98, 99
Мялик Світлана 113, 114

- Навродский Серж (Навродский Серж) 38
Назарбаєв Нурсултан (Nazarbaev Nursultan) 65
Назаренко Віктор 66, 67
Неведомська Тетяна 135
Нечаєв Олександр 59
Німченко Василь 59
Огризко Володимир 42, 84
Оксентюк Антон 10, 156, 158
П'єсук Мар'яна 51
Павленко Юрій 59
Пагулич Роман 132
Палій Олександр 73
Панченко Юрій 134
Паньо Тарас 92
Папієв Михайло 59
Патрушев Микола 35
Пачобут Андрей (Пачобут Андрэй) 37, 38
Пашкова Маргарита 115
Перрі Джеймс Річард (Perry James Richard) 92
Петровська Галина 37, 69
Підшибякін Сергій 50, 57, 58
Плотницький Ігор 46
Полтавець Юрій 50, 57, 58
Полторак Степан 80
Польовий Тарас (Polovyi Taras) 9, 105, 106, 107, 108, 144
Попович Тарас 153, 154, 155
Порошенко Петро 33–36, 39, 40, 42, 43, 45, 54, 55, 60, 63, 64, 68, 74, 75, 77, 78, 81, 86, 88–91, 97, 170, 171, 178
Портников Віталій 133
Пратасєвіч Раман (Пратасєвіч Раман) 5, 99, 129, 175
Прищепа Ярослав 62
Пригожин Євгеній (Пригожин Евгений) 143
Прокопчук Дмитро 100
Пульша Сяргей 22
Пундор Ірина 112

- Путін Владімір (Путин Владимир) 8, 9, 16, 21, 22, 39–43, 51, 54, 62, 65, 86, 95, 97, 106, 119, 133, 135, 137, 142, 143, 145, 153
- Пухка Сабіна 36
- Пушкарук Наталія 84
- Радь Павло 10, 156, 158, 163, 164, 165
- Райхель Юрій 30, 33
- Резніков Олексій 138
- Рейган Рональд (Reagan Ronald) 91
- Рінкевічс Едгарс (Rinkēvičs Edgars) 19
- Сааков Валерій 101
- Саєнко Віталій 114
- Самусь Михайло 135, 136
- Сидоренко Сергій 41, 43, 119, 120
- Сі Цзіньпін (习近平) 161
- Сілуанов Антон (Силуанов Антон) 107
- Сінаюк Михайло 10, 158
- Сіромський Руслан 2
- Сірук Микола 42, 75
- Скиба Олександр 84
- Собенко Надія 144
- Соболев Сергій 60
- Соловійов Владімір (Соловьёв Владимир) 140
- Соляр Ігор 2, 12
- Сташук Віталій 52
- Сушко Олександр 69, 70
- Сямашка Уладзімір (Сямашка Уладзімір) 71
- Тальявіні Гайді (Tagliavini Heidi) 46
- Тимошенко Денис 85
- Тимошенко Юлія 55, 56, 57, 63, 171
- Тимчук Дмитро 72
- Тишкевич Ігор 73, 77, 80, 147
- Тищук Ольга 29, 36
- Трампа Дональд 117
- Третьяков-Гродзевич Олексій 147
- Трюхан Вадим 41

- Турчинов Олександр 27, 28, 29, 31, 32, 33, 39, 68, 169
Усав Павел (Усаў Павел) 136
Фаріон Іван 44
Федоренко Костянтин 152, 153
Федь Нікіта 10, 160–163
Фесенко Володимир 126
Фомін Сергій 102
Францкевіч Аляксей (Францкевіч Аляксей) 146
Хоменко Святослав 44
Хотин Ростислав 27
Хренін Віктар (Хрэнін Віктар) 138
Ціхановска Святлана (Ціханоўская Святлана, Тихановская Светлана) 97, 111, 112, 114, 117, 118, 127, 145, 147, 173
Ціхановскій Сяргей (Ціханоўскі Сяргей) 111
Чалий Валерій 43
Червоненко Віталій 124
Чорногор Ярослав 10, 156, 158
Шарамет Павел 79
Шаройко Павло 84, 87
Шевцова Лілія (Шевцова Лилия) 42
Шевченко Олександр 145, 149
Шевченко Тарас 88
Шойгу Сергей (Шойгу Сергей) 142
Штайнмаєр Франк-Вальтер (Steinmeier Frank-Walter) 61, 62, 101
Шустер Савік (Шустер Савик) 25, 33
Ющенко Віктор 19
Яворська Тетяна 137
Ягорав Андрей (Ягораў Андрэй) 70, 76
Янукович Віктор 18, 29, 131
Яременко Богдан 85
Яценюк Арсеній 52, 53
Purlik Grigory 117, 119

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Абхазія 37
- Австралія 25
- Австрія 25
- Автономна Республіка Крим (АР Крим, Кримський півострів, Крим, Крым) 2, 8, 11, 14, 18, 19, 21–27, 30, 31, 36, 38, 43, 44, 52, 53, 57, 68, 69, 71, 72, 76, 83, 97, 104, 116, 117, 133, 135, 149, 169, 175, 178
- Азербайджан 27
- Афіни м. 99, 129
- Балто-Чорноморська вісь 73
- Балто-Чорноморський регіон 148
- Бельгія 25
- Білоруська Народна Республіка 22
- Бобруйськ м. 104,
- Болівія 26
- Брест м. 107
- Брестська область 139, 140
- БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, КНР, ПАР (South Africa)) 160, 161, 166, 167, 177, 178
- Броди м. 77
- Брюссель м. 3, 52, 64
- Варшава м. 37
- Вашингтон м. 118, 163
- Велика Британія 26, 142
- Венесуела 26, 98
- Вільнюс м. 99, 129
- Вірменія 4, 26, 27, 161, 163
- Вітебська область 38
- Глобальний Південь (держави Глобального Півдня, країни Глобального Півдня) 4, 156, 160, 166
- Гомель м. 84, 86, 87, 88
- Гомельська область (Гомельщина) 28, 38, 39, 75, 139, 140, 144
- Гродненська область 165
- Грузія 25, 27, 78

- Данія 25
Дебальцеве м. 51
Дніпро м. 118
Дніпро р. 77
Донбас 2, 5, 11, 31, 41, 43, 44, 45, 50, 51, 52, 57, 58, 60–63, 65, 67, 68, 69, 75, 77, 81, 83, 85, 86, 87, 89, 97, 109, 116, 119, 121, 127, 135, 170, 173, 174
Донецьк м. 52, 53, 97
Донецька Народна Республіка (ДНР) 43, 46, 54, 55, 62, 64, 138, 178
Донецька область 46–49, 52, 58, 59, 61, 64, 72, 83, 179
Дружківка м. 31
Естонія 25, 129
Євразійський економічний союз (ЄАЕС) 4, 14, 22, 30, 102, 103, 109, 130, 151, 160, 161, 166, 167, 169, 173, 177, 178
Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС) 4, 103, 151, 178
Європа 65, 81, 102, 105, 107, 118, 122, 123, 125, 126, 148
Європейський Союз (ЄС, Євросоюз) 5, 8, 12, 15, 17, 34, 35, 37, 38, 40–43, 65, 68, 69, 70, 71, 78, 79, 80, 99–104, 109, 119, 120, 121, 125, 127–130, 134, 154, 156, 157, 161, 167, 173, 174, 178
Єдиний економічний простір (ЄЕП) 4, 16, 103, 151, 178
Женева м. 42
Житомир м. 93, 94, 95
Житомирська область (Житомирщина) 93, 139
Зімбабве 26
Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО, ICAO (International Civil Aviation Organization)) 129, 180
Гловайськ м. 51
Ісландія 26
Італія 26
Кавказ 15
Казахстан 4, 14, 15, 16, 22, 42, 65, 82, 161
Канада 25
Київ м. 2, 3, 7, 11, 15, 16, 20, 23, 25, 27–30, 32, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 45, 57, 64, 66, 67, 69–83, 85, 86, 92, 95, 97, 98, 99, 101–104, 109, 112–115, 118–121, 125–129, 131, 134, 135, 136, 138, 141, 145, 149, 150, 151, 152, 170, 172, 174, 175
Київщина 139
Киргизстан 4, 161

- Китайська Народна Республіка (КНР, Китай) 2, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 27, 86, 95, 99, 108, 130, 156, 160–163, 165, 167, 168, 177, 178, 179
- Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР) 26, 178
- Коста-Рика 25
- Країни Балтії (Країни Балтійського регіону) 27, 73, 77, 135
- Країни Близького Сходу 130
- Краматорськ м. 31
- Краснодар м. 84
- Кремль 4–7, 9, 12, 16, 18, 20, 21, 23, 30, 37, 38, 39, 45, 53, 63, 65, 69, 70, 73, 74, 76, 79, 84, 100, 103, 105, 106, 108, 109, 120, 127, 129, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 141, 145, 146, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 156, 158, 160, 162, 166, 170–173, 175, 176
- Куба 26
- Ла-Манш 137
- Латвія 19, 129, 134
- Литва 8, 25, 117, 125, 129, 134, 143, 154, 156, 157, 160, 166, 176
- Луганськ м. 32, 52, 53, 97
- Луганська Народна Республіка (ЛНР) 43, 46, 54, 55, 62, 64, 138, 179
- Луганська область 46–49, 52, 58, 59, 61, 64, 83
- Львів м. 1, 2, 115, 118
- Лясковичі с. 27, 29, 75, 76
- Майдан Незалежності (Майдан (м. Київ)) 69, 114, 115
- Митний союз Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) 30, 40, 169
- Митний союз Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС) 4, 151
- Митний союз Республіки Білорусь (РБ), Казахстану і Російської Федерації (РФ) 14, 15, 16, 17, 22, 42, 43
- Мінськ м. 2–7, 9, 11, 12, 14, 15, 19–23, 27–31, 34, 35, 37–47, 49–66, 69–87, 89–90, 92, 95–97, 99–110, 112, 114, 117, 120, 125–129, 131, 133, 134, 135, 139, 141, 143, 145, 147, 149–154, 156–158, 160–177
- Могильовська область 38, 139, 143
- Молдова 27
- Москва м. 3, 4, 16, 23, 27, 30, 35, 37, 45, 64, 65, 69, 70, 83, 100, 103–106, 108, 109, 131, 134, 145, 146, 149, 151–154, 157, 168, 170, 173, 174, 176, 177
- Нагірний Карабах 163, 168
- Наровля м. 144
- Нікарагуа 26
- Німеччина 25, 47, 56, 60, 95, 101, 125, 129

- Нова Гута 67
Нові Яриловичі 67
«Новоросія» 51
Норвегія 26
Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) 5, 26, 42, 46, 47, 48, 51, 62, 66, 68, 79, 118, 122, 123, 179
Одеса м. 77, 118, 132
Окремі райони Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) 46–49, 51, 53, 59, 60, 64, 179
Організація договору про колективну безпеку (ОДКБ) 22, 73, 104, 109, 123, 137, 151, 163, 168, 173, 179
Організація Об'єднаних Націй (ООН) 25, 26, 27, 31, 33, 37, 38, 42, 58, 69, 72, 79, 83, 84, 85, 87, 90, 116, 131, 138, 169, 178, 179
Організація Північноатлантичного договору (НАТО) 21, 22, 24, 32, 35, 36, 43, 67, 105, 132, 141, 155, 159, 160, 163, 167, 177, 179
Осиповичі м. 143
Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) 131, 179
Пекін м. 4, 6, 12, 160–163, 165, 167, 168, 177
Південна Осетія 37
Площа Ринок (м. Львів) 115
Полісся 68, 72
Поліський державний радіаційно-екологічний заповідник 75
Полоцьке князівство 6
Польща 8, 17, 22, 25, 36, 71, 73, 77, 95, 117, 125, 134, 143, 154, 156, 160, 162, 163
Пострадянський простір (Держави пострадянського простору, Пострадянські держави) 11, 14, 15, 27, 35
Прага м. 14
Придністров'я 56, 63
Республіка Білорусь (РБ, Білорусь, Беларусь) 1–12, 14, 15, 16, 18–46, 62, 64–90, 92–177, 179
Рига м. 8, 19, 139, 140, 144,
Російська імперія 146
Російська Федерація (РФ, Росія, Россия) 2–12, 14, 15, 16, 18–23, 25, 26, 27, 29–40, 42–47, 49–53, 55–58, 60–66, 69, 70–76, 78–89, 95, 97–100, 102–110, 113, 114, 116–121, 123, 127–146, 149–163, 165–168, 170–176, 177, 179, 180
Румунія 129
Русь 6

- Севастополь м. 26, 83, 133
Сербія 83
Сирія 26
Слов'янськ м. 31
Словаччина 126, 129
Слонім м. 165
Співдружність Незалежних Держав (СНД) 7, 17, 18, 23, 130, 152, 180
Союз Білорусі та Росії 151
Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) 9, 14, 17, 27, 180
Союзна держава (Союзна держава Росії та Білорусі, Союзное государство) 3, 4, 7–10, 27, 73, 100, 105, 106, 109, 131, 134, 135, 139, 143, 146, 150–155, 157–160, 166, 167, 173, 176
Співдружність Росії та Білорусі 151
Сувальський коридор 143
Судан 26
Сумщина 139
Сполучені Штати Америки (США) 5, 8, 26, 37, 40, 42, 60, 65, 70, 71, 80, 82, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 95, 99, 101, 102, 103, 108, 129, 131, 134, 154, 157, 158, 160, 162, 180
Туреччина 26, 140
Турівське князівство 6
Україна 1–100, 103, 104, 105, 108–163, 165–179
Українська держава 24, 127
Франція 25, 47, 56, 60, 125
Харків м. 32, 118, 132
Хорватія 25
Центральна Азія 15
Центрально-Східна Європа 8, 14
Чернігівщина 139
Чехія 25, 129
Чорнобиль м. 74, 75, 76
Чорнобильська зона відчуження (Зона відчуження Чорнобильської АЕС) 75, 138
Шанхайська організація співробітництва (ШОС) 160, 161, 162, 166, 167, 168, 177, 180
Швеція 26
Японія 26

Наукове видання

Артимішин П. Зовнішня політика Республіки Білорусь у 2014–2024 роках в інформаційному просторі України: монографія / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2025. 192 с.

Літературний редактор

Ірина Стецик

Коректор

Наталія Кічула

Технічний супровід видання

Юлія Артимішин

Підписано до друку 30.12.2025 р. Формат 70x100/16.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 21,71.
Наклад 200 прим.

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
79026 м. Львів, вул. Козельницька, 4, тел.: +38 (032) 270-70-22